Mihail Sadoveanu

Mihail Sadoveanu

Cazul Eugeniţei Costea

I.

Mulţi prieteni tineri, între care se numără şi copiii mei şi unele rude, mă îndeamnă să scriu, dacă nu pentru toată lumea, măcar pentru uzul lor personal, viaţa romanţată a Eugeniţei Costea. Pentru ei Eugeniţa Costea fusese o mare personalitate.

Cum am obiceiul să mă instruiesc din gazete şi am cetit toate foiletoanele criticilor contimporani, le-am expus îndoiala mea cu privire la vieţile romanţate, care n-ar fi operă serioasă, ci ceva hibrid, impus de moda literară de după război.

Cu toate argumentele mele împrumutate, e greu să am linişte.

— Dacă o viaţa romanţată nu-i nici istorie, nici roman, mi se răspunde, atunci scrie mai mult istorie. Ai amintirile noastre, ai observaţiile şi constatările personale, ai scrisori şi un jurnal intim. Dacă nici din asta nu se poate alcătui istorie, atunci nu mai credem în nimic. Trăim în vremuri de democraţie şi declarăm, cu violenţă, dacă e nevoie, că nu numai Ludovic al paisprezecelea are dreptul la un istoriograf.

— Liniştiţi-vă, tinerilor, le răspund eu, şi mai ales încercaţi a fi înţelepţi. Orice aţi spune, dreptul la un istoriograf nu-l are oricine, şi asta o hotărăşte mai ales posteritatea. Chiar dacă noi am încerca să vârâm în istoria omenirii pe cutare şi pe cutare, porţile panteonului admiraţiei nu se deschid decât pentru foarte puţini; cei mai mulţi rămân zgribuliţi afară, în atitudine de cerşetori, cu foile de intrare în mâna

dreaptă întinsă ţapănă. Din deceniu solicitatorii devin umbre tot mai schilave, până ce se amestecă cu pulberea tatălui nostru, pământul. Oricât de violent aţi declara dreptul vostru la nemurire acuma, nimiic din cele rânduite nu se schimbă; după al patruzecelea an al vieţii, veţi înţelege că trebuie să muriţi şi, ce e mai trist, că cei mai mulţi va trebui să muriţi fără nici o glorie, în chipul cel mai meschin.

Eugeniţa Costea a fost o persoană interesantă cât a strălucit tinereţa ei; voi veţi fi oameni cumsecade: admit asta; nu aceste sunt criteriile istoriei şi faimei. Pe lângă asta, veţi cunoaşte mai târziu că chiar disciplina istoriei, la care faceţi apel, e mai puţin serioasă decât se crede: pune importanţă exagerată la stabilirea unei zile şi a unui an, ceea ce mi-e indiferent; pe când probleme sufleteşti, evenimente culturale şi sociale sunt în funcţie de părerile personale ale autorilor, care prezintă o comedie a măştilor adecvate pasiunilor şi intereselor lor de o clipă. Nu s-a văzut mai mult arbitrar decât în istorie. O istorie a unei copile, aşa de simpatică şi, dacă vreţi, aşa de excepţională, nu poate fi decât o interpretare a mea; fiecare dintre voi o vede în felul său, deci nimene nu ar fi mulţămit.

— Dacă nu suntem mulţămiţi noi, mi se răspunde, poate va fi mulţămită lumea cealaltă, care n-a cunoscut-o de aproape pe Eugeniţa Costea. Deci scrie pentru public. De vreme ce editorul cere şi lumea ceteşte, înseamnă că genul e bun, chiar dacă unii şi alţii se îndoiesc de legitimitatea lui şi nu vor să-i facă loc în săltăraşele retoricei. Scrie o viaţă romanţată, dacă numai Ludovic al paisprezecelea şi Ghinghis-Han au dreptul la istorie.

— Chiar şi dreptul acesta e contestabil, răspund eu. Unii încearcă să scoată pe acesta din urmă din nisipurile negre ale Mongoliei, unde i s-a prăpădit mormântul şi unde-i piere amintirea. Viscolul uitărilor viitoare va troieni poate şi pe cel dintâi. Cred că nu voi scrie ce-mi cereţi. Eugeniţa Costea a fost o cunoştinţă a noastră, o prietină pe care am

iubit-o, am apre-ciat-o şi am socotit-o interesantă. Eugeniţa Costea înseamnă ceva pentru noi; nu înseamnă nimic pentru restul lumii, mai precis: pentru restul publicului cititor. Pentru ai mei nu e nevoie de o asemenea poveste scrisă, căci o avem în noi; pentru lumea cealaltă, nici atât. Lumea cealaltă se poate interesa de viaţa romanţată a unui Napoleon, a unui Bismarck, a lui Disraelli ori Benvenuto Cellini; să zicem că publicul nostru patriot şi binevoitor ar accepta un Mihai Viteazul ori domnul Tudor.

— Însă Eugeniţa Costea nu-i spune nimic. Eugeniţa Costea a fost o fetiţă oarecare; am admirat-o o clipă:

Et, rose, elle a vecu l'espace d'un matin…

În interesul meu de azi, criticii au demonstrat fragilitatea genului epic ce se chiamă viaţa romanţată. Dacă totuşi editorii plătesc bine marfa, au grijă s-o şi aleagă. Titlurile acestui soi de cărţi trebuie să fie senzaţionale; cuprinsul, de asemeni. Dacă nu e vorba de un erou al umanităţii, ceea ce e mai puţin interesant, să fie prezintat cel puţin un mare cuceritor, un mizerabil îmbrăcat în purpură, un mare criminal, ori o curtezană faimoasă. Cele mai mari tiraje sunt legate de asemenea tipuri.

— Ai dreptate în aparenţă, intervin iarăşi prietinii mei. Oricum ar fi scrisă istoria, adevărul nu e decât unul, şi el va trebui să se aleagă. Oricât ar fi de hibridă istoria romanţată şi de ciudat gustul publicului, noi pretindem că poate interesa pe semenul nostru de azi, în orice caz trebuie să intereseze pe semenul nostru de azi viaţa romanţată a anonimului. Nu roman, ci viaţa romanţată, adică document istoric al epocii. Viaţa unui copil al vremii noastre, a tipului reprezentativ, nu excepţional, viaţa de toate zilele, viaţa noastră a tuturor, viaţa nenorociţilor de după război. Primăvara domniei-tale, domnule Sava Dumitrescu şi respectate prietine, a înflorit într-un răstimp de tihnă şi fericire, s-ar putea zice; domnia-ta singur mărturiseşti asta; pe când viaţa noastră, a tinerilor de după război, e numai zbucium şi tragedie. Această viaţă totdeauna de zbucium şi

ades de tragedie să ne-o descrii. Eugeniţa Costea e ceea ce suntem noi întrucâtva. E romanul nostru şi ne interesează mai mult decât orice; deci scrie-l pentru noi. Dacă nu pentru noi, scrie-l pentru alţii de după noi, ca să cunoască tristeţa în care vieţuim.

E greu să mă las convins, cu toate că insistenţele sunt întovărăşite şi de alte argumente. Tinerii prietini se înşală crezând că ei trăiesc o epocă grea şi sunt o generaţie cum n-a mai fost. În general, fiecare om se analizează complezent şi se socoate un tip excepţional. Iar această generaţie atât de nenorocită râde şi se agită mai mult decât cea care a precedat-o. Pretinde, poate mai mult decât trebuie şi, în împrejurări deficitare economice, e mai îndemnată să fie turbulentă. De asemeni, între cataclisme istorice, e dispusă să stea în afară de cetatea instituţiilor consacrate şi de autoritate. Scăderea spirituală a vremii a făcut-o să fie mai flămândă de cele materiale. Vrea totul, pretinde totul; socoate că de la ea porneşte lumea şi la ea se sfârşeşte. Toate generaţiile tinere la toate epocile au avut această înflorire explozivă. De cele mai multe ori aceste generaţii au fost puse în situaţia de a-şi vedea roadele. Câteodată, ca şi acum, furtuna în care se zbat le ameninţă să rămâie sterpe. Eugeniţa Costea n-a fost o realizare definitivă, deci nu-i recunosc dreptul să mă ocup în asemenea măsură de ea.

În orice caz, viaţa acestei tinere persoane ar putea să servească numai ca document romancierului. Tinerii mei amici însă cer o istorisire-raport. În orice caz, cer adevărul istoric în romanul meu, pe când un roman nu trebuie să fie decât ficţiune. Viaţa îşi are eroii ei; literatura creează o altă serie. Viaţa n-are nevoie să se justifice şi poate fi absurdă în scenariile ei; pe când literatura n-are acest drept. De aceea viaţa poate da elemente disparate, pe care romancierul, în ficţiunea lui, le argumentează, păstrând însă ficţiunea ca o lume a sa proprie. Deci acel rudiment simpatic care a fost prietina noastră aşa de curând dispărută ar trebui, dacă ar

fi vorba de un roman, să apară într-o interpretare cu totul personală. Aş îndrăzni să spun că asemenea interpretare ar fi mai interesantă pentru că n-ar fi mai adevărată. Fapt este că nu mă pot ocupa de subiectul prietinilor nici ca poet, pentru că i-aş nemulţămi cu desăvârşire, desfigurând totul.

Nu scriu aşa ceva, ferească Dumnezeu!

Şi, la urma urmei, îi poftesc pe toţi să-mi deie bună pace.

II.

Într-o zi, pe când toţi aceşti inamici ai liniştii mele erau mai aprigi în susţinerea drepturilor lor, le-am pus următoarea întrebare:

— Ce fel de ochi avea Eugeniţa Costea?

— Cum? Nu ştiţi? Doar a fost de atâtea ori aici.

— Nu e vorba de mine, am zâmbit eu; vă întreb pe dv.

Pusesem o întrebare maliţioasă. Cineva a răspuns, după puţină ezitare, că tânăra noastră prietină, care nu mai era printre noi şi în această lume, avusese ochii negri. Îndată, i s-a dat o replică ageră, în înţelesul că alţii sunt mai buni observatori ori au avut prilejul să cunoască mai bine lucrurile. După această a doua părere, Eugeniţa Costea ar fi avut ochii de un castaniu umed şi cald.

Iată cum se scrie istoria.

— E adevărat, am intervenit eu, că prietina noastră n-avea ochii negri. Nu le-aş putea preciza nuanţa; niciodată n-am căutat s-o definesc ştiinţific; pot însă adăogi că acei ochi păreau totdeauna negri, neliniştiţi şi pasionaţi, învăluiţi în ceaţa ori într-o bură de lacrimi.

Partenerii mei au convenit că aşa trebuie să fie şi au urmat a defini şi a contura pe eroina lor, izbutind să dea foarte puţin din înfăţişarea ei, care fusese bruscă, dramatică şi gravă. Bruscă şi dramatică prin apariţie şi mişcări, cum şi prin aruncătura violentă sau languroasă a privirii; gravă prin vocea moale, cu intonaţii de contraltă. Gura ei, cam mare, cu buze senzuale violent carminate, părea a da un contur misterios cuvintelor. Când protesta sau se precipita într-o discuţie absurdă, apoi se avânta cu toată inteligenţa

şi mai ales cu toată forţa tinereţii şi cu toată pasiunea, ca şi cum s-ar fi avântat într-o ascensiune, ori ar fi lunecat într-o prăpastie.

— Era fermecătoare, zise cineva cu un regret care părea o durere fizică.

Toţi rămaseră tăcuţi, evocând pe dispărută. Pentru toţi fusese un punct de întrebare şi o taină. Poate plecase la timp şi făcuse mai bine aşa.

Într-adevăr, ochii ei mi-au părut totdeauna negri şi pasionaţi.

Erau ochii tatălui ei.

L-am cunoscut pe tatăl ei, Laurenţiu Costea. Era şi el un om interesant. Anume, l-am cunoscut în preajma izbucnirii războiului european, prin 1913. Pe când se punea la cale această catastrofă planetară, Laurenţiu Costea sconta pentru el cea mai mare fericire. Aştepta să i se nască cel dintâi copil. Acest copil era chiar fiinţa despre care vorbim. Darul i-l făcea soţia sa Agripina, venită la ţară la părinţii ei, ca să se uşureze. Soţia sa Agripina: frumuseţe epocală, cum spunea Costea, de altminteri cu dreptate. Agripina Costea, fată de învăţători de ţara, oameni modeşti şi fără înfăţişare deosebită, se nimerise să fie un fel de regină a sexului, model sculptural, cap mic, forme tari, zâmbet de Giocondă. Ca s-o dobândească, Laurenţiu Costea, simplu casier general la Iaşi, făcuse sforţări mari. Sosită pentru evenimentul aşteptat în căsuţa părinţilor săi, în sat la Vlădeni, în peisagiul poetic al râului Moldova, Agripina se pregătea să dea soţului său nu numai o bucurie, ci şi o garanţie de viitor că acel exemplar splendid al speciei va continua să rămâie proprietatea lui, printr-o legătură în plus.

Costea venise pentru o săptămână la Vlădeni la mijlocul lui august şi plecase numai pe două zile la Iaşi, ca să-şi aranjeze un nou concediu. Chiar în acele două zile de lipsă a apărut pe lume Eugeniţa. Din prima clipă, mama sa Agripina, obosită şi indignată de tratamentul pe care specia

i-l impunea fiinţei sale nobile, s-a întors cu spatele spre progenitura sa şi a refuzat s-o alăpteze.

Întors de la Iaşi şi scoborât din trăsură cu doi cai în faţa porţii, Laurenţiu Costea, dintr-o singură aruncătură de ochi asupra lucrurilor şi oamenilor, asupra cucoanei Aneta, moaşa, asupra Savastiţei Cărăbuş, fata fierarului, care făcuse un copil de fată mare, asupra socrului său, Gheorghiţă Popa, care râdea, şi asupra soacrei sale Smaranda Popa, care plângea, înţelese că idealul i s-a îndeplinit.

— Idealul meu s-a îndeplinit! A strigat el într-adevăr, ca un actor dramatic; şi, lăsând toate amestecate, bomboanele, pălăria, tacâmurile de vânătoare, prepelicarul, trandafirii, dădu buzna spre odaia unde ştia că trebuia să se producă marele eveniment.

Cucoana Aneta, moaşa, îi puse mâna pe piept.

— Nu se poate, domnule!

Cucoana Smaranda urma să lăcrămeze:

— Vai de mine şi de mine! Nu vrea cu nici un chip să deie lapte copilei!

— Fii rezonabilă, cucoană Smarandă, interveni Gheorghiţă Popa, făcând cu ochiul spre ginerele său şi urmând a râde. Nu-i aici Savastiţa Cărăbuş? Uitaţi-vă ce piept are. Îi plesneşte polcuţa!

Cuvântul „piept” e un eufemism. Gheorghiţă Popa, bărbat oacheş şi cărunt, întrebuinţa cuvântul propriu, ceea ce scandaliza în chip deosebit pe doamna Smaranda Popa, educatoare îndărătnică şi strictă.

— A, da; a, da! Exclamă fericit şi aiurit Laurenţiu Costea, pipăind pieptul moaşei. Moaşa era însă naltă şi uscată ca o scoabă.

— Nu se poate, domnule! Hotărî ea, lovind peste mână pe casierul general.

— E fetiţă? Spuneţi-mi dacă-i fetiţă ori băiet.

— E fetiţă, răspunse cu îndoială moaşa.

— Ce fericire! Exclamă iar actoriceşte Laurenţiu Costea.

— Da' nu mai este, domnule, nici o fericire… îi observă cu răceală moaşa, privindu-l pieziş.

Costea pipăi în sfârşit pe Savastiţa Cărăbuş, fata fierarului, care începu să râdă gâdilit, ferindu-se pe subt braţul lui.

Doamna Smaranda Popa îl privea uimită.

— I-aţi pus numele? Întrebă el.

— Nu, frate dragă, îi răspunse brusc cucoana Smaranda; te-am aşteptat pe dumneata. Îi eşti tată; trebuie să te duci s-o declari singur; asta e datoria dumnitale.

— Aşa este, aşa este, se dumeri casierul, învârtindu-se în loc. Unde mi-e pălăria? Trebuie să mă duc numaidecât. Ce nume-i punem?

— Lasă asta, ginere dragă. De-ar avea biata fetiţă atâta noroc şi atâtea mii de galbeni câte nume sunt în sinaxar; avem de unde alege şi pentru dânsa, unul. Deocamdată văd că-i săracă de mamă.

— Cum săracă de mamă?

— Săracă de mamă, precum spun. Agripina nici nu vrea să se uite la dânsa.

Interveni Gheorghiţă Popa, cu blândeţă:

— Ei, lasă şi d-ta, Smarandă, ca are să se uite.

Costea îi privea nedumerit. Apoi începu să arunce din trăsură, cu violenţă, toate boclucurile în cerdac. Prepelicarul îi stătea necontenit în cale. Îl lovi cu piciorul. Hector scheună ascuţit. Moaşa apăru numai o clipă în cadrul unei ferestre, ca o marioneta, cerând linişte c-un deget la gură.

— Mă duc ori nu mă duc? Întrebă Costea. Să-mi spui, cucoană Smarandă, dacă trebuie să mă duc numaidecât ori nu trebuie să mă duc numaidecât.

— Vai de mine şi de mine… se tângui soacra. Liniştеşte-te întâi, frate dragă; pe urmă stăm la masă, şi după aceea ai vreme să te duci şi la primărie.

— Eu vreau să mă duc acuma.

— De ce?

— Aşa. Vreau întâi să văd pe Agripina, şi după aceea mă duc numaidecât la primărie, să declar copilul. Idealul meu s-a îndeplinit. Numele ei va fi Eugenia.

— De ce Eugenia? Noi credeam că să-i punem numele Cireşica.

— Cireşica? Se miră casierul. Într-adevăr, frumos nume. Dar hotărârea mea e luată, şi numele copilei mele va fi Eugenia. De altminteri, primarele şi notarul m-aşteaptă. I-am văzut la Bercu.

Doamna Smaranda înţelese abia în clipa acestei declaraţii purtarea întrucâtva neobişnuită a ginerelui său.

Casierul făcuse un mic popas la Bercu Prinţu crâşmarul şi schimbase câteva opinii de cea mai mare importanţă cu notabilii satului, care îşi aveau acolo cartierul lor general.

La orânda lui Bercu Prinţu, poreclit şi Dreptarul, din pricină că era veteran din războiul independenţei, se găseau întâi odăi curate; după aceea unele „opinii” de bună calitate: câteva de la Nicoreşti şi altele de la Cotnari.

Cucoana Smaranda, soacra, femeie modestă, dar severă, scoase un „a!” plin de înţelesuri.

— Trebuie să mă duc fără întârziere, hotărî Laurenţiu Costea, dând o nouă mişcare învălmăşită lucrurilor.

— A! Făcu a doua oară soacra.

— A, b, c! Îi răspunse ginerele.

După acest început de lecţie practică, Laurenţiu Costea lovi iarăşi cânele cu piciorul, dându-l la o parte din cale.

— Ce dracu caută cânele ista în calea mea?! Se miră el.

— Parcă dumneata nu ştii? Îi răspunse acru cucoana Smaranda. Vra să zvârli un lucru în drum, ca să ţi-l aducă. E un câne cu educaţie.

— Aşa este. De o sută de ori i-l zvârl, şi de o sută de ori mi-l aduce. Aşa câne n-am văzut de când sunt!

— Câne vrednic de stăpânul lui.

Costea se întoarse spre ea, tot vesel şi fără supărare:

— A, b, c! Cum vine asta? Hector, vino încoace! Se răsuci el imediat către prepelicar. Vezi pălăria asta?

Cânele deveni atent. Vedea pălăria.

— Ei bine, dac-o vezi, cu am s-o zvârl în drum şi tu ai să mi-o aduci numaidecât.

Într-adevăr, pălăria de paie zbură peste poartă în drum. Cânele se repezi ca un nebun după ea şi o aduse numaidecât, depunând-o la picioarele stăpânului său. Apoi rămase iar încordat, în poziţie de aşteptare, cerând pălăriei să zboare din nou peste poartă.

— Cine a mai văzut asemenea câne! Strigă plin de admiraţie Laurenţiu Costea. Mai vrei s-o mai aduci o dată? Bine; du-te şi o mai adă o dată.

Interveni cucoana Smaranda, cu glas de o mare delicateţă, însă c-o privire oblică:

— Parcă era vorba, dragă ginere, să te duci să declari fetiţa.

— Aşa este, conveni cu voie bună casierul; era vorba, şi mă execut numaidecât. Acest Hector e un tip imposibil; vrea să zvârl iar pălăria în drum, când eu nu-mi văd capul de treburi.

— Negreşit; eşti teribil de ocupat, suspină cucoana Smaranda; încă n-ai avut vreme să-ţi vezi soţia.

— Cum n-am avut vreme? Mi s-a spus că nu se poate.

— Ba acuma se poate. Pe urmă stai la masa, ca un om serios şi tată de familie ce te afli, iar după aceea se poate face şi declaraţia. Primarele şi notarul să facă bine să vie la slujbă la ora două.

— Ba eu mă duc înainte de masă, cucoană Smarandă. Îţi sărut mâna şi te rog să nu te superi. Ca să fiu tată de familie, trebuie să am un copil; iar acest copil nu-i al meu până ce nu-l declar. Aşa că întâi trebuie să-l declar, şi atunci devin tată de familie. Numele copilei mele va fi Eugeniţa. Se împotriveşte cineva?

— Nu se împotriveşte nimeni.

— Dacă nu se împotriveşte nimeni, atunci e bine. Îmi dai voie să scot ceasul, ca să văd câte ore sunt?

I se dădu voie. Şi chiar dacă nu i s-ar fi dat voie, tot ar fi scos ceasul de aur, ca să-l observe grabnic.

După ce-l puse în buzunarul jiletcei, îl mai scoase o dată, ca să cunoască abia acum ora unsprezece şi jumătate. Prepelicarul se aţinea iarăşi, cu aceeaşi încordare, ca să zboare şi obiectul acela strălucitor peste poartă în drum şi el să se repeadă, să-l aporteze cu cea mai mare grabă.

— Am vreme, îşi făcu socoteală Costea, devenind grav. Se poate intra la doamna Agripina Costea?

— Ţi s-a mai spus. Se poate.

— Întreb încă o dată dacă se poate intra şi cer să fiu anunţat.

Se cercetă cu luare-aminte, dând câteva lovituri cu dosul palmei hainelor sale elegante, îşi pipăi cravata, frizura şi barbişonul. Socrul, Gheorghiţa Popa, se amuza nespus mai cu samă de această gravitate subită a ginerelui său. La urma urmei, de ce să nu-şi mărturisească sie însuşi? Îi plăceau toate la acest om galant şi cultivat, care ştia să trăiască pe lumea asta. Într-aşa împrejurare, când i se năştea primul copil, se cuvenea să fie şi vesel, şi puţintel nebun.

Cucoana Smarandă îl văzu cu mirare că râde într-un chip cu totul neobişnuit, chiar cu hohot. Surprins de ochii ageri ai tovarăşei lui de îndelungaţi ani, Gheorghiţă Popa deveni iarăşi grav, într-o clipă.

Casierul ceru din nou să fie anunţat ducesei.

— Pretinde cineva că soţia mea nu e ducesă? Întrebă el, cu patos şi c-un gest larg al mânei drepte.

Nimene nu pretindea aşa ceva; numai Hector îi sta în cale, cu îndărătnicie, cerându-i să mai zvârle ceva peste poartă.

— Nu se poate, răspunse serios Laurenţiu Costea. Ce am eu aici, în buzunarul din stânga al hainei, aparţine stăpânei noastre şi nu se poate azvârli în drum. Dă-te la o parte, nenorocitule câne!

Tocmai când era în cerdac, la pragul antretului, gata să intre, Costea fu nevoit să se oprească. Ieşea manca

Savastiţa Cărăbuş, cu copila. O ţinea strâns şi o apleca la sân. Buzele lacome ale puiului de om sugeau cu lăcomie.

Costea avu un gest de spaimă.

— Asta-i?

După asemenea întrebare, se uită pripit la cei din juru-i, râzând fără noimă. Copilul întoarse ochişorii spre umbra enormă care-i astupase lumina soarelui.

— Are întocmai ochii boierului, observă cu glas moale şi dulce Savastiţa.

— Aşa? Hm! Se bucură Laurenţiu Costea. Stătu la îndoială dacă trebuie să-şi sărute progenitura. Se mulţumi s-o atingă cu degetele uşor peste obrăjori.

— Ai putea s-o săruţi. Îţi este fiică legitimă, hotărî soacra, care-i urmărea neînduplecată orice mişcare.

Costea se plecă şi sărută un fir de busuioc de la sânul mancei. Dovada vicleniei lui îi apăru în mustăţi, spre hazul nespus ai lui Gheorghiţă Popa. Trecând cu mâna pe faţa, fericitul părinte se grăbi să intre la soţia sa. Se aştepta s-o vadă râzând. Ea era palidă şi supărată, întinsă pe spate în crivat, cu plapoma până subt bărbie. Era palidă, însă tot frumoasă, ca un portret. Când îl văzu pe Costea, întoarse capul spre părete. Rămase neclintită; părea indiferentă. Piciorul stâng numai i se mişcă şi ieşi de subt plapomă puţin, dând la lumină degetul cel mare trandafiriu. Era un picioruş divin, căruia Costea îi alegea singur pantofii: pantofi numărul 33, cum nu poartă nici Alexandra Feodorovna, împărăteasa Rusiei. Aplecându-se repede, soţul, mai fericit decât tatăl, sărută trandafiriul acela. Apoi, ca şi cum şi-ar fi cerut iertare pentru îndrăzneală, scoase, din buzunarul stâng al hainei, o cutioară neagră. O deschise o clipă, făcând să scânteieze juvaierul, apoi o strecură subt pernă lângă obrazul lehuzei. Cufundând a doua oară mâna în buzunar, Costea trase şapte ori opt bancnote albastre, pe care le alătură cutiei. Atunci Agripina îi zâmbi slab, şi el se simţi bărbatul cel mai fericit din lume. Ea totuşi tăcea, cu

botişor îndărătnic; subt fruntea lucie ca de marmora, ochii stăteau neclintiţi, fără să clipească.

— Eşti supărată? Întrebă cu grijă Laurenţiu Costea. Ea făcu un uşor semn afirmativ cu genele. Era supărată.

— Pe mine?

Ea răspunse clătinând capul. Nu era supărată pe el.

— Ducesa dă voie soţului său s-o sărute?

Ducesa nu dădea voie; întorsese iarăşi spre părete fruntea-i îngustă tăiată în marmoră lucie. El se aplecă şi-i sărută urechiuşa, ţinându-şi răsuflarea. El era vesel, dimpotrivă, şi simţea în el dorinţi dezordonate: să se dea tumba; să îngenuncheze şi să se închine, bătând metanie. Se stăpâni însă, ca un bărbat cu demnitate. Îşi consultă iar ceasul, de două ori, şi ieşi păşind îndărăt şi împiedicându-se de prag. Lehuza tresări, deschizând ochii ei mari. Avea ochi de căprioară, în care se adâncea umbră de pădure.

— Nu-i nimic! O salută Costea înclinându-se din prag.

Ieşi destul de mulţămit de sine şi privi biruitor ziua de afară. Şesul Moldovei era plin de o pâclă uşoară. Într-acolo, cu un interes susţinut, dar nesincer, privea Gheorghiţă Popa.

Ginerele său îl atinse, punându-i mâna pe umăr.

— Mergem! Hotărî Costea.

Domnul Gheorghiţă Popa tresări.

— Unde?

— Mergem să declarăm fetiţa.

— Imposibil, răspunse învăţătorul.

— Ah! Glumeşti, socrule? Am nevoie de martor. Nu mă pot duce numai cu Hector.

— Aş merge, dar nu ştiu ce spune cucoana Smaranda.

Cucoana Smaranda privea ironic din jilţul ei.

— Eu vreau să întreb pe iubitul nostru ginere numai un lucru, zise ea cu delicateţa pe care i-o impunea acea zi unică. Vreau să-l întreb dacă îl aşteptăm cu masa. Dacă nu trebuie să-l aşteptăm, găsesc de prisos să aibă altă tovărăşie decât prepelicarul. Martorul de care are nevoie

poate veni să-l caute şi mai târziu, după ce rânduiala mesii s-a îndeplinit. Aş ruga pe iubitul nostru ginere să afle că, în treizeci şi unu de ani de căsnicie, bărbatul meu n-a lipsit nici o singură dată de la masă. Numai când dumnealui era în alt târg, ori în altă ţară, mi s-a întâmplat să stau singură.

Costea ascultă cu atenţie lecţia. Plecând fruntea, se apropie de soacra sa, îi luă mâna şi i-o sărută cu respect.

— Cucoană Smaranda, rosti el solemn; cred că mă cunoşti. Ştii că ai de a face cu un om de cuvânt. La ora unu punct sunt aici. Ne-am înţeles? Bun cuvânt?

— Bine, bine, duceţi-vă, suspină doamna învăţătoare. Ai dreptate; de cuvântul d-tale nu mă pot îndoi. Asta mi-a plăcut mai mult la d-ta: nobleţă şi educaţia. De aceea ţi-am dat pe Agripina. Ca s-o faci fericită.

— O voi face, cucoană Smarandă: ai parola mea de onoare.

Luă pe bătrânul învăţător de braţ şi-l trase după sine. Prepelicarul îi preceda: vition de i se vedeau coastele şi bolnav de aceeaşi încordare atentă. Stăpânul său îşi ducea pălăria în mână: cânele avea o idee fixă a lui în ceea ce priveşte rostul pe lumea asta a acelui obiect.

De la poartă, Costea se întoarse câţiva paşi îndărăt. Avea de făcut o rectificare.

— Le voi face, cucoană Smarandă.

— Cum?

— Pe amândouă le voi face fericite, cucoană Smarandă.

— Bine, bine, suspină iar mama lehuzei; duceţi-vă şi nu întârziaţi. Ah! Doamne! Abia îmi văd capul de năcazuri şi de treburi. Iar te-ai întors? Ce mai este?

— Cucoană Smarandă, nu te supăra. La unu precis noi suntem aici. Ştii bine că eu mi-am onorat totdeauna poliţa şi cuvântul. Rămâne stabilit că-i punem numele Eugeniţa?

— Da.

— Nu-i nici o obiecţie?

— Nu.

— Atuncea ne putem duce?

— Da, da.

— Ei, cucoane Gheorghiţă, acuma putem merge. După ce am stabilit şi acest pact, sunt complect mulţămit şi fericit şi nu mai am nici o grijă. Dar ai văzut că fără diplomaţie nu merge? Te încredinţez eu, cucoane Gheorghiţă, că fără diplomaţie nu merge! Hector! Unde-i Hector? Haide şi tu, Hector! Fără tine n-are haz.

III.

Bercu Prinţu Dreptarul, om cărunt şi necontenit gânditor, îşi avea aşezată crâşma în vechea orândă boierească. La Vlădeni acuma nu mai trăiau boieri; moşia era de aproape două decenii intrată definitiv în patrimoniul sătenilor. Atât preotul cel bătrân, părintele Atanasie Bogrea, cât şi învăţătorul pensionar Gheorghiţă Popa contribuiseră, cu multă strădanie şi bătaie de cap, la întocmirea şi organizarea obştei de cumpărare de odinioară. O primă împărţire a pământului se şi făcuse între copiii cooperatorilor vechi, şi opera de emancipare fusese uitată. Tot avântul cel dintâi căzuse; magazia comună de aprovizionări şi de desfacere fusese desfiinţată; curtea boierească fusese lăsată să se ruineze definitiv; numai unele acareturi şi hambare rămăseseră în bună stare, în mânile câtorva dintre cloncanii satului. Totuşi, din toată operaţia şi din toată însufleţirea de atunci, se alesese o mai bună stare a tuturor, biserica mai îngrijită şi mai cercetată, şcoala bine populată şi o administraţie băştinaşă. Vlădenii, răzeşi vechi, nu puteau suferi venetici. Primar, notar, perceptor, până la cel din urmă scriitor, trebuiau să se ridice şi să se aşeze dintre băieţii satului. Preotul, mai ales, învăţătorul, de asemeni, n-aveau ce căuta de aiurea. Parohul cel bătrân se hodinea în gospodăria lui, ca şi învăţătorul vechi; la biserică şi la şcoala slujeau nepoţi ai lor. Acelaşi neam şi aceeaşi rânduială – era deviza satului. Aceleaşi năcazuri şi aceleaşi duşmănii mai stăruiau din vechi; însă din când în când parcă se lămureau toate, fie întru iertări şi împăcări, fie întru încuscriri, fie într-o nădejde a unor stări şi mai bune – deoarece erau acelaşi

neam şi aveau aceeaşi rânduială. În mijlocul acestui sat mare de oameni destul de vrednici îşi găsise sălaş un singur individ de lege şi naţie străină, acest Bercu Dreptarul, care luptase alături cu feciorii satului, la 77. Era o rămăşiţă din edecurile boiereşti. Era un jidov de treabă, care-şi măritase cele cinci fete după cinci bărbaţi din cinci târguri, şi n-avea a lăsa nici un moştenitor la orânda veche. Trăia în huzur cu soţia lui; el nu izbutise să se îngraşe; ea era umflată ca o chilotă şi-şi petrecea vremea mai mult călătorind la cele cinci târguri: Dorohoi, Podul Iloaiei, Sascut, Tecuci şi Galaţi, de câte ori se petreceau evenimente ca acel de care era mândru, mulţămit şi fericit, în ziua aceea, casierul general de la Iaşi. După ce se întorcea de la una din fetele ei madama Sura, Bercu Prinţu avea obicei să însemne pe uşorul uşii, cu cretă, încă o linie – adică o noua progenitură. Muşteriii lui de prima calitate observau asta şi-i felicitau numaidecât, după care orândarul le mulţămea, în forma cea mai plăcută, scoţând opinia lui cea mai bună, un cotnar verzui, în vârsta de mulţi ani: recoltă de la Paraclis, 1891.

Pentru liniştea bătrâneţelor lui, Bercu Dreptaru luase două măsuri: mai întâi această prietinie, destul de generoasă în ceea ce îl privea, cu administraţia comunală; şi pe urmă complecta lui „curăţire”, cum spunea el râzând. Dăduse fetelor tot, ca să nu mai aibă nici un ban şi să nu mai apese asupra nopţilor lui nici o spaimă. De oamenii lui din Vlădeni nu se temea: însă orândele sunt atacate de bande din locuri mai depărtate. Făcuse el aşa să se ştie până departe că-i despoiat cu desăvârşire şi că urmează să se despoaie în folosul celor însemnaţi cu cretă pe uşorul uşii. Astfel putea dormi cu uşile descuiate. Aşa zicea el; însă dormea totdeauna cu toate uşile bine zăvorâte; iar la ferestre avea gratii de cetate de demult.

Camera în care stăteau de vorbă primarele, notarul şi perceptorul satului se afla îndată în dosul odăii celei mari a crâşmei. Prin geamurile ei se putea vedea desluşit intrarea orândei şi mişcarea uliţei. Era o încăpere curată, cu divan

moale, masă şi scaune şi cu cromolitografii pe păreţi. Între tabloul clasic al vânătorii de urşi şi al lui Hamlet cu evantaiul, nu lipsea portretul suveranului. Cum deschideau uşa, oamenii stăpânirii se descopereau în faţa acestei imagini auguste.

— Vă spun eu că jidovul e un om şiret şi cu minte, observa uneori primarele, după ce saluta pe regele Carol cel bătrân.

În odăiţa aceea, care ţinea loc de club şi de sală de lectură a gazetelor, nu se întâmpla de alminteri nici un fel de ticăloşie. Chiar în toiul celor mai ascuţite duşmănii politice, adică la schimbările de guvern, se păstra în acel sat de vechi răzeşi o cumpănă a bunei-cuviinţi. Şi chiar când oamenii stăpânirii, în anumite zile de entuziasm, pierdeau socoteala paharelor, nimene nu-i vedea umblând strâmb pe uliţi la lumina zilei. Se ştia numai că au fost chemaţi la orândă Chirică şi Turcu, ţiganii lăutari, cei mai uriaşi şi mai urâţi lăutari din câţi s-au văzut. Gospodarii zâmbeau intrând în crâşmă şi ieşind din crâşmă. Storurile la camera din fund erau lăsate şi uşile închise cu grijă, aşa încât ţiganii îşi sunau vioara şi cobza lor în surdină.

Mai era o rânduială, din veacul popei celui bătrân: că păstorul turmei omeneşti n-avea ce căuta acolo. Bercu Prinţu îl saluta adânc, numai când îl vedea trecând pe uliţă, pe dinaintea orândei. Asta ajunsese acuma o „tocmală” peste care nu se putea trece fără scandal. Acestei tocmeli se supusese şi învăţătorul Gheorghiţă Popa. Pentru el nu era oprelişte; opreliştea şi-o făcuse el, sau mai bine zis i-o făcuse doamna învăţătoare Smaranda Popa.

— Ai obicei, cucoane Gheorghiţă, să te aduni aici din când în când? Îl întrebă Laurenţiu Costea pe când mergeau către orândă.

— Foarte rar, dragă ginere, extrem de rar. Eu am ale mele; n-am timp pentru aşa ceva.

— Totuşi, din când în când, ca un om şi ca un bărbat care se respectă, mai vii şi aici.

— Foarte rar, extrem de rar.

— Asta mă miră. Nu eşti bine cu primarele?

— Ba sunt foarte bine cu primarele. Nu-i vorbă, el e cu mult mai tânăr decât mine; e feciorul presviterei Paraschiva. E om şi cu ceva carte; a făcut cinci clase la liceul din Piatra.

— Aşa? Atunci îmi pare foarte bine. Am discutat prea puţin cu el, dar mi-au fost destul câteva cuvinte, ca să-l apreciez după cum merită. Atunci nu-ţi convin ceilalţi?

— De ce să nu-mi convie? Au fost elevii mei; îmi sunt şi puţintel neamuri. Trebuie să ştii dumneata că notarul şi perceptorul sunt fraţi gemeni. Au mers în şcoală una – ca nişte mânzoci: în fiecare an premianţii întâi.

— Îţi sunt şi neamuri? Se miră nespus Laurenţiu Costea. Şi cu toate acestea nu vrai să-i vezi la o întâlnire amicală, la un pahar de vin?

— N-am asemenea obicei, răspunse cu severitate învăţătorul. Preocupările şi obiceiurile mele sunt altele.

Costea se opri surprins, înlătură cu piciorul cânele, şi stătu câteva clipe cercetând şi pe o parte şi pe alta pe socrul său.

— Cucoane Gheorghiţă, tresări el cu glas schimbat, pot să spun că mă uimeşti cu desăvârşire.

Învăţătorul începu să râdă cu bunătate şi conveni că nu a exagerat.

— Ei, nu-i chiar aşa cum se pare.

— Vra să zică ai luat parte?

— Am luat.

— Nu numai o dată?

— Cred că am fost în două rânduri. Fără ştirea Smarandei!

— Dar bine că-i aşa, frate dragă, oftă satisfăcut ginerele. Mi s-a luat o piatră de pe suflet.

Ginerele urma a privi din când în când cu interes pe socrul său, pe când bătrânul învăţător trecea de la gravitate la oarecare nelinişte. Orânda, zidărie masivă, se zărea la cotitura drumului. Toate căsuţele gospodarilor erau retrase după garduri streşinite, în grădini; pe când clădirea boierească ieşea singură la drum, cu uşa boltită deschisă.

Era vremea amiezii; săteni nu se aflau în preajmă; bătrânul învăţător binecuvânta în sine pe Domnul-Dumnezeu pentru această potrivită împrejurare.

Orăşenii prezumţioşi şi necunoscători să nu-şi închipuie că se poate petrece o oră plăcută numai într-un stabiliment cu faimă, în oraşele celebre. Metodele lui Bercu Prinţu erau dintre cele mai civilizate, şi autoritatea lui călăuzise gustul nu numai al unei generaţii în acel sat de frunte. Bercu Prinţu este cel dintâi crâşmar din ţară, şi mi se pare că a rămas singurul, care a pretins ca vinul lui să fie absorbit cu delicateţă şi fără apa gazoasă. Tot la al treilea „păhărel dulce”, cum îi spunea el, avea grijă să aducă ceva de gustat, puţin şi foarte bun: ficat de pasere, creier de viţel, urdă proaspătă. Avea o sistemă a lui şi în ceea ce priveşte lăutarii: le dădea drumul „înăuntru” numai în anumite zile. Avea dreptate domnul Neculai Cumpănă, primarele. Asemenea priceput crâşmar merita medalia serviciului credincios din partea onoratului guvern.

Primarele şi ceilalţi doi, Temistocle Foişor şi Aristide Boişor, stăteau de vorba. A sta de vorbă în acel loc însemna mai ales a te supune îndeletnicirilor ritualice. Cum aveau paharele numai pe jumătate pline, problema era ca să le deşerte şi să le umple din nou: în acest răstimp, însă, trebuia să se dea treburilor publice importanţa cuvenită; nu atât treburilor satului, cât treburilor celor grave ale ţării întregi, căci numai acelea nu pot găsi niciodată doctor şi doctorie.

Domnul Cumpănă îşi cerceta din când în când ceasul şi părea nemulţămit, strâmbându-şi într-o parte mustaţa.

— Mi se pare mie că musafirul nostru nu-i om de cuvânt, observă el.

Dar în aceeaşi clipă figura lui roşcovană se lumină. Costea apăruse, cu cânele. Şi avea şi un tovarăş.

— Neaşteptat eveniment! Se miră primarele.

— Ce este? Ce se întâmplă? Se grăbiră să întrebe cei doi fraţi, grămădindu-se asupra geamului.

Învăţătorul intră, eroic. Bercu Prinţii îl salută cu respect, apoi rămase răzimat de stâlpul tejghelei, ca o statuie a mirării, cu sprâncenele arcuite până la mijlocul frunţii. Temistocle Foişor se rupse brusc din locul lui, deschise uşa ce da în crâşmă şi strigă cu glas puternic spre Dreptar, făcându-l să tresară:

— Repede, domnule Bercu! Ieşi în drum şi te uita în sus.

Dreptarul fu pe punctul de a executa porunca. Totuşi, dori să cunoască întâi motivul.

— Da' de ce, mă rog, sa mă uit în sus?

— Ca să vezi dacă nu s-a făcut o bortă în cer. Domnul învăţător ne face onoarea!

— Onoarea-i de partea mea, domnilor, răspunse grav Gheorghiţă Popa.

Funcţionarii făcură în picioare primirea, cu voie bună. Erau destul de veseli, întrucâtva la diapazonul lui Laurenţiu Costea.

— Dar bine c-ai venit, cucoane! Se linişti primarele. Poftim, şedeţi. Bercu Prinţu ar fi adus încă două pahare, dacă şi-ar fi venit în fire. Aşa de speriat nu l-am văzut de multă vreme. Nu luaţi loc?

— Ba da, ba da.

Domnul Cumpănă se feri puţintel într-o parte. Sosise şi pentru d-sa clipa uimirii:

— Mă rog, ce-i cu prepelicarul acesta? Văd că se uită cu insistenţă la mine şi mă provoacă. Vra poate să-i dau lui paharul de vin?

— Aşa mi se pare, răspunse râzând casierul general. Vra să-i arunci, ca să ţi-l aducă numaidecât. Bineînţeles, întâi trebuie să-l deşerţi.

— Aşa? Curios lucru!

Atunci i se dezlegă şi Dreptarului limba:

— Eu l-am văzut de-acum şi l-am admirat, lămuri el. Când a venit mai nainte boierul, cânele a stat afară şi l-a înconjurat toată vecinătatea. A sărit peste toate gardurile şi a adus toate vreascurile.

— Atunci e un artist?

— E mai mult un specialist, oftă Costea; priveşte viaţa numai subt un singur aspect, ca şi mulţi savanţi pe care am avut onoarea să-i cunosc. Întâia oară când am ieşit cu el pe câmp, s-a spăriat de un iepure şi a fugit acasă. Acuma vreau să-l încerc a doua oară.

Vorbind, casierul general se distra să arunce o mănuşă într-un colţ al camerei şi cânele i-o aducea numaidecât, cerând să i-o arunce iar, ca s-o aducă din nou.

— E un comediant, declară şi Dreptarul, aducând pahare şi vin proaspăt.

— Hm! Suspină cu plăcere primarele, în orice caz e o minune a timpului modern. Te felicitez.

— Primesc felicitările, se întoarse cu mândrie şi cu paharul plin d-l Costea, însă nu pentru asta.

— Atuncea este?

— Este. Presupunerile dv. au fost juste. Sunt cel mai fericit om şi tată. Numele copilei mele va fi Eugenia. Vă rog să binevoiţi a primi declaraţia. Am adus şi un martor.

— S-a făcut, cucoane! Suspină iar cu plăcere primarele. Al doilea pahar nu binevoieşti să-l cercetezi? Dreptarul şi-a făcut datoria şi l-a umplut.

Bercu Prinţu îşi freca mânile. Felul lui de exprimare era puţin deosebit de al elitei:

— Se cuvin trei pahare, zise el, pentru o căruţă nouă care s-a răsturnat acasă la domnul învăţător.

Bătrânul învăţător sorbi subţire al treilea pahar şi catadicsi să se îmblânzească întrucâtva.

În asemenea atmosferă veselă s-a făcut declaraţia acelei fiinţi nouă, care venise numai de câteva ore în lume, pentru un destin necunoscut.

Nu numai atât. Acuma venea rândul notarului, care era o limbă subţire a comunei.

— Pentru bună rânduială, zise Temistocle Foişor, eu am adus al doilea martor, pe fratele meu perceptorul (perceptorul zâmbi şi se închină spre Costea), precum şi

registrul, ca să eliberez imediat buletinul. Pecetea-i în buzunarul din dreapta, cutia cu tuş, în cel din stânga. Registrul iese la iveală îndată ce mă scol de pe scaun. Noi aceşti trei, pe care ne vedeţi aicea, avem obicei să nu întârziem nimic; servim prompt poporul.

Interveni şi mârâitul Dreptarului:

— La noi, graba nu strică treaba.

— La noi, urmă notarul, saltarele sunt goale, registrele ţinute la zi. La toate inspecţiile ni se făgăduieşte câte-o decoraţie, pe care n-o primim niciodată, însă nu face nimic. Astfel de oameni suntem noi, stimate domnule Costea. Aş putea zice că acestea sunt singurele noastre defecte.

Dreptarul îşi scutură râz. Înd capul cărunt tuns scurt şi barba încă neagră:

— Aici, cu defectele, dă el lămurire, domnul notar bate-n mine, adică mai degrabă în fiica mea Paulina, măritată acum la Galaţi şi deja fericită. Parcă ce are a face numele lucrului? Să fie lucrul în sine bun.

— Nu înţeleg, declară Costea, clipind des din ochi. Ştiu că sunt tată fericit şi atât. Asta însă n-o înţeleg.

— Ai să înţelegi îndată, cucoane, zâmbi notarul Temistocle, scoţând registrul dintr-un loc încălzit de partea cea mai groasa a trupului său şi deschizându-l, ca să scrie numele unui om nou. Vorbim toţi ca nişte oameni de treabă; bine ar fi să fim. Asta se potriveşte şi pentru defectele Paulinei, fiica cea mai mică a negustorului nostru. Am de la Paulina, pe când era domnişoară, un document, o carte poştală ilustrată pe care a trimis-o unui logodnic al său din acel timp. Afacerea nu s-a făcut la Paşcani; afacerea s-a făcut la Galaţi. Cartea poştală este adresată d-lui Isac Goldman, grande rue, Paşcani. Cuprinsul ei, pe care-l ştiu pe de rost, e următorul: „A iubi este o plăcere. A fi iubit este o fericire: Iubeşti şi eşti iubit, iubesc şi sunt iubită. Iată ambele defecte pe care noi le posedăm. A ta, pour toujours, Paulinica.” Deci acestea sunt defectele noastre, la care se adaogă şi nişte lucruri mărunţele bine fripte de Dreptar, şi

plăcerea să fim împreună. Mai cu samă am să alcătuiesc un tablou şi am să-l anin în părete în sala de şedinţe, în care tablou am să scriu că astăzi s-a întâmplat un mare eveniment.

— Naşterea copilei mele?

— Da; şi încă unul:

— Domnul învăţător în odăiţă la Bercu Dreptaru.

Laurenţiu Costea îşi sorbi paharul, primi buletinul şi îmbrăţişă entuziasmat pe slujbaşii comunei.

— Domnilor, vorbi el cu însufleţire, aruncând încă o dată mănuşa într-un colţ, lumea asta e plină de lucruri bune, pe care noi nu voim să le cunoaştem. Prepelicarul meu e un tip ridicol, ca şi toţi savanţii specialişti pe care am onoarea să-i cunosc şi să-i respect. Dreptarul dumneavoastră e un negustor ca toţi negustorii. Chiar iubitul meu socru nu-i decât un pensionar onorabil, care nu cunoaşte bucuriile vieţii.

— Dă-mi voie, ginere, le cunosc.

— Îţi dau voie, însă nu le cunoşti. Chiar eu, acesta care mă vedeţi, deşi sunt ceva, în realitate nu sunt mare lucru. Însă cel mai extraordinar din toate lucrurile de pe lumea asta şi din toate timpurile sunteţi dumneavoastră domnilor, care mi-aţi eliberat în trei minute un buletin şi nu adunaţi stoguri de hârtii nerezolvate la primăria dumneavoastră.

— Acestea sunt singurele noastre defecte.

— Da, domnilor, acestea sunt singurele dumneavoastră defecte. Caut să-mi dau samă cărei împrejurări se datoreşte acest fapt insolit şi cu totul extraordinar, şi nu găsesc. Nu-i adevărat că şcoala face pe omul om şi altoiul pe pomul pom. Nu-i destul învăţătorul, nu-i destul preotul, nu-i destul neamul. Nu înţeleg nimic, căci ţara-i plină de casieri generali, şi de primari, şi de notari, şi de perceptori: ei bine, toţi sunt fără defecte. Care-i pricina că dumneavoastră, domnilor, care-i pricina că noi, domnilor, dacă-mi daţi voie, posedăm asemenea defecte? Stau şi mă gândesc şi nu găsesc decât o singură explicaţie. Numai fiii de văduvă pot

poseda asemenea defecte. S-a observat că fiii de văduvă, crescuţi în dragoste, grijă şi suferinţă, sunt singurii care răzbesc, ajung unde se cuvine şi-şi fac datoria. Dovadă d-l primar Nicolae Cumpănă. Dovadă eu. Subsemnatul, domnilor, e feciorul văduvei locotenentului Ion Costea, care a murit în războiul independenţei. Nu vă voi spune în ce condiţii mizere am crescut şi cu ce greutăţi am învăţat. Asta vă interesează, poate, puţin. Fapt este că am ajuns ce sunt şi unde sunt din suferinţa mamei mele şi pentru dragostea ei. Ca s-o fac să se bucure cu un an mai devreme, am părăsit studiile universitare şi am intrat în serviciul Ministerului de Finanţe. Am făcut bine: biata cucoana Sofica a apucat cel puţin doi ani de linişte şi de belşug. Poate, zic eu, să fie asta pricina. Însă nu cred să fie adevărat, deoarece aceşti fraţi, notarul şi perceptorul, nu sunt fii de văduvă, sunt deci persoane suspecte.

— Dacă-ţi face plăcere, cucoane, suntem şi noi feciori ai unei mame văduve, răspunse destul de serios notarul.

— Dacă e nevoie, îndrăzni Bercu Prinţu, pot să aduc şi eu pentru mine asemenea mărturie.

Laurenţiu Costea deveni teribil de uimit de propria sa descoperire:

— E ceva cu totul extraordinar! Lucrul merită scris şi studiat.

În răstimpul care urmă acestei uimiri, Dreptaru găsi potrivit să lese pe cei doi lăutari ciolănoşi şi nalţi să intre. Însă cum începură Chiricã şi Turcu a-şi suna instrumentele, Costea deveni atent, ca la o sonerie de alarmă. Îşi trase din buzunarul vestei ceasul.

— E unu fără cinci, zise el cu glas mai liniştit. Cucoane Gheorghiţă, trebuie să mergem. Mi-am dat cuvântul şi nu mă pot dezonora. Aşa sunt eu.

Primarele, cu blândeţă şi în cea mai desăvârşită euforie, se ridică şi ţinu şi el un discurs scurt, în care îşi permitea să întrebe cui rămân abandonaţi ceilalţi fii de văduvă, ce se va întâmpla cu lăutarii, ce se va întâmpla cu vinul.

— Ultimul pahar de vin îl bem, răspunse cu hotărâre Costea. Domniile-voastre veţi binevoi să mă întovărăşiţi până acasă la socrul meu, unde ne aşteaptă cu masa cucoana Smaranda. Pe ţigani îi oblig să vie în urma noastră şi le permit să cânte, ca să se ştie că sunt azi un om fericit. Deci plecăm, ca s-ajungem la timp. Stimate domnule negustor, scrie pe masă, cu creta, socoteala. Nimene n-are voie, astăzi, să plătească; îmi însuşesc eu acest drept. Cât face? Una sută douăzeci lei. Foarte bine. Adaogă data zilei de azi: 17 august. Adună: face o sută treizeci şi şapte. Îţi dăruiesc eu trei: face o sută patruzeci. Poftim. Să ne grăbim, ca să se vadă stricteţa cuvântului meu.

Plăcerea acelei zile s-a desăvârşit în casa încununată de viţă-de-vie a bătrânului învăţător. Convoiul a trecut pe uliţa satului în bună dispoziţie, având în urmă pe lăutari, care cântau marşul lui Boulanger. Între toţi, mai puţină stare bună avea învăţătorul.

— Am să-ţi mărturisesc ceva, ginere, zise el lui Costea, cu limba cam grea. Dumneata ştii, poate, ce are să se întâmple, eu însă nu-mi dau sama. Înţelegi dumneata că întâia oară fac una ca asta? Eu am fost omul datoriei, şi a fost şi soţia mea cam aprigă şi foarte geloasă. Eu n-am cunoscut o prietinie la un pahar de vin, n-am fost şi eu beat o dată, aşa ca să-mi cânte lăutarii. Of! Nu pot spune că n-am fost fericit, însă am dus o viaţă „mizerabilă”…

— Nu-i nimic, ai vreme, încercă să-l mângâie ginerele.

— Crezi dumneata că am vreme? Asta n-oi crede-o eu niciodată. De altminteri, nici nu mă lasă Smaranda. Nu pot să spun: admirabilă şi virtuoasă muiere, însă nu m-a slobozit din hăţ nici un pas. În privinţa stricteţei, cred că Agripina îi samănă.

Alaiul a ajuns la ceasul unu punct, nu spre întreaga satisfacţie a cucoanei Smaranda. Copiii din sat veneau după ţigani, petrecând de minune cu Hector, dându-i necontenit îndeletnicire c-o pălărie veche, până ce acea pălărie veche a căzut într-o fântână, întru disperarea cânelui şi a

gospodinei. Acea gospodină n-a întârziat să iasă în drum, c-un copil în braţe şi cu unul de mână, rostind violent felurite lucruri amestecate pe tonul cel mai înalt cu putinţă.

IV.

Viaţa la Iaşi a d-lui Laurenţiu Costea se cuprindea în marginea acestei îndoite mândrii: soţia sa şi copila sa.

Lumea putea să-şi dea samă chiar acum despre splendoarea celei dintâi. Celei de a doua deceniile viitoare îi rezervă o situaţie vrednică de inteligenţa şi frumuseţa pe care le moşteneşte: inteligenţa se ştie de la cine, iar frumuseţa de la o ducesă divină. De aceea şi numele ei, care, în limba olimpică, însamnă „bine-născută”. „Potenţial şi progres, explica d-l Costea într-o formulă fericită; astfel o generaţie întrece pe cealaltă, urmând spirala de îmbunătăţire a umanităţii”.

Ducesa era instalată deocamdată într-o casă destul de frumoasă, pe strada Română. Acolo soţul său îi depunea la picioare şi iubirea, şi leafa lunară, şi moştenirile succesive.

Se întâmplase în viaţa lui, tocmai la vremea şi vârsta potrivită, acest lucru aşa de plăcut: să moara nişte mătuşi, care, prin această trecere a lor pe un plan spiritual, înlesneau viaţa materială a unui nepot. Departe de a le plânge pentru ieşirea lor din valea plângerii, el era gata să le felicite.

— Minunat lucru o moştenire, când poţi s-o întrebuinţezi bine, zicea el către unii şi către alţii.

Unii şi alţii erau prietinii lui. Aceşti prietini apăreau mai cu samă la ora amiezii în localurile unde se găseşte vin bun. Se ştie că Iaşii e renumit pentru vin, castraveţi muraţi şi monumente istorice (asta e tot reflecţia casierului general). Puţin lucru de altfel îşi însuşise el din aceste daruri neaşteptate ale norocului său. Dreptul cel mare nu era al lui. Totuşi, îşi împodobise panoplia cu o puşcă din cele mai bune şi cu o torbă dintre cele mai elegante. Îşi cumpărase şi nişte piese de şah de abanos, căci de-o bucată de vreme îşi propusese să devie şi un şahist eminent. În sfârşit, adusese

pentru grădină, care nu avea păreche în cartier, cinci sute de trandafiri din speciile cele mai renumite. Propunându-şi să devie şi un bun grădinar amator, întreţinea aceşti altoi fie prin operaţii asupra sălbaticilor, fie crescând pe cei vechi, care se sălbăticeau. Avea iscusite instrumente şi pentru asta, însă, ca şi pentru vânătoare şi şah, meşteşugul îi era cu mult inferior dorinţii; aşa încât trebuia să vie pe urmă şi Ghiula Farcaş, un bătrân şi vechi slujitor ungur, care cresta şi el cu un cuţit ieftin. Mugurii „domnului” continuau să doarmă, pe când ai bătrânului făceau creangă şi floare, umplând de admiraţie pe Costea pentru propria sa dibăcie, dobândită aşa, dintr-odată.

— Eu la toate am noroc şi toate îmi merg bine, continua el să filosofeze.

Totuşi, avea şi el motive să nu fie perfect mulţămit. La vânătorile noastre de pădure, la care lua parte regulat, necontenit promitea să facă cele mai celebre dubleuri. Le făcea necontenit, de câte ori se prezenta vânatul pe linie, în sectorul său. Dintr-o mie şi una de motive, vulpea, lupul şi mistreţul şi mai cu samă iepurele se duceau. Lăsau urme de păr sau de sânge, pe care d-l Costea le vedea precis. Tovarăşii săi din dreapta şi din stânga acceptau şi ei întrucâtva că s-ar vedea ceva vag. Faptul extraordinar era că vânatul nu cădea şi că lucrul se repeta.

— Asta-i una din contrarierăţile mele, mi-a mărturisit el într-o sară, la Bârnova, după al şaptelea pahar. Însă ce vrai d-ta? Dacă chiar toate, toate ar merge perfect, aş avea dreptul să mă tem de o catastrofă, ca nu ştiu care rege din antichitate. Totuşi, vă desfid pe toţi vânătorii care aţi luat parte azi la goană şi care veţi lua parte şi mâni, vă desfid să-mi arătaţi o puşca mai bună decât a mea. Sunt sigur că va veni ceasul când voi executa şi eu dubleul meu în plin. Căci şi faptul că necontenit mi se întâmplă ce mi s-a întâmplat astăzi dovedeşte că voi intra şi eu într-o serie bună vânătorească.

— Tot ce se poate, am răspuns eu. Aş putea spune chiar că sunt sigur de asta.

— Nu, şi-a scuturat fruntea, cu energie, d-l Costea; nu aşa. Lasă mai bine să meargă lucrurile cum sunt. Dacă aş face dubleul la mistreţi, s-ar putea întâmpla să se ivească deficitele altor nemulţămiri, în altă parte, în zona unde sunt cu adevărat mulţămit şi fericit. Nu, nu! Să rămânem aşa. Să ştiţi că şi Hector, de la care n-am împuşcat nici o prepeliţă şi care a fugit iarăşi de un iepure, e un fel de gaj al norocului meu. Lasă-l să trăiască şi el să-şi facă exerciţiul lui unic până la moarte. Să-mi înflorească mie trandafirii, pe care-i altoiesc eu cu mâna mea, să crească Eugeniţa la sânul ţigăncuşei şi să surâdă ducesa. Să surâdă ducesa… urmă după o pauză, cu oarecare melancolie, domnul Laurenţiu Costea. Eu propun, domnule şi iubite prietine, să mai bem un pahar de vin. Totuşi, stau şi mă gândesc, şi iar mă întorc şi zic, că mistreţul de mâine trebuie să-l împuşc eu; căci nici fericirea aceea despre care pomenesc nu-i întru totul nealterată. Să nu te miri că sunt întrucâtva bucuros făcându-ţi această mărturisire. Ascultă-mă pe mine. Ducesele sunt câteodată fiinţe dificile. Pe ducese e greu să le mulţămeşti totdeuna. Ca un bun şi leal prietin, pot să-ţi fac unele confidenţe, cu condiţie să fii şi d-ta de părere că mistreţul de mâne trebuie neapărat să iasă la mine şi eu să-l împuşc. Aş putea spune că, în unele discuţii, ducesa are afirmaţii bruşte şi concluzii ciudate. Mai întâi, ce discuţie şi care discuţie? Eu vin de la birou şi din oraş aducându-i, ca totdeauna, un buchet de flori ori un pachet de prăjituri, şi-i spun că am avut de lucru, în vederea inspecţiei ce se anunţă. Ca răspuns logic, d-na Agripina Costea îmi declară dintr-odată că bucătăreasa noastră, pe care o avem de la începutul căsniciei şi care-i o persoană cumsecade, trebuie numaidecât dată afară.

— De ce? Eşti nemulţămită de felul cum prepară?

— Nu. Găteşte foarte bine.

— Atunci de ce s-o dăm afară?

— Am să-ţi spun îndată. Mai întâi are tupeul s-o cheme ca pe mama.

— Schimbă-i numele; zi-i Ileana; pe toate bucătăresele le chiamă madama Ileana.

— Acuma nu se mai poate, e târziu. Pe urmă e ceva scandalos, cu copilul. Are un copil de zece ani.

— Ce are a face? Îl ţine la o soră a ei; pe noi nu ne incomodează cu nimic.

— Aşa spui d-ta, însă pe mine mă incomodează. E un adevărat scandal: e un copil din flori.

— Ei şi?

— Cum „ei şi”? E un copil din flori, făcut cu un vizitiu.

— Trebuia să fie făcut cu Grigore Ghica, domnul Moldovei?

— Lasă-mă cu Grigore Ghica; nu vreau să ştiu cine-i acela! Trebuia să nu-l facă cu nimeni.

— Totuşi l-a făcut.

— Văd.

După începutul acesta de conversaţie – care e oarecum un răspuns la inspecţia financiară pe care am anunţat-o eu – s-ar putea crede că trebuie să telefonez biroului de servitori. Nici de cum. Nu înţeleg niciodată cum şi în ce chip, prin ce mister şi tranziţii, concluzia este că d-na Costea, de fapt, nu mai poate suferi pălăriile pe care le are şi că vrea să primească vizita d-nei Fany cu cele mai noi modele, sosite de la Paris.

— Dar cu madama Ileana cum facem?

— Care madama Ileana?

— Cu bucătăreasa.

— Mai întâi n-o cheamă madama Ileana; o cheamă Smaranda şi-i o biată femeie foarte cumsecade. Nu înţeleg ce ai cu dânsa.

Eu zâmbesc şi trec în altă odaie, ca să văd pe Eugeniţa la sânul Savastiţei Cărăbuş. Câteodată, domnule şi stimate prietine, după o discuţie de felul acesta, aflu, nu cu puţină surprindere, că ducesa a intrat în tratative pentru o rochie.

— O rochie de bal? Mai era vreme până la iarnă.

— N-am spus rochie de bal. Am spus rochie de stradă. Înţelegi d-ta că nu pot umbla în zdrenţe, ca o cerşetoare.

— Pentru numele lui Dumnezeu! Ce fel de vorbe sunt acestea? Soţia mea în zdrenţe? Aş putea să fac numai doi paşi şi să deschid două garderobe ticsite de rochii de toate colorile, cu care soţia mea a făcut deliciul zilelor mele şi pedeapsa tuturor cucoanelor din acest oraş.

— Care garderobă ticsită? Acelea sunt rochii?

— După părerea mea, nu pot fi altceva.

— Cu toate acestea, sunt altceva. În orice caz, nu sunt rochii. Mai bine zis sunt rochii care nu se mai poartă. Alta-i moda, altu-i gustul. În sfârşit, ce multă vorbă? Cred că n-am ajuns zilele acestea ca să mi se precupeţească o rochie…

— Nu precupeţesc nimic; îţi fac ce pofteşti.

— Ba văd că precupeţeşti. Toată ziua stai cu nasul în hârchii… despre nevoile mele habar n-ai.

Auzi d-ta! Despre nevoile ducesei n-am habar!

Asta-i una. Dar mai este ceva. În asemenea împrejurare şi numai în asemenea împrejurare, când se enervează şi se tânguieşte, ducesa pronunţă „hârchie” şi „carche”. Nu ştiu după care dicţionar. Fapt este că pronunţa „hârchie” şi „carche”. Şi „levorver”. De multe ori cad în cursa: încerc să-i dovedesc că se spune hârtie, carte şi revolver.

— Mai întâi nu spun hârchie şi carche, se revoltă ea. Ce vrai să arăţi cu asta? Că nu ştiu să vorbesc? Aş fi mai dispusă să cred că dumneata pronunţi aşa. Eu n-am pronunţat de când sunt hârchie şi carche. Iar levorver ce are a face? Levorveru-i levorver. Ai să spui că nu-i levorver?

— Ba nu. Spun cum pofteşti.

— Asta este; am ajuns umilită şi batjocorită: spun „levorver” ca madama Ileana de la bucătărie. N-ai să spui acuma c-o chiamă Smaranda.

— Nu.

— Ba spui.

— Bine; spun.

În acest loc, glasul ducesei se umple de lacrimi. Îmi aminteşte, cu lux de amănunte, că vreau s-o umilesc şi în alte chipuri pentru o presupusă ignoranţă, deşi d-sa a urmat cursurile complecte la „Sf. Sava” şi – slavă Domnului! Nu ştie să coase un nasture.

— Ai ceva de spus că nu ştiu să cos un nasture?

— Ferească Dumnezeu! Sunt chiar bucuros.

— Nu-i adevărat, nu eşti bucuros şi susţii că un metru cub are mie de decimetri cubi.

— Susţin, pentru că aşa-i adevărat şi aşa scrie la aritmetică.

— Ba susţii ca să mă umileşti. Aritmetica aceea unde scrie aşa prostii s-o zvârli pe foc.

— Îmi dai voie să-ţi explic, dragă ducesă, chestia metrului cub?

— Nu dau voie nimic. E aşa cum am spus eu.

— Bine, fie aşa, şi să chemăm pe madam Rosita pentru rochie.

— Care rochie?

— Rochia de care vorbeai.

— Eu? Am vorbit de o rochie?

Nu mai insist asupra unor asemenea discuţii şi tratative. Ai subînţeles că ducesa avea nevoie de două rochii şi uneori de trei rochii, ca să nu umble în zdrenţe pe stradă, ca cea din urmă cerşetoare.

Domnul Laurenţiu Costea zâmbea, amuzat singur de asemenea ciudăţenii ale Agripinei. Cu cât se gândea mai bine la toate şi descoperea mai multe ciudăţenii, cu atât părea mai stăpân pe o fericire fără pereche, de care-l putea invidia o lume. Acest piper, în bucăţica totdeuna gustoasă care era partea lui pe lume, îşi avea rostul lui.

— Mi-i foarte dragă… suspina el, melancolic la cel din urmă pahar. Idealul meu e s-o servesc în genunchi. E ca un idol, căruia mă închin dimineaţa şi sara. Toate aceste toane ale ei trebuie să ştii că nu mă contrariază. Ducesa face parte dintre acele fiinţi privilegiate care-şi pot permite

orice. Oricât ar repeta „hârchie” şi „levorver”, înfăţişarea ei rămâne delicioasă. Şi oricât multiplii şi submultiplii metrului cub ar rămânea pentru dânsa o enigmă, înfăţişarea ei e mai presus decât orice, cu mult mai presus de comprehensiunea filosofică şi ştiinţifică, mai ales când priveşte vag ca printr-o ceaţă şi când gura ei mică se strânge ca un circumflex de floare. Toate într-însa stau deasupra celor obişnuite şi desfid logica şi înţelepciunea. Uneori are un aer aşa de spiritual, încât sunetele glasului ei cad în fiinţa mea ca nişte picături de esenţă eternă. După toate acestea, stimate prietine, poţi să-ţi dai samă cât de amorezat sunt de dânsa. Sunt amorezat într-un chip ridicul şi, cu toate acestea îmi dau samă de toate aceste amănunte de care îţi vorbesc şi care contribuie la desăvârşirea fericirii mele. Bag de samă, de exemplu, şi cât e de prudentă şi cum, ca o simplă burgheză care n-ar avea nimic ducal în fiinţa sa, imaginează felurite artificii ca să strângă zestre Eugeniţei mele.

Am să-ţi spun asta altădată; acum n-avem vreme; e târziu şi, mâni, ne sculăm în zori de ziuă. A nins de cu sară şi vremea e splendidă; pădurarii recunosc urmele mistreţului meu. Asculta d-ta ce imaginează această micuţă ducesă fără aritmetică.

Pentru a-i face cât mai agreabilă camera ei principală, unde primeşte musafirii, precum şi în camerele din preajmă, în care eu de multe ori stau la pândă, admirând-o cu deliciu, ca pe vânatul cel mai rar şi mai scump al vieţii mele, am făcut multe nebunii. Mătuşile mele, fără voie, mi-au îngăduit asta. Din moştenirile lor am achiziţionat felurite obiecte de preţ, căci trebuie să afli încă o slăbiciune a mea: sunt un pasionat anticar. După căderea în deconfitură a multor case boiereşti din Iaşi, s-au împrăştiat în comerţul acesta special multe juvaeruri şi obiecte de artă, lucruri mici şi netrebnice, însă foarte scumpe. Le cumpăr de la un jidov al meu, care ştie să mă servească, şi le aranjez pe etajere şi prin colţuri, nu ca să înfrumuseţez camerele, ci ca să valorific apariţiile ducesei.

Într-o zi, văd că una din aceste rarităţi a dispărut. Întreb în ce loc se găseşte: îmi închipui că ducesa a avut capriciul să-i schimbe aşezarea. Ducesa întâi nu ştie nimic şi-şi încreţeşte guriţa; apoi, cu destulă nepăsare, îşi aduce aminte că s-a jucat copila cu acel fleac mic şi preţios şi l-a distrus.

Mă interesez: unde e, totuşi? Chiar în bucăţi fiind, un onix se poate restaura.

Nu se ştie unde-i; a dispărut.

— Păcat, zic eu; e un lucru preţios şi mai ales frumos, care dădea distincţie unui colţ al căminului nostru.

— Cine dădea distincţie?

— Vorbesc despre onix, însă, scumpa mea ducesă, mă grăbesc să recunosc că aici totul trebuie să se subordoneze unui alt element. Sunt toate frumoase pentru că eşti tu aici; aşa că valoarea lor e cu totul relativă.

— Găseşti? Se miră ea.

— Desigur. Cred că nu te superi de observaţia mea. S-a jucat copila, n-a fost supravegheată, a spart obiectul de artă; nu face nimic.

— Aşa crezi dumneata? Cine s-o supravegheze pe copilă?

— Savastiţa Cărăbuş.

— Cu toate acestea, Savastiţa Cărăbuş nu-i mama ei.

— Din fericire.

— Cum „din fericire”?

— Aşa; am spus bine; sunt fericit că mama copilei mele e altcineva.

— Cine, mă rog?

— Să lăsăm asta, scumpa mea ducesă. Îţi cer iertare că s-a stricat obiectul. Să fiu eu sănătos şi tu frumoasă; mi-e de ajuns.

Ea a scos o exclamaţie mică, melodioasă, dar fără înţeles precis, iar eu, bineînţeles, n-am mai dat nici o replică. Mă simţeam realmente vinovat. Am căutat pe jidovul meu şi am găsit la el un mic crucifix de abanos cu un Isus de argint:

am înlocuit golul; Agripina mi-a zâmbit la masă între două boabe de strugure; totul a trecut.

Se mai aflau pe etajere, de o parte şi de alta a salonaşului, două vase vechi vieneze, porţelan cu zugrăveli de smalţ şi aur. Intru acolo. Dacă ar fi fost ducesa în salonaş, n-aş fi observat nimic. Însă ducesa nu era în salonaş. Deci am văzut lipsa vaselor. Înainte de a pune întrebări, am cercetat prudent alte camere. Am intrat în sufragerie. N-ai idee cât de agere sunt uneori femeile.

Agripina a zâmbit către copila noastră, care se afla în braţele Savastiţei, după aceea a zâmbit către mine, ceea ce mi-a provocat o delicioasă bătaie de inimă.

— Cauţi vasele? A întrebat ea.

— Da; vasele de Viena.

— Aş! Nu mai erau de nici o Viena. Erau nişte ulcele ca toate ulcelele. După cum ai observat, nu mai sunt.

— Ce s-a întâmplat?

— Ce să se întâmple?! Nu se poate susţine că au făcut picioare şi au plecat ele singure. Întreabă pe copila ta.

— Care copilă?

— Hm! Mă miră asemenea întrebare. Ai mai multe?

— Ba nu, una singură, şi numele ei e Eugenia.

— Ei bine, copila d-tale unică, numită Eugenia, a stricat oalele.

— Vorbeşti despre vasele de Viena?

— Vorbesc despre oale. S-a jucat cu ele şi le-a spart.

— Mă mir; copilul nu poate ajunge cu mânuţele aşa de sus.

— Cred; nici nu susţin asta; totuşi, cum vezi, le-a spart. Le-a cerut de la Savastiţa.

— Şi Savastiţa i le-a dat?

— I le-a dat, desigur. Se putea să nu i le deie?

— Pe amândouă odată?

Ducesa a luat o atitudine gravă, clipind din ochi şi neînţelegând:

— Mă rog dumitale, Laurenţiu: de ce mă întrebi pe mine?

— Am greşit? Trebuia să întreb pe altcineva?

— Nu ştiu, întreabă pe cine pofteşti.
— Eu nu credeam necesar să întreb pe altcineva.
— Întreabă pe Savastiţa, urmă Agripina. Răspunde, mancă. Te întreabă boierul. A stricat duduia hârburile acelea?
— Da, cuconiţă, le-a luat şi le-a stricat.
— Le-a luat ea singură? Urmă a întreba ducesa. Ori ţi-a cerut să i le dai? Căci singură n-ajunge până la raftul de sus.
— Ba din braţele mele ajunge, cuconiţă.
— Ai auzit? Se întoarce biruitoare ducesa spre mine. Din braţele mancei ajunge. Le-a luat şi le-a stricat. Ştiu că ai să pui o întrebare fără rost. Îţi voi răspunde că nu le-a luat pe amândouă odată, ci pe rând. Întâi a stricat una şi după aceea a stricat şi pe cealaltă. Eşti mulţămit?
— N-aş putea afirma asta. Nu era necesar să strice şi pe al doilea.
— Lasă întortocherile. Eşti mulţămit de răspuns?
— De răspunsurile ducesei sunt mulţămit totdeuna, am oftat eu, sărutându-i mânuţa.
— Foarte bine; şi dacă mai ai nevoie de o dovadă, întreabă şi pe Eugenia d-tale.
— Cum se poate? Vorbeşte?
— Desigur. Altfel, cum ar fi putut să ceară oalele? În sfârşit, acuma ai aflat totul.
Savastiţa Cărăbuş se uita pe fereastra deschisă, fără să vadă nimic. Bănuiam în ea o tulburare şi o roşaţă aprigă pe obrazu-i brun. Din braţele ei, Eugenia râse dintr-odată cătră mine c-un muguraş de dinte.
— A, am întrebat-o eu, îţi creşte cel dintâi dinte?
Copila întinse mânuţele spre mine.
— Eşti neliniştită şi plângi, noaptea? Eşti capricioasă, ziua, şi ceri obiectele de pe etajere?
— Tata! Răspunse copila, cerându-se în braţele mele.
— Ceea ce era de demonstrat, am spus eu luând-o în braţe şi întorcându-mă, încântat, spre mama ei.

— Cum „ce era de demonstrat”? Mă întrebă, aprig, ducesa.

— Ceea ce era de demonstrat; copila a mărturisit.

Savastiţa Cărăbuş îşi acoperi, cu palma dreaptă, nasul şi gura cât putu mai discret şi ieşi din sufragerie.

Din aceasta minusculă comedie, stimate amice, ai putut înţelege ceea ce eu am bănuit întrucâtva la al doilea accident. După al treilea, am fost aproape sigur. Pe urmă, într-o zi, am văzut la Jidovul meu vasele de Viena.

M-a întrebat:

— N-aţi fost poate mulţămit de ele, domnule casier general, şi le-aţi cedat cuiva?

L-am informat că vasele fuseseră furate; i-am povestit îndelung şi în ce anume împrejurări. Bătrânul Kiva s-a speriat şi mi le-a oferit numaidecât fără despăgubire. Le-am refuzat.

Copila continua să distrugă. Într-o zi, am poruncit Savastiţei Cărăbuş să nu mai arunce cioburile vaselor în fântâna părăsită, deoarece eu am meşteri care le încheie la loc şi le lipesc de nici nu se cunoaşte că au fost sfărâmate.

— Eu asta n-o cred, a replicat cu energie ducesa.

Deci Agripina agonisea zestre copilei noastre. Au trecut aşa toate porţelanurile. Acuma sunt curios să aflu ce metodă va întrebuinţa pentru antichităţile mele incasabile.

V.

Casierul general mi-a mai făcut şi altădată asemenea confesiuni. Odată, în tren, pe când veneam amândoi din Bucureşti. De cele mai multe ori la un pahar de vin înainte de ora unu, la o crâşmă înţeleaptă, al cărei patron avea numele Solomon. Aici se spuneau foarte interesante lucruri, mai ales când prezida Laurenţiu Costea. După ce îşi debita o parte din repertoriu, fie cu privire la ducesă, fie cu privire la Eugeniţa, ne împărtăşea şi ultima întâmplare interesantă: în chip neaşteptat a dobândit o gratificaţie, ori o mătuşă a sa de departe a avut bunul-gust să treacă într-o lume mai bună, lăsându-i ori trei case în târgul Botoşanilor,

ori o curte de ţară cu treizeci de perechi de boi şi multe vaci mulgătoare, ori un depozit în aur la o bancă din Lemberg.

— Trebuie să cunoaşteţi, mi-a explicat el într-un rând, că mătuşile acestea ale mele după mamă sunt armence, şi fiinţa lor pe lume n-ar fi avut rost dacă n-aveau inspiraţia să testeze în folosul nepotului lor. Acest nepot a avut şi bunul-gust să-şi ia tovarăşă de viaţă o ducesă adevărată; altfel, ce ar fi făcut cu bani şi juvaeruri? Vă încredinţez că e ducesă veritabilă. Se cunoaşte asta mai cu samă dimineaţa, când deschide ochi languroşi, se uită cu mirare în juru-i, face botişor şi-şi propune, ca unica problemă, dacă trebuie să se ostenească şi să întindă mânuţa spre sonerie.

Într-un rând, la o asemenea şedinţă de la crâşma lui Solomon, domnul Laurenţiu Costea ne-a relatat dialogul pe care îl avusese în ajun, lângă o fântână şi lângă o dumbravă, pe când se întorcea de la Mănăstirea Neamţului, un dialog sprijinit din partea cealaltă de nişte bâte enorme şi de două carabine încărcate.

— Ei bine, ne da el informaţie, după schimbul de cuvinte, domnii în chestie m-au salutat şi s-au retras. Apăruse patrula de jandarmi la cotitură. Aveam la mine zece mii de lei. După cum vedeţi, suma aceasta am economisit-o ieri şi am dreptul să plătesc azi tot ce s-a consumat.

Şi poveştile celelalte, cu gratificaţiile ori moştenirile, ne erau servite în acelaşi scop, pentru ca dumnealui să aibă asemenea drept. Într-un rând a luat ca pretext ziua de 10 Mai, sărbătoare naţională, când nu lucra la birou şi deci avusese un avantaj.

Adunarea de la Solomon se pricepea, subt preşedinţia d-lui Laurenţiu Costea, să descopere gustările cele mai fine şi vinurile cele mai generoase; la asta colabora şi înţeleptul crâşmar. Acea adunare, uneori, îşi întrerupea dezbaterile, aşteptând cu simpatie şi în tăcere ca domnul Laurenţiu Costea să-şi dea girul, iscălind, aş putea zice cu entuziasm, în dosul unei poliţe şi refuzând orice fel de explicaţie.

— Cu plăcere, spunea el simplu, ridicând condeiul şi apoi făcându-l să alerge pe hârtia scorţoasă, isprăvind într-o parafă elegantă.

Şi asta era pretext ca să nu îngăduie nimănui plata consumaţiei în ziua aceea.

Când s-a prezintat domnul Columbaru în biroul oficial al d-lui Costea, şi i-a strâns d-lui Costea mâna cu afabilitate şi s-a aşezat cu satisfacţie şi zâmbind într-un fotoliu, discuţiunea în chestia pentru care venise domnul Columbaru a început din latura aceasta. Întâi domnul Micu Columbaru a arătat, cu neglijenţă şi nonşalanţa, o delegaţie specială pe care binevoise a i-o da domnul ministru. Privind atitudinea întru totul amicală a d-lui Columbaru, Laurenţiu Costea nu găsea în sine însuşi nici cel mai mic motiv ca să fie neliniştit.

— Deci d-ta ai obiceiul, de altfel plăcut, de a servi pe prietini, dând giruri de complezenţă?

— Am uneori acest obicei şi, într-adevăr, îmi face plăcere, conveni casierul general.

— Însă d-ta, domnule Costea, eşti personagiu proeminent într-o instituţie financiară şi ai asupra pieţei bancare oarecare drepturi pe care ţi le conferă situaţia d-tale. Cine poate refuza o iscălitură a d-tale?

— Nimeni, desigur, şi foarte bine fac cei care nu refuză, răspunse, satisfăcut, domnul Costea.

— Chiar când cel care prezintă poliţa oferă o garanţie egală cu zero?

— Prietinii mei, domnule Columbaru, sunt oameni care oferă garanţie morală suficientă. Au plătit şi până acum poliţele lor, de altiminteri mici, şi le vor plăti şi de-acum înainte.

Domnul Micu Columbaru privi cu plăcere pe domnul Laurenţiu Costea.

Domnul Laurenţiu Costea primi cu simpatie această privire cu totul amicală. Domnul Micu Columbaru era un om

mare şi gras, cu mustăţi blonde şi cu puţin păr pe creştetu-i proeminent.

Obrazu-i rumăn zâmbea necontenit, ceea ce mai ales făcea lui Costea o bună impresie; însă ochii verzi ai acestui inspector cu delegaţie specială aveau o lucire liniştită şi rece de metal.

— Îmi pare bine, stimate domnule Costea, că ai siguranţa girurilor d-tale; asta dovedeşte că eşti un om de bună-credinţă şi onest. Sunt informat, însă, că unele poliţe mai însemnate vor trece la protest.

— Da? N-aş crede.

— Te rog să crezi; informaţia mi-a fost dată astăzi. Îmi închipui că ai în carnetul d-atale o mică listă a tuturor acelor domni care au luat bani cu împrumut pe iscălitura d-tale?

— Nici nu mă gândesc să am asemenea listă! Am dat câteva giruri unor persoane onorabile, şi atât.

— Dacă ai fi întocmit o listă, stimate domnule Costea, mi-ai putea refera acum cuantumul girurilor.

— Cred că nu e nevoie; nu sunt sume însemnate.

— Îmi dai voie? După lista pe care o am eu aici, d-ta eşti angajat ca girant cu salariul d-tale pe zece ani de astăzi înainte.

— Cum se poate? Exclamă cu mirare nemaipomenită d-l Laurenţiu Costea. Probabil că e o greşală!

— Este o greşală, însă nu a mea… zâmbi amical d-l Columbaru. Girant cu salariul d-tale pe zece ani de zile înainte, dacă ne putem permite să scontăm aceasta perioadă de timp.

— E posibil?

— Da, domnule Costea, e posibil. Binevoieşti a-ţi arunca ochii pe această listă. E desul de lungă şi sumele sunt destul de importante. Unele din aceste poliţe sunt bune, după cât mi se spune; persoanele cu care d-ta ai de-a face, fie la vânătoare, fie la un mic popas de amiază, sunt în general onorabile şi cu osebire simpatice, totuşi, sunt sume care nu

vor fi plătite. Mi se atrage luarea aminte că sumele care nu vor fi plătite covârşesc pe celelalte „cu asupra de măsură”, cum a spus un mare poet.

— Nu cred să fie cu putinţă aşa ceva. În orice caz, voi răspunde eu. Se ştie că situaţia mea e bună; am avut în ultimii ani trei moşteniri şi mai am două sau trei în perspectivă. Presupunând, prin imposibil, că persoanele cărora le-am acordat încrederea şi iscălitura vor abuza, ceea ce e exclus, ori nu vor putea să răspundă împrumuturilor, băncile să fie liniştite, voi achita eu. Şi de astăzi înainte am motiv suficient ca să nu mai pun iscălitura mea pe dosul unui atare petec de hârtie.

— Nu-i aşa? Am sau n-am eu dreptate? Te întreb cu toată simpatia şi cu toată prietinia.

— Aveţi dreptate, domnule inspector delegat.

— Atunci totul e aranjat şi nu mai vorbim de asta. Adică putem vorbi încă puţin, în sensul că cele trei moşteniri ale doamnelor răposate, mătuşile domniei-tale, nu mai sunt în fiinţă; au fost lichidate aşa fel încât a rămas din ele extrem de puţin: mi se pare că un loc viran, în oraşul Botoşani.

— Ba, mă rog; au fost juvaerurile; sunt obiectele de artă, căci eu sunt colecţionar de antichităţi.

— Nu ştiam asta; îmi pare bine, deşi eu în general nu colecţionez. Casa ai trecut-o soţiei d-tale?

— Casa de pe strada Română? Da, am trecut-o soţiei mele.

— Ai şi alta?

— Nu.

— Deci casa ai trecut-o soţiei d-tale cu mobile, tablouri şi obiecte?

— Da, cu tot ce această casă a ducesei cuprinde.

— Prin urmare, stimate domnule Costea, strict vorbind şi legal considerând lucrurile, nu se pot plăti petecele acelea de hârtie, cum foarte bine le spui, cu un bun de care nu dispui d-ta singur.

Laurenţiu Costea se veseli nespus, apoi privi pe interlocutorul său cu ochi umezi, care parcă dintr-odată

crescuseră subt sprâncenele-i tufoase.
— E interesant ce spuneţi d-voastră, domnule inspector delegat, dar între mine şi soţia mea iubită sunt aşa raporturi, încât aş socoate ca o insultă numai gândul că s-ar putea discuta între mine şi ducesă chestia bănească.
— Cine e, mă rog, ducesa?
— A, dv. nu ştiţi. Ducesa e soţia mea Agripina.
— Am înţeles. Primesc cu aceeaşi simpatie explicaţia d-tale şi nu-mi voi permite nimic care ar putea să jignească raporturile dv., excelente îmi închipuiesc. Mai este ceva.
— Ce mai este, vă rog, domnule inspector delegat?
— Mai întâi te-aş ruga, iubite domnule Costea, să mă slăbeşti cu acest „domnule inspector delegat”. Spune-mi simplu: „domnule Columbaru”. Sunt prietenul d-tale; te rog să mă tratezi cum înţeleg să te tratez eu pe d-ta.
— Mulţămesc, domnule Columbaru, răspunse emoţionat Laurenţiu Costea, strângând cu efuziune mâna inspectorului. Ziua de azi va trebui s-o însemn cu o piatră albă.
Inspectorul rămase o clipă concentrat în sine, încercând, în suvenirile sale şcolare, să identifice piatra alba despre care era vorba.
— D-ta, domnule Costea, ai studiat la liceu?
— Da, domnule Columbaru, am şi doi ani de universitate. Am urmat şi la Facultatea de litere.
— Mă bucur din nou că stau de vorbă cu un om aşa de cultivat, deşi literatura şi filosofia sunt de puţină întrebuinţare în chestia nouă, pe care vreau s-o pun pe tapet, şi căreia te rog să binevoieşti a-i acorda toată atenţia.
— Despre ce-i vorba, domnule Columbaru?
— Nu îndrăznesc să te întreb, stimate amice.
— De ce, domnule Columbaru? Te rog întreabă-mă. Îţi voi răspunde imediat, dacă asta atârnă de mine.
— Numai de d-ta atârnă, absolut numai de d-ta.
— Atunci binevoieşte de întreabă, şi voi răspunde imediat. Nu am nimic ascuns. Sunt un om perfect leal.

— Nu mă îndoiesc; am înţeles asta de la prima vedere: aşa se explică de ce oficiul meu special s-a transformat într-o simplă convorbire prietenească.

— Îţi mulţămesc, domnule Columbaru. Aştept întrebarea.

— Aşa. Atunci, dacă eşti dispus să acorzi întrebărilor mele toată atenţia, am să te rog să-mi lămureşti, la cât crezi d-ta că se ridică datoriile d-tale? Nu este aşa că ai contractat câteva împrumuturi pe de o parte, iar pe de alta eşti debitor cu sume destul de importante la diferiţi negustori?

— Trebuie să răspund imediat, domnule Columbaru, că am oarecari datorii, pe care le-am făcut cu prilejul căsătoriei mele.

— Un prilej fericit, zâmbi inspectorul.

— Da, domnule Columbaru, foarte fericit prilej. Trebuie să adaog că ducesa…

— Vorbiţi de d-na Costea?

— Da. Trebuie să adaog că d-na Costea a avut buna inspiraţie să-mi dăruiască şi o fetiţă, al cărei nume e Eugenia. Cu acest prilej iarăşi am avut nevoie de câteva sume. Însă o parte din datorii le-am plătit din moşteniri. Restul îl plătesc din venitul meu obişnuit. Dacă moştenirea ce mai aştept se prezintă mâni, atunci toţi creditorii mei se vor putea bucura mâni; deşi, cât ştiu, faţă de mine creditorii mei nu sunt prea grăbiţi, fiind absolut siguri că nu vor rămâne păgubaşi.

— Ai dreptate, stimate domnule Costea şi iubite amice, raţionamentul d-tale e perfect; însă totalul sumelor ce d-ta datoreşti se exprimă printr-o cifră destul de impozantă.

— Nu cred, m-aş mira să fie aşa cum pretinzi d-ta.

— Îmi dai voie, stimate prietene? Eu mă mir că nici de data asta n-ai avut buna idee să le scrii una subt alta într-un carnet special. Ca şi la celălalt capitol, al girurilor, şi de data asta ar trebui opt ori zece ani de salariu ca să acoperi ceea ce datoreşti. E cam mult.

— Se poate; dar voi plăti. În primul rând, trebuie să mărturisesc ca sunt surprins: mai întâi că am fost atacat

brusc, ca să zic aşa, şi al doilea că s-au găsit aşa de prompt informaţiuni.

— Îţi voi răspunde, iubite domnule Costea, că nu eşti atacat brusc. Al doilea, că informaţiile nu sunt rezultatul unei acţiuni rapide. Se adună de doi ani informaţii la minister în privinţa d-tale, şi oameni binevoitori care să refere se găsesc destui. Să sperăm că d-na Barcan, mătuşa d-tale din Botoşani, va imita gesturile altor mătuşi, şi vei moşteni.

— Mda, răspunse Costea, cu inima dintr-odată încleştată în ragile de ghiaţă.

— Până atunci va trebui poate să mai treacă timp.

— Mda.

— Ori ai putea să te duci să-i prezinţi situaţia, cerându-i să intervie acum?

— Imposibil, n-am văzut-o decât de două ori în viaţă. Aşa ceva nu se poate cere unei mătuşi care e dispusă să testeze pentru tine.

— Ai dreptate; eşti un om delicat; de acea te stimez şi-mi eşti drag. Eşti bun să deschizi casa, ca să constatăm după scripte valorile ce sunt în seama d-tale?

Acestea erau ragilele de ghiaţă. Apăruseră ca o bănuială: acum continuau să-l strângă ca o realitate înfricoşată. Toate cercetările celelalte erau preliminarii; fusese un copil dacă nu se gândise din prima clipă că, la urma urmei, va trebui să deschidă şi casa. Cu atât mai vârtos trebuie să se aştepte la asta cu cât, de doi ani, nimene nu venise să-i facă un control. După doi ani se cuvenea să primească o vizită ca aceasta. Cu cât domnul acesta Columbaru pare un om mai amabil şi mai amical, cu atât situaţia d-lui Laurenţiu Costea e mai grea. Iată onestitatea şi delicateţa lui puse la grea încercare, după atâţia ani în care fusese socotit model între semenii săi şi dat ca exemplu. Are în casă o lipsă de câteva mii de lei. Ce-i de făcut? Nu-i de făcut nimic. Cu toată jena, e necesar să previe uimirea la care se aşteaptă din partea inspectorului delegat.

— Să facem casa, domnule Columbaru, zise el fără să se mişte din scaun. Aş voi să vă comunic un lucru.

— Sunt la dispoziţia d-tale. Despre ce-i vorba?

Domnul Laurenţiu Costea privi pe fereastră, fără să vadă, o creangă de tei, care se agita de vânt, scuturându-şi primele frunze galbene. Inspectorul Columbaru îl fixa pieziş cu ochii lui mici.

— Vreau să dau o lămurire prealabilă, urmă Costea suflând dintr-odată pripit.

— S-auzim.

— Domnule Columbaru, urmă cu tristeţă casierul general, întorcând ochii spre delegat; ceasul acesta e crâncen pentru mine. O viaţă întreagă am putut privi cu mândrie la superiorii mei. Cred că veţi constata o lipsă în casa mea. E un împrumut pasager, aş putea spune; e o sumă destul de mică; în câteva zile urma s-o pun la loc; totuşi, vedeţi acum înaintea dv. pe omul cel mai nenorocit din lume.

Domnul Columbaru zâmbi, se sculă de pe scaun şi veni lângă domnul Costea, bătându-l uşurel de două ori pe umăr cu palma mânii stângi.

— Dragă domnule Costea, zise el cu blândeţă; cred că nu mă înşel: d-ta exagerezi; eşti o natură foarte impresionabilă. Cât îţi lipseşte?

— Puţin: opt mii de lei. Am pus o chitanţă provizorie.

— Eşti bun să deschizi casa? N-ai dreptul să fii aşa de tulburat.

Casierul general se ridică, oprindu-şi cu greutate un suspin care-l sugruma, şi trecu la casa de fier. Scoase cheile şi prăvăli în lături uşa grea de oţel a casei. Se întoarse la birou şi deschise jurnalul. Domnul Columbaru sta în picioare, cu mânile în buzunar, zâmbind vag.

Amândoi bărbaţii schimbară puţine cuvinte. Domnul Columbaru controlă chitanţa provizorie de opt mii de lei, apoi însemnă pe un petec de hârtie valorile constatate. Casa era deficitară cu patruzeci de mii de lei. Inspectorul delegat

emise două note înalte însă false; un fel de uimire pe două tonuri, fără cuvinte.

— Na-a! Ce facem, mon cher ami? Întrebă el, cu voce scăzută.

Domnul Laurenţiu Costea cugeta adânc, încercând să identifice, în întunericul sufletului său, celelalte lipsuri. De şase luni nici el nu controlase casa. Ce făcuse el în aceste şase luni cu atâţia bani? E adevărat că luase într-o zi pentru o plată grabnică şi a doua zi înlocuise lipsa; că răspunse apelului unui prietin făcând să iasă într-un plic cinci mii de lei, dar avusese toată grija ca să înlocuiască în douăzeci şi patru de ore lipsa. Cadourile pe care avea obicei să le ducă în fiecare sâmbătă ducesei, ca s-o facă să fie bine dispusă în cursul zilei de duminică şi s-o ajute să strălucească cu ceva nou între prietinii şi prietinele care le făceau vizite de etichetă; notele de plata la modista şi la croitoreasă şi alte multe lucruri mici, toate acestea nu le lua de aici, ci din buzunarul său propriu. Foarte rar le-a luat de aici. Ştia bine că se va mai găsi o lipsă pe lângă chitanţa de opt mii de lei.

— Însă o diferenţă de treizeci şi două de mii e ceva fantastic! Ciudat casier! Îşi spuse el singur, fără cuvinte, zâmbindu-şi ironic. Nimic însemnat n-a plătit, cu acei bani. Sume mici uitate au ieşit după sume mici uitate şi acuma îl copleşesc. Auzi dumneata! Treizeci şi două de mii de lei diferenţă. Te felicitez, onorate domnule Costea!

— Am întrebat, ce facem? Îşi repetă întrebarea inspectorul delegat.

— Nu pricep nimic! Strigă cu uimire prea mare domnul Laurenţiu Costea. Cum înţelegi d-ta chestia?

— Eu înţeleg să facem o încheiere scrisă, răspunse cu linişte domnul Columbaru. O semnăm noi şi o mai semnează, dacă vrai, şi ajutorul d-tale. După aceea, ca să-ţi dovedesc până la sfârşit prietenia mea, draga domnule Costea, te sfătuiesc să cauţi aceasta sumă de patruzeci de mii de lei şi să acoperi lipsa. Vei binevoi să semnezi şi o cerere a d-tale de mutare într-un post unde nu vei avea pe

samă valori. După aceea vom vedea ce va mai fi. Până mâni la amiaza poţi acoperi lipsa?

— O voi acoperi desigur. Am de unde.

— Ai bani în altă parte?

— Domnule Columbaru, răspunse cu însufleţire Laurenţiu Costea; o dată cu fericirea mea cea mai mare s-a produs şi această zăpăceală inexplicabilă. Sunt aşa de amorezat de soţia mea, încât aş putea spune că nu mai sunt om în toată firea. Dacă mă gândesc bine, văd că toate se trag de aici. Sunt amorezat şi zăpăcit, şi de aceea n-am ţinut acel carnet stupid de tot ceasul şi de toată ziua, ca să mă pot călăuzi în mânuirea banilor mei şi a banilor ce mi s-au încredinţat. N-aş putea afirma că-mi pare rău de această suferinţă; abandonez orice, numai ca să păstrez asemenea bun fără preţ. Nu-mi mai trebuie nimic altceva. Sunt gata să semnez şi demisia la care d-ta te gândeşti. Gândul meu e s-o am necontenit lângă mine pe Agripina şi s-o fac fericită.

— Cu asemenea preţ, dragă domnule Costea? Întrebă Columbaru, trecând spre el privirea-i piezişă.

— Care preţ?

— Preţul dezonoarei d-tale. Aici s-amestecă procurorul şi judecătorul de instrucţie, şi urmarea neîndoielnică o cunoşti bine.

Laurenţiu Costea se îndârji deodată, privind ofensat la interlocutorul său.

— Nu poate fi vorba de asta. Sunt un om onest. Îmi recunosc neglijenţa, dar o voi repara imediat. Până mâni lipsa va fi acoperită.

— Întreb încă o dată, dragă prietene. Ai un depozit în altă parte? Nu mă îndoiesc că eşti un om de bună-credinţă; de aceea, bănuind neglijenţele pe care le constatăm amândoi, am continuat să am despre d-ta o părere bună. Această părere bună o păstrez; înţeleg că s-a produs în viaţa d-tale o criză; mi s-au semnalat anume ciudăţenii; de aceea eu sunt aici. Ai bani în altă parte?

— Domnule Columbaru, răspunse Laurenţiu Costea, în prada unei agitaţii extraordinare: până mâni la amiază lipsa va fi acoperită. N-am nici un depozit nicăieri. Dar vă afirm că lipsa va fi acoperită.

— Bine, domnule, eu nu doresc altceva. Te-ai încredinţat de sentimentele mele amicale?

— Da, domnule Columbaru.

— Atuncea sunt mulţumit, căci viaţa şi liniştea d-tale îmi sunt mai preţioase decât formele care mă obligă la anumite măsuri. Totuşi, în marginea acestor măsuri, voi face tot ce-mi stă în putinţă ca lucrurile să aibă pentru d-ta soluţia cea mai bună.

Aceasta a fost convorbirea cu domnul Columbaru. Uitându-şi pălăria pe birou, domnul Costea s-a repezit spre ieşire, ca să găsească patruzeci de mii de lei de care avea absolută nevoie. Aceasta era expresia care i se vântura în creierul său bântuit de furtună. Avea absolută nevoie de această sumă de patruzeci de mii de lei. Totuşi, nu se putea duce s-o caute fără pălărie. Se întoarse deci cu cea mai mare repeziciune din stradă în camera unde avusese loc acea discuţie aşa de interesantă între el şi domnul Columbaru, şi-l găsi pe inspector într-o conferinţă severă cu ajutorul de casier Ghiţă Dumitrescu. „După discuţia „aşa de interesantă„ cu mine, îşi făcea socoteală Costea, domnul Columbaru va vedea numaidecât că Ghiţă Dumitrescu e un prost şi un incult; pe lângă asta e şi mic, şi chel: deci cu totul ridicul.” Şi are o femeie naltă şi grasă, ceea ce îl face şi mai ridicul. Însă nu asta-i chestia principală; chestia principală e că trebuie să găsească neapărat şi imediat suma de patruzeci de mii de lei.

Ziua de septemvrie era liniştită, c-un soare blând şi prietinos, care-i strecura în trup o încredere că toate se vor sfârşi cu bine. Se afla pe strada Ştefan cel Mare, în apropiere de Mitropolie, un bancher evreu cu numele de Marcus, căruia Laurenţiu Costea îi era deosebit de simpatic. De multe ori Emil Marcus îi mărturisise asta, şi

totdeauna Emil Marcus avea obicei să spuie despre girurile lui Costea: „iscălitură de aur”.

Deci Laurenţiu Costea intră zâmbind în încăperea boltită unde era instalată afacerea lui Marcus şi-i ceru două minute de convorbire confidenţială. Emil Marcus era un om de patruzeci de ani, fără mustăţi şi fără barbă, cu zâmbet amabil şi ochi prudenţi. Conducând în camera lui din dosul ghişeurilor pe casierul general, Emil Marcus îl privea în chipul cel mai prudent.

În câteva cuvinte, foarte simplu şi foarte liniştit, domnul Costea îi explică bancherului că are nevoie de patruzeci de mii de lei.

— Iată ce mi s-a întâmplat şi de ce am nevoie de această sumă… urmă Laurenţiu Costea.

— Mă rog, n-am nevoie de nici o explicaţie, răspunse imediat Emil Marcus; aveţi nevoie de patruzeci de mii de lei, mi-e de ajuns. Ce nevoie am eu de altă lămurire? N-am nevoie de nici o altă lămurire; iscălitura dv. valorează aur. Însă nu dispun în acest moment de suma ce-mi cereţi.

— Îmi trebuie până mâni dimineaţă.

— Nu cred, domnule casier general, să am asemenea sumă nici până mâni dimineaţă.

— Atuncea ce ne facem?

Bancherul ridică din umeri.

— Ştiu eu? Poate să găsiţi la Spaniol, deşi ne aflăm acuma în oarecare criză de numerar. Dacă aţi putea aştepta câteva zile, v-aş pune eu plăcere la dispoziţie suma fără nici o dobândă. Pentru cât timp aveţi nevoie?

— Asta nu importă. Pentru puţin timp, am neapărată nevoie.

— Atuncea să încercăm la Spaniol. Să oprim o birjă. E ora unsprezece jumătate. Vă pot întovărăşi.

Spaniolul era la două sute de metri depărtare, pe aceeaşi stradă, dincolo de Mitropolie. Cu birja ajunseră în două minute.

— Nu vreau să-l pierdem cumva… explică Emil Marcus. Spaniolul, cu numele adevărat Ihil Canter, era un om negru, bărbos şi gânditor. Avu nevoie de ceva mai mult timp pentru lămuririle accelerate şi gesticulate pe care i le da Emil Marcus. Întorcând, foarte aproape de piept, palmele în laturi, Canter dădu un verdict pe care Laurenţiu Costea îl înţelese brusc şi dureros din cealaltă cameră. Când amândoi bancherii întoarseră în acelaşi timp privirile spre el, se simţi umilit şi dintr-odată obosit şi cu sufletul gol.

Marcus îl apostrofă pe tovarăşul său cu violenţă. Canter dădu un pas înapoi, spăriat.

— N-am! Dacă n-am, ce să fac?

— Eşti un nerecunoscător! Strigă Marcus.

— Pentru ce? Se apăra cu voce joasă Canter, ridicând iarăşi palmele lângă piept. Dacă n-am, ce pot să fac? Tu ai? N-ai nici tu. Nu putem face nimic. Se va găsi desigur în altă parte; la „Banca Românească”, ori la „Banca Iaşilor”.

— Dar de fraţii Kopel ce zici?

— Ce să zic de fraţii Kopel? Nu cred să aibă nici ei, dar să încercam.

Cum ambii bancheri se grăbeau prea tare, lovindu-se unul în altul ca să intre mai curând şi să vie în ajutorul d-lui Costea, acesta îi salută cu răceală şi grav.

— Am înţeles, domnilor, că n-aveţi, şi mi-e de ajuns. Mă voi adresa în altă parte.

Întorcându-le spatele, ieşi în stradă şi se urcă în trăsură. La „Banca Românească” n-avea ce căuta: Constantinescu Hărăpilă era un tip pe care nu-l putea suferi. Într-un rând îşi permisese şi un cuvânt îndoielnic la adresa lui Costea: „Ducesele costă scump”. Ar fi putut încerca, deoarece se simţea om onorabil şi solvabil, însă nu-l mai putea suferi de la vorba aceea pe Hărăpilă. Pe lângă toate, era urât foc, şi negru întocmai după cum îl arăta porecla.

Se opri la „Banca Iaşilor”. Era aproape de ora 12. Se închideau ghişeurile. Domnul director Burcă era la Bucureşti.

— Aşa că tot trebuie să-l aşteptaţi, dacă aveţi ceva personal cu d-sa, îi explica unul din contabili. Aveţi ceva personal?

— Da, aveam ceva personal, răspunse maşinal Laurenţiu Costea.

De cum părăsise pe bancherii evrei, care-i apăruseră dintr-odată suspecţi, casierul general se agăţase de o altă soluţie. Nu înţelegea cum nu găsise ieşirea asta chiar din prima clipă.

Porunci birjarului să-l ducă repede acasă, pe strada Română.

— Mama-i în odaia ei? Întrebă el pe fetiţă. Eugeniţa îi răspunse râzând graţios şi cerându-se sărutată.

Trecuse de doi ani. Vorbea corect c-o voce melodioasă şi subţirică. Savastiţa Cărăbuş rămăsese într-o situaţie subalternă de servitoare. Lângă copilă se afla acuma necontenit o guvernantă elveţiană. Nu se afla departe însă nici Savastiţa; râse şi ea către boier. Însă pe urmă, văzându-i înfăţişarea bolnavă, îşi strânse gura cu uimire.

— Tătuţă, nu mă săruţi? Întrebă Eugeniţa.

— Ba da, ba da, se grăbi domnul Costea. Mama e în camera ei?

— Da. Vin şi eu, ca să mă mai săruţi o dată.

— Ba nu, drăguţa mea. Stai aici. Am de vorbit ceva numai cu mama.

Copila se întoarse nemulţămită lângă guvernantă. Un timp se jucă liniştită şi cuminte în colţul ei de cerdac; după aceea dori să-l vadă, iarăşi, numaidecât pe tătuţă.

— A uitat să-mi dea bomboanele, spuse ea făcând botişor. Mă duc să cer bomboanele mele.

Tătuţă şi ducesa vorbeau amestecat. Tătuţă vorbea mai tare ca de obicei. Mama avea un aer liniştit şi plin de mirare.

— Nu înţeleg nimica, zicea ea.

— Ba trebuie să înţelegi, scumpa mea, că am nevoie neapărat de aceşti bani; că mâni după amiază va fi prea

târziu.

— Asta înţeleg, dar nu înţeleg de ce mi-i ceri mie.

— Cum vrei să-ţi explic? Aş putea să-ţi spun că tu eşti prima fiinţă căreia trebuie să mă adresez eu. Mai întâi, pentru că eşti soţia mea; al doilea, pentru că ştiu că ai sume puse deoparte, sume pe care ţi le-am dat eu, pe lângă juvaierurile pe care tot eu le-am dat. Aşa încât, într-un accident brusc, ca acela pe care l-am suferit, am nevoie şi trebuie să mă ajuţi…

Pe când domnul Laurenţiu Costea vorbea, cu părul vâlvoi şi ochii tulburi şi rătăciţi, ducesa îşi păstra liniştea, ascultându-l cu atenţie şi, în acelaşi timp, umblând cu pas uşor prin odaie, atingând lucrurile şi rânduindu-le cu degete delicate. Când domnul Costea făcu o pauză, ea răsuci uşor fruntea, privindu-l oblic, căci în acea clipă, când el pronunţase ultimul cuvânt, ea era întoarsă cu spatele. Copila se arătase în prag. D-na Costea o întrebă cu voce indiferentă:

— Ce este domnişoară?

— Am venit să mă sărute tătuţă încă o dată.

— A! E masa gata? Îngână ducesa c-un glas sfârşit de postire îndelungată. Venim numaidecât. Pofteşte la masă, adaose ea către Costea; a trecut ora obişnuită, şi eu sunt deprinsă să nu întârzii nici o clipă.

Laurenţiu Costea se cutremură ca şi cum l-ar fi lovit în faţă:

— Doamnă, fii bună şi stai aici, porunci el. Am nevoie de d-ta; binevoieşte a-mi da un răspuns.

D-na Costea se întoarse cu graţie.

— Mie îmi vorbeşti?

— Da. Ai înţeles ori n-ai înţeles ce se întâmplă?

— Ce să înţeleg? Înţeleg că trăim în vreme de criză, că mâni-poimâni intrăm în război, că banii şi juvaierurile nu se dau din mână. De altminteri, nici nu le am la mine. O parte s-au cheltuit, o parte s-au dat; chiar dacă aş avea la dispoziţie sumele de care vorbeşti, înţelege şi tu că e mai

bine să le păstrăm pentru zilele negre ce au să vie. Iar fetiţa! Domnişoară guvernantă, fă bine d-ta şi ia copila; du-o în sufragerie! Venim şi noi numaidecât.

Se întoarse cu zâmbetu-i neclintit spre Costea. El o privea cu o uimire spăimântată.

— Nu vrai să înţelegi că mâni pot fi dat pe mâna procurorului?

— Of, dragă, lasă asemenea vorbe; fii bărbat serios, suspină ea.

— Eşti nebună?

— A, acesta e cadoul tău de sâmbătă? Eram deprinsă altfel, se întoarse ea, jignită.

— Aşa e… murmură el, rămânând oarecum singur, copleşit în sfârşit de lovitură; aşa e, astăzi, sâmbătă, nu se lucrează în birouri; băncile sunt închise. Şi mâni e duminică? Răspunde dacă mâni e duminică!

— Aşa mi se pare. Ce ai? Vină-ţi în fire. Hai la masă.

Laurenţiu Costea izbuti în sfârşit să răcnească cu străşnicie:

— Lasă-mă în pace cu masa! Nu-mi trebuie nimic. Sunt un om dezonorat şi tu mă pofteşti la supă şi friptură.

— Avem pui cu smântână.

— Tu nu-ţi dai socoteală de nimic? Trăim de patru ani şi n-am ajuns să te cunosc? Nu-ţi dai socoteală că-mi lipsesc bani din casă? Nu-ţi dai socoteală de asta?

— Ba da.

— Nu-ţi dai socoteală de asta? Nu-ţi dai socoteală de asta?

— Vai, cum răcneşti, Laurenţiu! Da, da îmi dau socoteală.

— Atunci? Dacă-ţi dai socoteală, atunci cum? Răspunde?

— Ce să răspund? Îmi dau socoteală, dar cred că exagerezi. S-au mai văzut de acestea. Se vor aranja lucrurile.

— Despre asta e vorba?

— Aşa cred. E vorba despre altceva?

— E onoarea mea în joc, asta este! E şi onoarea ta şi a copilei! În faţa acestei situaţii nimic nu contează, nimic nu

mai are nici o valoare.
— Ba are.
El rămase cu gura căscată. Apoi se reculese:
— Ce are? Vrei să spui că are valoare altceva?
— Vreau să spun că trebuie să mergem la masă.
Bărbatul începu să spumeze neputincios, repezind în lături covoarele cu picioarele şi răsturnând lucrurile de pe mese.
— Asta erai? Asta erai? Gemea el, izbind, spărgând şi rupând. Asta erai? Ha-ha! Cum vine asta? Unde te duci? Stai aici! Răspunde!
— Vai! Scânci ea dintr-odată, cu lacrimile şiroaie.
Căzu o clipă pe canapea.
El şovăia. Ea se ridică încordat, făcându-i faţă.
— Ai înnebunit?
— Da, am înnebunit, rânji el. Văd că n-am cum face altfel.
— Ce n-ai cum face altfel?
— Dacă n-ai carte, n-ai parte… şopti el mai mult pentru sine. Dacă nu dădeam, aveam; dacă am dat, n-am; cine-a face ca mine să păţească la fel; dacă n-am la mână carche, n-am parche…
Şoaptele lui erau misterioase şi sinistre ca ale unui ventriloc.
— Vai, dragă, zise ducesa cu milă, poate oare nebuni un om pentru că-i lipsesc câteva mii de lei?
— Nu din pricina aceea, fiinţă fără inimă, răcni el, sfâşiat până în măruntaie: nu din pricina asta, ci dintr-o pricină pe care n-ai s-o înţelegi niciodată; căci te-am adorat mai mult decât orice pe lume şi văd cât m-am înşelat.
— Bine, fie; te-ai înşelat. Nu-i nimica.
— Nu-i nimica? Îngână el cu cea din urmă sforţare, căzând într-un scaun. Nu-i nimica? Lasă-mă, du-te; lasă-mă, du-te; n-avem să ne mai vedem decât târziu, la sfârşitul timpurilor!
Despre acest spectacol, pe care copila de trei ani îl primise în suflet înfricoşată şi neînţelegându-l încă, scria ea mai

târziu, în jurnalul de la şaisprezece ani: „Ducesa a refuzat să salveze pe tata, cu o nepăsare feroce”.

VI

— Du-te şi pofteşte pe tătuţă la masă…

Aude, însă nu mai cunoaşte glasul; e un glas străin, căci glasul aceleia care nu mai are nume nu poate fi decât străin, nici faţa celei fără nume nu poate s-o mai vadă, deşi el însuşi stă pe un scaun, în aceeaşi sufragerie unde, în atâtea rânduri, acum câteva veacuri, a fost aşa de ridicol de fericit. Şi fetiţa nevinovată e micuţă şi depărtată… pe un scăunaş cu picioarele nalte. E într-un observator, de unde priveşte când spre el, când înspre un loc unde nu-i nimene. Poate să fie în acel loc o persoană străină; însă mai degrabă nu-i nimene. Stă o fetiţă sus, într-un scaun cu catalige. Cine să fie fetiţa asta, de i-i lui aşa de milă de dânsa? E o fetiţă care, după cât a spus o ţigăncuşă cu numele Savastiţa Cărăbuş, are ochi ca ai lui. Deci e Eugeniţa.

Înainte de a ieşi de-aici, să nu uite s-o mângâie.

— De ce nu mănânci?

A întrebat cineva ceva? Oftează, cu totul străin şi indiferent.

— Spune tatălui tău să mănânce; n-avem să stăm aici până mâni.

Se spune ceva fetiţei din observator; însă noi n-auzim, căci stăm departe, la sfârşitul timpului şi la capătul lumii, şi de acolo vedeam cum se ridică un răsărit de lună într-o primăvară, deasupra ruinii ce se chiamă cetăţuia Goliei, într-un oraş cu numele Iaşi. În lungul unui zid sur, încununat cu plante acăţătoare, umblă doi tineri singuri, braţ la braţ, strânşi unul de altul. El şopteşte cuvinte fierbinţi şi versuri; ea tace misterios, cu fruntea plecată pe umărul lui.

Când s-au petrecut acestea? La o mie patru sute?

— Cuconaşule, vă aşteaptă un domn, în birou la dumneavoastră.

— A, tu eşti, Savastiţa? Ce este?

— Va aşteaptă un domn, în birou la dumneavostră.
— Pe mine?
— Da. Aşa spune dumnealui.
— Ce pofteşte?
— Nu pot ca să ştiu, cuconaşule.
— M-aşteaptă pe mine un domn? E foarte curios asta. Să vedem de ce m-aşteaptă pe mine un domn.

D-l Costea îşi scutură fruntea şi oftează; iese singur. Desigur, viaţa-i viaţă şi afacerile sunt afaceri. Cine poate să fie? Poate să fie d-l Columbaru, care vine să-i spuie un singur cuvânt, ce valorează patruzeci de mii de lei. Se poate. Acel cuvânt de patruzeci de mii de lei are o valoare foarte mică.

— Nu-i d-l Columbaru. Nu-i un domn; sunt doi domni.
— Dacă sunt doi domni, râde singur Costea, atunci unul e al Moldovei şi altul al Munteniei.

Unul e Misalian, comerciantul de mobile, celalt e antreprenorul Toni, cel care i-a înnoit casa. Misalian are un obraz oacheş, aburit cu cenuşă; mustaţa neagră şi barbă sură. Pe acesta îl aşteaptă Laurenţiu Costea să vorbească întâi: când vorbeşte, îşi arată dinţii mari de fildeş galben. Misalian nu vorbeşte însă; îl salută în tăcere; dar a zâmbit şi i s-au văzut dinţii.

Vorbeşte Toni, italianul. Toni e extrem de volubil, ca totdeauna; e puţintel aţâţat şi congestionat, ca un vrednic băutor de vin ce se dovedeşte a fi. E sigur că domnul Costea şi-a adus de multe ori aminte de el; probabil că şi-a adus aminte şi astăzi; e o zi de sâmbătă, când se fac plăţile lucrătorilor.

— Aşa e, astăzi e sâmbătă, consimte, cu voce joasă, casierul general. Ai nevoie de bani? Cât îţi mai datoresc?
— O nimica toată, răspunde vesel antreprenorul. Patru mii de lei.
— Numai atâta? Zâmbeşte blând casierul. O nimica toată, într-adevăr. Ai nevoie de toţi banii?
— Dacă nu vă supăraţi, domnule casier general.

— Nu mă supăr de loc; se întâmplă că am suma aceasta la mine. Eşti bun să-mi dai o chitanţă în bună regulă?

— Cu cea mai mare plăcere, domnule casier general. Am adus chitanţa.

— Poftim banii. Aş fi doritor să ştiu cu ce pot servi pe domnul Misalian.

Italianul a primit banii, i-a numărat, i-a strecurat într-un buzunar, şi-a luat pălăria, a salutat, a plecat. Toate acestea într-o clipă; pe când domnul Misalian se întinde iar în fotoliu, cu oarecare lene, asigurat întrucâtva. Dinţii mari i-au reapărut.

— Am şi eu o sumă… ceva mai mare… suspină el, cu o cuviinţă deosebită.

— Ai dreptate s-o pretinzi, ii răspunde Costea, dintr-odată limpezit şi revenit la realitate. Scaunul pe care stai e din prăvălia d-tale; cel pe care stau eu e tot din prăvălia d-atale; unul cred că e plătit; al doilea nu.

— Domnul casier general glumeşte, însă gluma corespunde adevărului.

— Nu-i aşa? Îţi mai datorez jumătate din bani.

— Exact, domnule casier general.

— Ei bine, vei avea dreptul dumitale.

— Sunt prea bucuros, râse cu plăcere negustorul de mobile, mă ajutaţi într-un moment destul de greu.

— Nu te bucura prea repede, domnule Misalian; am spus că vei avea dreptul d-tale. Sunt hotărât să lichidez, tot şi cu toţi; trebuie să mi se dea, însă, răgaz. În după-amiaza aceasta de sâmbătă nu se poate face nimic, mâni e duminică; deci trebuie să mi se acorde un răgaz până luni.

— Într-adevăr, veţi plăti oare luni?

— Da. Nu înţeleg de ce ţi se pare ciudat. Luni toată chestia e tranşată. Eşti mulţămit?

— Sunt mulţămit, domnule casier general; am deplină încredere în cuvântul dv. Vra să zică, luni?

— Desigur, domnule Misalian. Dar ai putea fi aşa de bun, să-mi spui, domnule Misalian, de ce ţi-a venit d-tale aşa să

mă vizitezi chiar azi, chiar la ora 3? Ai o nevoie într-adevăr aşa de mare?

— Am, domnule casier general, însă până luni pot să rabd.

— Ai fost avertizat de cineva?

Deşi făcută cu voce domoală, întrebarea lui Laurenţiu Costea fusese bruscă şi tăioasă. Misalian bolborosi:

— Nu vă supăraţi, domnule casier general. Voi veni luni. Vă salut.

— Nu, nu. Mai întârzie puţin. Fii amabil şi dă-mi un răspuns. Eu ţi-am răspuns la cerere; răspunde şi d-ta la întrebare. Ai fost avertizat?

— Într-adevăr, mărturisi ruşinat negustorul armean.

„E un om de treabă! Suspină în sine d-l Laurenţiu Costea. Acest Radu Negru, domn al Munteniei, pare a fi un om de treabă.”

— Într-adevăr, am fost avertizat.

— De cine? Eşti bun d-ta să-mi spui de cine ai fost avertizat?

— N-aş putea spune de cine. Uneori, la noi, negustorii, umblă aşa vorbele. Am auzit spunându-se una şi alta la Cafeneaua Bursei. Oraşul nostru nu e mare; se află îndată orice.

— Ce s-a aflat, mă rog? Stărui Costea, cu oarecare veselie. Că mi s-a făcut o inspecţie?

— Da.

— Şi că mi s-a găsit o lipsă?

— Într-adevăr.

— Şi că sunt încurcat şi nu găsesc bani?

— Da. Însă asemenea vorbe nu sunt totdeauna de crezut.

— De ce, domnule Misalian? Crede-le. E adevărat. Mi s-a găsit o lipsă în casă, am datorii. Însă voi achita totul. Voi achita totul luni. Dacă e absolută nevoie, pun toate în regulă şi azi. Te rog să mă crezi – înţelegi d-ta? Te rog să mă crezi, şi poţi să spui şi altora – te rog să mă crezi că pot pune toate în regulă chiar azi. Ai înţeles, domnule Misalian? Pot pune toate în regulă chiar azi.

— Asta, domnule casier, ar fi lucrul cel mai bun. Nu vorbesc de banii mei; eu pot aştepta până luni; pot aştepta şi până marţi, dacă faceţi cum spuneţi, s-ar curma toate.

Misalian se opri. Costea îl privi atent, cu o bună dispoziţie sporită.

— Parcă mai ai ceva de spus, stimate domnule Radu Negru. Ce este?

— Orice ar fi, domnule casier general, acum nu mai am grijă. Columbaru a fost de acord să acoperiţi suma? Dacă a fost de acord Columbaru, atuncea celelalte vorbe nu mai au nici un rost.

— A fost de acord, desigur, domnul Columbaru e un om civilizat; îi sunt recunoscător.

— Asta zic şi eu, râse cu bunătate şi cu dinţi enormi de fildeş Radu Negru, domnul Munteniei; dacă domnul Columbaru a fost de acord, s-a isprăvit. Ei spuneau că a şi sosit telegrama înlocuirii dv. şi că, luni, veţi fi citat la Parchet. După părerea lor, şi mai ales după câte ştiu ei, acest Columbaru e un tip neînduplecat, care n-a iertat niciodată nimănui nimic. Câmpul lui de activitate până acum a fost Oltenia, unde a făcut nenumărate victime, între casieri şi perceptori. Acuma a venit şi la Iaşi.

— Se spune asta despre domnul Columbaru? Hm!

— Se spune; dar văd că nu-i adevărat.

— A venit, vra să zică, telegramă de înlocuire? Şi voi fi citat la Parchet, luni? Ţi-am spus, mi se pare, că sunt în stare să aranjez chiar astăzi? Ei bine, îţi afirm asta din nou. Ce este?

Intrase Savastiţa Cărăbuş?

— Mai sunt nişte domni, cuconaşule, care poftesc să vă spuie nu ştiu ce.

Laurenţiu Costea făcu un semn uşor cu ochiul spre Radu Negru.

— Ai văzut ce fac zvonurile? Întrebă el, râzând. Cu ce vă pot fi de folos, domnilor? Întrebă el tare, ieşind în cerdac, cu desăvârşire degajat şi liniştit până în cele din urmă fibre.

„E curios, îşi zicea el sieşi, în acelaşi timp; e curios cât de repede se poate birui pe sine însuşi o fiinţă omenească! Vreau să fiu liniştit şi tare, şi iată, sunt liniştit şi tare; în realitate prezint spectatorilor mei numai un calm de suprafaţă.”

— Cu ce vă pot fi de folos, domnilor? Dacă mi-aţi făcut cinstea să veniţi aici în calitate întrucâtva oficială, atunci v-aş ruga să scurtăm pe cât e cu putinţă această întrevedere. Domnul Misalian, aici de faţă, vă va referi că sunt la dispoziţia dv. luni. Cine are un titlu de creditor faţă de mine în ziua de care vorbesc va găsi deplină satisfacţie. Acestea spuse, cred că ne putem despărţi buni prieteni. Vă rog, vă rog; manifestaţiile dv. amicale mă mişcă, însă îmi sunt într-o măsură oarecare indiferente. Nu vă supăraţi: astăzi am motive să fiu aşa cum sunt, deoarece astăzi e ziua când se cunosc adevărurile. La revedere, domnii mei; vă salut.

Domnii anunţaţi de Savastiţa Cărăbuş fură nevoiţi să se retragă. Se înşelau ei, ori domnul Costea era prea vesel? Se înşelau unii, simţind în glasul lui ceva dogit? E ciudat că ştie despre telegramă şi se pare ca nici nu i-ar păsa. Dacă nu-i adevărată chestia telegramei, nu e adevărată nici a procurorului. Lui domnul Misalian îi e indiferentă telegrama; de asemenea lui domnul Misalian îi e indiferent procurorul; se ştie că domnul Costea e un om onest, deşi puţintel cam împrăştiat; şi, dacă se ştie asta, atunci fiecare poate fi sigur de dreptul său în măsura posibilităţilor.

— Vă încredinţez, încheia domnul Misalian, conducând către vale grupul de negustori, că eu sunt absolut liniştit; ştiu, ştiu că am de-a face cu un om cumsecade. Luni veţi avea cu toţii ocazia să fiţi liniştiţi şi mulţămiţi. Şi eu personal sunt liniştit, numai nu înţeleg de ce mi-a spus Radu Negru.

Domnii nu erau nici liniştiţi, nici mulţămiţi; fiecare avea un motiv special, fiecare îşi făcea în sine o părere despre acei ochi, despre acea înfăţişare, despre acel glas; ce-i poţi face însă omului? Se ştie că sunt momente când debitorul îşi

poate bate joc de creditorii săi. Debitorul e atunci un personagiu important şi redutabil.

După-amiaza era liniştită şi aurie. Domnul Laurenţiu Costea părea că priveşte depărtările şi simte mângâierile prietineşti ale soarelui. Ieşind iarăşi pentru un răstimp din întunericul său lăuntric, văzu pe strada pustie un singur om: venea de cătră centrul oraşului. Nu umbla grăbit; se plimba cercetând clădirile şi grădinile când la dreapta, când la stânga. Păşea pe trotuarul acesta; când se apropie până în dreptul portiţei de la grădină, domnul Laurenţiu Costea îl recunoscu.

— Ce întâmplare plăcută pentru mine! Zise el cu afabilitate. Cu ce prilej pe strada noastră, stimate domnule Columbaru?

— Mă plimbam, răspunse domnul Columbaru.

Era surprins nu că a dat peste casa lui Costea, deoarece această casă era ţinta plimbării lui; era surprins de atitudinea senină şi degajată a fostului casier general. Acum Costea nu era decât un fost casier general. Domnul Micu Columbaru avea în buzunar telegrama de la minister.

— Nu pofteşti înăuntru, domnule Columbaru?

— Nu, domnule Costea, răspunse dintr-odată rezervat inspectorul delegat, c-un ton al cărui termometru amical era în evidentă descreştere. Te rog să mă ierţi; eram numai în trecere.

— Atunci nu insist, stimate domnule inspector delegat, zâmbi Costea c-un fel de biruinţă absolut inexplicabilă; eu socoteam că ai binevoit a te osteni până aici numai ca să-mi vezi casa. E o casă destul de convenabilă, nu-i aşa? Pot să-mi petrec liniştit în ea anii bătrâneţii mele, nu-i aşa, domnule Columbaru? Eu am socotit că ai să-mi faci plăcerea să intri. Aş îndrăzni să spun că înlăuntru e mai frumos decât afară. Ai putea cerceta şi unele obiecte de preţ, însă d-ta nu eşti colecţionar; regret că nu te-ai bucura cât mă bucur eu. Am aflat de telegramă.

— Închipuieşte-ţi! Strigă cu o adâncă părere de rău domnul Columbaru.

— Am aflat şi de procuror: asta îmi place mai puţin.

— Stimate domnule Costea, se apăra inspectorul delegat, te rog să crezi că eu sunt alături de d-ta şi te voi ajuta cu toate puterile mele ca să te degajezi din această încurcătură neplăcută.

— Ba mă degajez eu singur cu cea mai mare uşurinţă.

— Aşa? Sunt atunci nespus de bucuros. Ne vedem mâni?

— Da. Ne vom putea vedea şi azi, însă ceva mai târziu, către sară.

Laurenţiu Costea îşi făcu în minte încă o dată socoteală.

— Da. Aşa este. Nu cred să ne putem revedea înainte de a se face sară.

La uimirea pe care această asigurare cu totul neaşteptată o aducea inspectorului delegat se adaose într-o clipă alta, aşa încât domnul Columbaru căscă de două ori gura, încercând să rostească ceva potrivit cu situaţia, şi nu izbuti. În cadrul unei ferestre deschise apăruse numai un minut o femeie care-l privise fix, cu nişte ochi extraordinari. Abia se pătrunsese ca de un fulger mistic de acea apariţie – şi fereastra rămase iar neagră, ca o ramă goală a unui portret neuitat. Domnul Laurenţiu Costea îi făcea gesturi afabile şi repetate cu mâna, ca la o despărţire într-o gară.

— La revedere, domnule Columbaru! La bună-vedere, stimate domnule Columbaru!

— Hm! Făcu domnul Micu Columbaru.

Costea intrase în casă; domnul Columbaru se întoarse în loc, vădit contrariat, şi porni la vale. La colţul grădinii, unde se aflau înfloriţi bogat o parte din trandafirii la care lucrase Laurenţiu Costea, secundat de bătrânul Farcaş, inspectorul delegat se opri întorcând fruntea şi mai cercetând o dată în urmă. Grădină, cerdac, casă cu acoperiş roş, împrejmuire, totul sta cufundat într-o linişte însorită şi într-o vibrare necontenită a cosaşilor din toate grădinile uliţei. Acea vibrare părea însăşi liniştea.

Laurenţiu Costea ieşise în cerdacul de dindos. Bătrânul Ghiula ungurul sta la o umbră de şopron, pe un scăunaş, ascuţind atent, pe o piatra, un cuţit de altoit. Când simţi că stăpânul pofteşte să-i vorbească, grădinarul părăsi piatra, ridicându-se cu oarecare greutate în picioare, strânse cuţitul, şi veni, mângâindu-şi mustăţile cărunte.

— Domnul pofteşte? Întrebă el.

— Moş Ghiula, îi răspunse zâmbind Laurenţiu Costea, domnul pofteşte o trăsură. Sa fii bun să mi-o aduci într-o jumătate de ceas. Şi domnul pofteşte să cauţi pe Hector.

— Domnul se duce la vânătoare?

— Da, moş Ghiula.

— Domnul are dreptate; vremea e minunată; sara, aud de aici pitpalacii chemându-se pe dealul de la Sorogari. Aşa că eu fluier pe Hector şi-i dau de mâncare. Ş-apoi după aceea m-oi duce s-aduc birja. Domnului nu-i trebuie birja înainte de ceasul patru, şi domnul nu se duce decât până la marginea târgului, ca de obicei?

— Întocmai aşa, moş Ghiula.

— No, tare bine; cuţitul îl ascut eu după aceea.

Grădinarul Farcaş s-a dus să îndeplinească poruncile. Domnul Laurenţiu Costea a intrat în camera lui, să-şi schimbe hainele. A încălţat bocanci, şi-a pus ghetre, a tras pe mânici o bluză de doc, în cap şi-a îndesat o pălărie de paie în formă de clopot. A privit cu plăcere geanta nouă de piele fină, cu reţeaua încă nepătată de sângele vreunei sălbătăciuni; şi şi-a trecut-o pe după umăr, în stânga. Şi-a încins cartuşiera. A scos din toc puşca: o foarte bună puşcă englezească, fără cucoaşe, calibrul 12. A răzimat puşca de o latură a biroului. S-a uitat la ceas; mai avea vreme destulă ca să scrie o scrisoare. Această scrisoare trebuie neapărat să plece astăzi, deci trebuie pusă la cutie înainte de ora 6. Se aşează la birou, cu pălăria în cap, cu toate halaturile vânătoreşti pe el şi, pregătind toate dinainte-i, rămase visător un răstimp. Apoi ca şi cum ar fi găsit în această reverie ceea ce-i convenea, oftă şi se puse să scrie, într-o

întinsoare şi fără nici o ştersătură. Dovadă că era liniştit şi cu spiritul limpede.

Trăsura cu un cal aştepta nu în faţa casei, ci în faţa porţilor. Ieşi pe dindos; prepelicarul îl întâmpină cu manifestaţii comice, zvâcnind de bucurie, fugind până la şopron şi întorcându-se în goană, dându-i ocol şi cerând geanta. Geanta i se părea lui că e obiectul cel mai potrivit de aruncat şi de adus; de aruncat iar şi de adus din nou. Domnul Costea trecu prin ogradă, apărându-se de asalturile prepelicarului, ţinând cu dreapta cureaua puştii şi puşca pe umăr şi cu stânga, între degete, scrisoarea.

Grădinarul îl petrecu până la poartă. După ce boierul se sui în trăsură, cu cânele, şi birjarul dădu bici calului, ieşi din casă, în cerdacul de din faţă, Savastiţa Cărăbuş, care urmări un timp cu ochii trăsura. O văzu ducându-se la deal. La colţul uliţei, birjarul opri. Boierul coborî şi puse la cutie scrisoarea. S-a suit iar în trăsură şi s-a dus.

— Tătuţă s-a dus la vânat, zicea ea apoi după câteva minute, ieşind cu copila în braţe, în cerdacul de dindos.

Copila repetă, puţintel peltic!

— Tătuţa s-a dus la vânat.

— Ş-are s-aducă fetiţei un iepure… urmă cântat Savastiţa Cărăbuş.

— Are s-aducă un iepure… îngână Eugeniţa din braţele doicei.

Ghiula Farcaş se aşezase iar pe scăunaşul lui, subt şopron, ca să isprăvească de tras cuţitul pe piatră. Fetiţa se ceru către el. Savastiţa Cărăbuş trecu numaidecât într-acolo şi se opri neclintită lângă un stâlp al clădirii, cu copila, şi ea atentă, lângă umărul ei stâng. Bătrânul Ghiula cânta încet, în soarele oblic şi blând, în tăcerea ogrăzii şi a grădinii. Avea o voce învăluită şi caldă, cu mult mai tânără decât înfăţişarea lui. Ridică ochi umezi spre ţigăncuşă şi spre fetiţă şi le zâmbi; apoi îşi isprăvi versul c-o întorsătură pasionată.

— Ce cânţi d-ta, Ghiula Farcaş? Întrebă Savastiţa.

— Cânt un cântec de demult.

— Aud eu că-i cântec; dar nu-l înţeleg. Spune-l pe limba noastră.

— Apoi moldoveneşte vine aşa… Cum să-ţi spun eu, Savastiţa? Eu sunt chiag bătrân, dar cântecele mele au rămas tinere.

— Văd. Ce spui?

— Apoi eu spun aşa:

Frumoasă ţară-i Ardealul…

Acolo am iubit eu în tinereţele mele…

— Frumos cântec, suspină Savastiţa Cărăbuş, strângând lângă sân pe Eugeniţa; mai zi-l o dată…

Bătrânul Farcaş începu să cânte iarăşi cu jumătate de voce.

După ce dădu drumul birjei în marginea de dincolo a târguşorului Copou, domnul Laurenţiu Costea coborî sprinten înspre iazul de la Cârlig. Când trecu opustul, soarele se lăsa către asfinţit. Umblă un timp prin marginea cealaltă a iazului, apoi sui pieziş spre o mirişte. Era cu puşca pe braţul stâng, încărcată. Câinele aştepta din clipă în clipă să se întâmple ceva. În legătură cu rânduielile lui de comediant; totuşi, ca la o chemare a instinctului strămoşilor lui, smârcâia din când în când lâng-o tufă, şi urmărea puţin timp o putoare vagă de sălbătăciune. Îndată îşi aducea aminte că datoria lui e alta şi venea lângă jambierele stăpânului, solicitând geanta.

— Numai să nu sară cumva un iepure, şi să fugi iar acasă… îi zise, amuzat, vânătorul.

Hector chelălăi de plăcere la glasul stăpânului, scoţând o limbă lungă.

O prepeliţă sbârnâi de sub piciorul domnului Costea, chiar în brazda de mohor din marginea mirişti. Câinele rămase indiferent. Vânătorul tresări, apoi o lăsă să se ducă.

Mirişte a mirosea a pai cald. Cerul, deasupra, era curat şi înalt, de un azur spălat. Susurau miliardele de cosaşi. Trecură pe departe turturele în zigzag. La cinci sute de

metri depărtare de marginea mirişti, se înălţa un zarzăr bătrân singuratic. Calea într-acolo urca uşor la deal. Priveliştea se îngusta din laturi, şi afundul cerului, în sus, părea că se înalţă.

— Ascultă, comediantule, zise cânelui său domnul Laurenţiu Costea. Până acuma mi-ar fi fost greu să lămuresc care-i rostul tău pe lume. Acuma l-am găsit.

Cânele-i răspunse activ, dându-i ocol şi biciuind mirişti naltă cu coada.

— Văd c-ai înţeles; să facem popas aici, sub zarzăr, urmă domnul Laurenţiu Costea, răzămând arma de pom. Mă miram eu de ce ţi-s indiferente prepeliţele. Asculţi tu, Hector? Mă miram de ce nu te interesează zborul raţelor. Cred că nici o fiinţă pe lume nu-i mai înfricoşată decât tine atunci când sare din ţarină pe neaşteptate iepurele. Mă spării şi eu, însă tu eşti cuprins de panică şi te-ai salva tocmai la antipod, dacă aşa ceva ar fi cu putinţă. Vrei să zvârl pălăria asta în mirişte, ca s-o aduci?

Cânele primea cu entuziasm propunerea, înţelegând-o după gesturile stăpânului său.

— Aşteaptă puţin şi fii atent… îi porunci domnul Costea. Am de îndeplinit întâi o mică operaţie.

Vorbind, domnul Costea executa acea mică operaţie. Scotea din geantă sfoara, cu care îşi propusese odinioară să dreseze cânele în sensul obişnuit şi vânătoresc. Până acum n-o putuse întrebuinţa. Acuma trecu carabina dintr-un capăt al acelei sfori în zgarda lui Hector. Cu celalt capăt al sforii făcu, atent, un laţ în unul din trăgaciurile armei. Când încheie laţul pe trăgaci, aplecă uşor arma spre sine, şi aruncă pălăria în mirişte, cât putu mai departe. Hector se zvârli după dânsa; după câteva salturi, poticni, smulgând sfoara; puşca izbucni dărâmând pe vânător la pământ sub zarzăr; îndată, din rana enormă, deschisă între coaste, la inimă, gâlgâi sângele în mirişte, subt omul căzut cu faţa în jos. Hector aduse triumfal pălăria pleoştită şi o depuse lângă fruntea aplecată, care împungea pământul, aşteptând

o clipă, cu limba scoasă, ca să se repete jocul. Apoi avu, direct şi brusc, simţirea nenorocirii, şi o luă la goană într-o parte, cu urechile pălălăind. La o sută de paşi se opri, se aşeză pe coadă şi începu să urle lugubru către asfinţitul soarelui.

VII.

Într-un târziu, sara, s-a stârnit zarvă şi forfotă la casa din strada Română, şi d-na Agripina Costea a ţipat de trei ori c-un glas sfâşietor, după care a început a spune felurite lucruri despre cea mai mare nenorocire care s-a putut întâmpla vreodată unei femei pe lumea asta în decursul veacurilor. Asta să scrie scriitorii pe hârtie şi să se publice în cărţi, nu fleacuri ca acelea pe care le cetesc bărbaţii. Biroul lui Laurenţiu e plin de asemenea prostii, care, cu drept cuvânt, nu valorează nimic. Ce-ţi poate da pe ele anticarul cel bătrân, jidovul Kiva? Nu-ţi poate da nimic; asta nu-i carte; asta e hârtie stricată. Rânduiala lucrurilor o făcea pe Agripina să nu mai spuie nici „carche”, nici „hârchie”; deoarece asemenea vorbe îşi au politica lor la timp, şi cel cu pricina, ca s-audă, nu se mai află între oamenii vii din această lume. S-a împuşcat pe un deal, lâng-un copac. Foarte mirată a fost d-na Agripina Costea, şi profund înfricoşată, când a aflat că soţul său s-a împuşcat cu altceva decât c-un revolver. De obicei, bărbaţii întreprind asemenea lucrare c-un revolver, sau, cum se mai spune câteodată, însă foarte rar, c-un levorver. Bietul Laurenţiu spunea aşa uneori: „un levorver”, şi vorba i-a fost fatală, deşi nu şi-a ridicat viaţa cu aşa ceva. Cum poate să-şi ridice un om viaţa c-o puşcă de vânat? Asta e ceva nemaipomenit şi nemaivăzut, se miră poliţaii, se miră procurorul. Când au dat peste el cei doi ciobani, acolo pe deal, lâng-un copac, l-au găsit cu faţa în jos şi cu mâna stângă sub frunte. Iar prepelicarul cel nebun urla fără oprire. Cum s-a făcut de-a contenit şi n-a mai urlat dintr-odată, iarăşi nu se ştie. Zic ciobanii că să-l fi mâncat câniі oilor, dar nu s-a aflat nici o

urmă; spun alţii că să se fi dus pe lume, cum se întâmplă câteodată cu asemenea animale. Acasă nu s-a întors.

— Nice s-a mai întoarce… zice bătrânul Farcaş ungurul, umblând cu paşi mari, ca un zănatic, prin ogradă, şi căutând felurite lucruri prin întuneric.

Întâi au venit aşa veştile; după aceea urma să sosească şi alaiul; dar alaiul nu soseşte degrabă, cu toate pregătirile ce se fac, căci întâi va să vadă un doctor ce este şi să constate un procuror. Încă în zvoana dintru început a discuţiilor, comisarul cel tânăr Balaban se arată încredinţat că ciobanii trebuie să fi omorât pe Laurenţiu Costea; şi mai cu samă pentru comisarul Balaban era absolut neînţeles ce s-a făcut prepelicarul.

— Ce s-a făcut prepelicarul? Întreba el învârtindu-se în loc şi uitându-se împrejur; ce s-a făcut prepelicarul? Cum îl chema?

— Hector.

— Ei bine, tocmai asta este: ce s-a făcut Hector, prepelicarul?

Nimeni nu ştia că acel câne comediant a urlat până ce s-a întunecat înserarea; atuncea, văzând că iese din răsărit o lună enormă şi roşie ca sângele, s-a repezit către ea. Nu era departe; era sus, răzimată de vârful dealului. A fugit până în vârful dealului şi s-a căţărat în lună. O altă soartă nu putea să aibe un asemenea câne excepţional şi o ispravă mai neaşteptată nu putea săvârşi.

După toate, în acel vârtej al spaimei care bântuia la casa din strada Română, cea dintâi şi mai cumite măsură pe care a luat-o doamna Agripina Costea a fost să trimită în pripă copila.

Unde s-o trimită? Rude în Iaşi n-avea; valoarea prietiniilor în asemenea împrejurări era cât ş-a cărţilor din biblioteca bietului Laurenţiu. Pe urmă, chiar dacă s-ar găsi cineva care să se îndure să primească pe câteva zile un copil orfan, trebuie lângă acel copil să adaoge şi pe guvernantă, care-i o povară. De mult nici d-sa nu poate suferi pe fiinţa asta cu

nasul lung şi ascuţit, care învaţă pe Eugeniţa să vorbească franţuzeşte. Parcă de aşa ceva are nevoie un copil fără tată şi cu mama singură şi aşa de năcăjită? Un copil fără tată şi cu mamă singură şi năcăjită, dacă e vorba să fie ferit de spaima acestei întâmplări, apoi trebuie trimis la ţară la Vlădeni, la bunici. Acolo guvernanta nici atât n-are ce căuta. Guvernanta, din clipa aceasta, nici nu mai există; poate să-şi ia geamăndanaşul şi să se ducă. Bine ar face de s-ar duce chiar din noaptea asta, să nu i se mai vadă nasul în lumina făcliilor; să nu mai fie o simbrie şi o gură în plus. Savastiţa Cărăbuş a fost pregătită în grabă şi copila ridicată din somn. Farcaş grădinarul le-a dus c-o birjă la gară şi le-a îmbarcat într-un tren, la miezul nopţii.

Asta e cea dintâi călătorie fericită a Eugeniţei, într-o căsuţă care umblă şi între oameni mulţi. Acesta e trenul. Ia! S-aude o maşină fluierând şi gâfâind. E o fiinţă enormă şi vie care trece pe aproape, făcând să tremure împrejurimea. Ş-aceasta e clasa a treia, unde, spre marea ei plăcere, se clatină sus o lumină roşcată, iar pe bănci de lemn stau unii oameni care se prefac că dorm. Alţii nu se prefac că dorm, ci şoptesc: aceia spun poveşti; unii râd şi fumează; cătră cei care au cărbune subt nas şi scot fum se cere fetiţa.

E un miros greu înlăuntru; pe o fereastră deschisă intră din când în când răcoarea nopţii.

Savastiţa Cărăbuş a aşezat într-o parte o boccea enormă în care au fost grămădite în pripă toate boclucurile fetiţei; iar în cealaltă parte, o legătură cu mâncare şi garderoba ei proprie: un paltonaş cenuşiu şi o casâncă de mătase. Cele şase fuste le poartă pe dânsa: e o varză înfoiată. E ca o varză înfoiată de la mijloc în jos, însă în partea de sus e tot ţigăncuşă cu obraz fin. Din când în când, Savastiţa oftează şi varsă lacrimi, apoi îşi aduce aminte că trebuie să fie veselă, şi e veselă.

La început, după ce a prins a umbla şi a se legăna trenul a fost o tocmală pentru somn: adică să fie aşezată şi răzimată Eugeniţa între boccele şi să doarmă. Fetiţa s-a cuibărit şi s-

a prefăcut că doarme. După jucăria asta, s-a răsucit în sus, privind cu atenţie cum un om bărbos, cu căciulă şi cu cojoc, trage dintr-o pipă. După ce trăgea din pipă, scotea pipa şi zvârlea ceva din gură c-un zgomot ciudat. Zvârlea departe. Eugeniţa a încercat şi ea să scuipe, şi doica a trebuit să-i şteargă îndesat bărbia cu podul palmei.

S-au trezit şi cei care se prefăceau că dorm: soldaţi ori ţărani, negustori ori femei, şi au prins a scormoni prin geamandane vechi legate cu sfoară, prin lădiţe de lemn şi prin trăişti. Au prins a mânca nişte mâncări pe care Eugeniţa nu le văzuse niciodată şi i-a fost îndată foame. Savastiţa a scos o sticlă de lapte şi cozonăcel. Însă Eugeniţei îi era foame de ceea ce vedea că mănâncă oamenii din vagonul de clasa a treia, la miezul nopţii. Într-un vagon de clasa a treia, la miezul nopţii, se deşteaptă şi mănâncă toţi cei care nu se satură ziua. Cei care au dau celor care n-au. La acest banchet al sărmanilor a participat şi fetiţa. După ce a lepădat cozonăcelul, a primit într-o mânuţă o bucată de brânză şi în cealaltă o prună. Aşa a adormit.

Atunci a devenit cu desăvârşire tristă Savastiţa Cărăbuş şi-a plâns o vreme. După care, oamenii din vagon, continuând să mănânce, şi-au încetat zvonul şi au ascultat-o cum istoriseşte cea din urmă întâmplare de pe lumea asta.

Cea din urmă întâmplare de pe lumea asta Savastiţa Cărăbuş o istorisea repede şi pătimaş. Ar fi vrut să fie ea un judecător, ori să fie un procuror, ori să fie un comisar, ca să descurce toate; şi mai ales ar fi dorit să fie un bărbat, ca să judece pe o femeie.

— Să fie pe mâna mea şi să fiu eu un bărbat. Să fiu eu un bărbat cum a fost Danciu Spânu, la noi în sat, la Vlădeni. Şi când cască dumneaei clonţul mai mult decât trebuie, să-i dau peste clonţ; şi când pofteşte trei rochii, că nu-i ajunge una, şi trei pălării, că una nu i-i destul, să-i dau eu rochii şi pălării; şi să-i dau şapte părechi de ciuboţele, să-i dau umbrele, să-i dau batiste de mătasă, să-i dau cercei şi inele,

să-i pun toate dinainte ca unei împărătese, toate să i le dau, cum da Spânu, să-i fulgere ochii şi să-i scapere măselele.

— Aşa sunt unii oameni, reflectă cel cu pipa, scuipând lung într-o parte; poate să le mănânce oricine din strachină.

Se află în vagon un călugăr cuvios, care are o părere potrivită.

— Dumnezeu a umplut lumea cu ce-a putut. Cel de care vorbeşte fata asta n-a fost decât un prost.

— Da' unde se află, cuvioase părinte? A fost omul cel mai învăţat!

— Ascultă-mă ce-ţi spun eu. Cum te cheamă?

— Pe mine?

— Da, pe tine.

— Pe mine mă chiamă Savastiţa Cărăbuş.

— Ascultă-mă ce-ţi spun eu, Savastiţa Cărăbuş. Boierul acela de care vorbeşti a fost un prost, cu toată învăţătura lui. Dac-a fi să te măriţi şi tu, când ţi-a veni vremea, tu să nu cauţi pe Danciu Spânu; tu să cauţi unul ca acesta, ca să-ţi fie bine. Şi să-i faci şi tu, toate răutăţile, ca să nu mai ştie încotro să se ducă şi să-şi ieie lumea în cap.

— Ba să mă ferească Dumnezeu, părinte!

— Ba să faci cum îţi spun, ca să se plinească vorbele cele adevărate, că femeia şi diavolul au făcut contract şi tovărăşie. Ştiindu-se de asemenea contract şi tovărăşie, sfinţii părinţi de demult au vestit pieirea lumii şi au chemat pe bărbaţi în pustie, ca să fie schivnici.

— Asta este, aprobau cei de faţă, râzând.

— Ba rânduiala asta n-a făcut-o Dumnezeu pentru mine, nici pentru ţigăncile noastre… hotărî cu energie şi cu ochi scăpărători Savastiţa Cărăbuş. Am să mărturisesc eu toate.

— Ce-ai să mărturiseşti? O ispiti călugărul.

— Am să mărturisesc toate câte cunosc. Acuma nu pot, că nu ştiu cum să spun. Dar atuncea am să stau în genunchi în faţa lui Hristos, fiind şi eu luminată în acea zi de apoi a judecăţii, ş-am să spun toate, ca să se rostească osânda cui se cuvine.

Oamenii din jur îşi încetaseră o clipă mestecatul fălcilor, ca s-asculte acea extraordinară declaraţie; apoi continuară să macine, pe când Savastiţa aşeza cu mişcări violente în jurul său buclucurile şi-şi strângea gura cu oţărâre, hotărâtă să tacă.

În mai puţin de un sfert de ceas, limba Savastiţei Cărăbuş umbla iarăşi cu hărnicie; aşa încât la Paşcani, unde ea trebuia să coboare cu copila în braţe şi cu boclucurile învăluite în juru-i, se vădea că e cu totul departe de a fi isprăvit toate câte avea de spus. Tovarăşii de compartiment o ajutară să se dea jos, renunţând în sfârşit de a înţelege desăvârşit ce se întâmplase cu boierul, cu cânele, cu ciobanii şi cu cucoana. „Frumos bărbat, îi încredinţase în ultimul moment Savastiţa Cărăbuş. Iar despre dânsa ce să spun? Unora le place, mai cu samă bărbaţilor, şi mai cu samă a plăcut unuia. Mie, drept să vă spun, nu-mi place. Dar de deşteaptă e deşteaptă şi poartă cercei de diamante în urechi. Însă acuma i-a scoate şi-a umbla şi fără cercei!”

La Paşcani, fetiţa s-a deşteptat din toropeală când a pornit trăsura cu doi cai. Atunci a auzit clopotele cailor şi a simţit în ploape lumina lăptoasă a faptului zilei. Apoi, învăluită în şaluri, a adormit iar în braţele mancei. S-a trezit în soare şi în mireasmă de fânaţuri cosite. Trăsura intra în sat la Vlădeni; apele Moldovei licăreau în prund; dincolo de Moldova, în fundul zării, se lămureau munţii din pâclă.

La vârsta aceea frageda, abia doi ani trecuţi, domnişoara Eugeniţa Costea nu cunoştea că e un mesager al unor întâmplări năprasnice. Cu atât mai puţin putea cunoaşte şi înţelege asta cu cât bunicii arătau cătră ea numai zâmbet şi dragoste. Obrazurile lor palide nu se încrâncenau de grijă şi lacrimi decât când fetiţa nu se afla în preajma lor. Fetiţa lui Laurenţiu Costea găsi la bunici o ogradă tihnită, unde, subt privegherea Savastiţei, îşi făcu câţiva prietini: un câne mare şi flocos, legat în lanţ, pe care îl chema Cotoşman; un motan roş cu numele Miron, care nu era niciodată laolaltă cu cânele; un cocoş cu creasta bătută, care cânta bătând

din aripi de câte ori o vedea pe fetiţă, şi după aceea o privea când cu un ochi, când cu celalalt ochi. Era în colţul ogrăzii o poiată, unde se deprinsese să caute două ouă: acele două ouă Savastiţa i le fierbea la mâncarea de dimineaţa. Mai era o babă surdă, cu numele Manafa, slujitoarea bunicilor. Aceea i-a spus, într-o sară, o poveste c-un făt-frumos. În altă sară i-a spus aceeaşi poveste. Pe urmă, altădată, din nou i-a spus aceeaşi: alta nu ştia.

— Spune alta, babă Manafa!

— Să-ţi deie baba o plăcintă cu smântână? Am ascuns de cucoana Smaranda o plăcintă cu smântână pentru mata.

— Nu. Să-mi spui altă poveste.

— Ce spui mata? Dacă vrai s-aud, strigă tare, pentru că baba-i cam surdă.

— Altă poveste, babă Manafă, altă poveste! Striga Eugeniţa cătră urechea întoarsă a babei.

Baba zâmbea într-un dinte.

— A! Altă poveste? Altă poveste nu-i şi nici nu ştiu. E curios că din această poveste de multe ori repetată n-a mai rămas nimic mai târziu în amintirea domnişoarei Eugeniţa. Însă gustul pentru clătitele cu smântână s-a păstrat.

La sfârşitul lui octomvrie a sosit la Vlădeni d-na Agripina Costea.

După cele dintâi îmbrăţişări, d-na Costea a lepădat de pe sine hainele de călătorie, şi-a potrivit în pripă obrazul şi părul, a chemat pe Savastiţa să scoată afară copila şi s-a aruncat după aceea la sânul d-nei Smaranda Popa, îmbrăţişând-o strâns şi plângând cu suspine.

Domnul Gheorghiţă Popa aştepta mai la o parte, în picioare, palid şi mâhnit. Agripina s-a smuls de lângă mama sa c-un gemăt de deznădejde şi a venit să-şi plece fruntea şi pe umărul tatălui său, apoi, întrebuinţând necontenit batista pentru nas şi pentru ochi, între care se stabilise comunicaţie de lacrimi şi ape, a început a da toate lămuririle pe care le credea interesante în asemenea tristă împrejurare.

— Aţi aflat şi din gazete tot ce-a fost, îngână ea, luând loc pe un scăunaş, între părinţii săi. Acesta e scaunul meu de fetiţă, pe care stăteam eu când am fost fericită. Acuma nu mai există pentru mine linişte şi fericire. Toate, toate au ieşit rău. Nu înţeleg ce-a avut bietul Laurenţiu, să se poarte aşa cu mine, să mă lase într-asemenea încurcătură. Mai întâi, de ce-mi ascundea toate? Niciodată n-am ştiut nimic de afacerile lui. A avut leafă bună, a avut moşteniri; eu n-am ştiut nimic de felul cum le-a cheltuit şi le-a plasat. N-are importanţă că-mi dădea din când în când mie un cadou, cum se cuvine ca fiecare bărbat să dea soţiei sale, dacă are pentru dânsa un sentiment de iubire; asta nu se pune în socoteală, deoarece nu e o sumă aşa de importantă; însă a făcut lucrări la casa din strada Română, a schimbat, a adaos; a mobilat, a umplut etajerele de obiecte pe care el le socotea de preţ; eu am văzut toate, fără ca să fiu pusă în curent cu nimic: cum şi cât. Pe urmă a pus gir pe poliţe ale străinilor. Eu nu înţeleg să iscăleşti tu, să ia alţii banii, tu să nu te foloseşti cu nimica, şi la urmă să fii obligat să plăteşti tu. Asta nu m-ajunge pe mine mintea de ce-a făcut-o el. Ca să vie acuma băncile să mă sechestreze şi să-mi facă proces, şi să nu mai am linişte? Pe urmă, de ce i-au lipsit bani din caseta lui, unde nu trebuia niciodată să fie lipsă? Nici asta n-am ştiut-o. Să-mi spuie: uite, aşa şi aşa; am făcut cutare cheltuială; am făcut cutare greşală; am cutare lipsă. Să ne înţelegem ce-i de făcut: să stăm de vorba, ca un bărbat cu soţia lui. Iată cum am fost eu tratată, şi n-am ştiut nimica. Ş-acuma toate vin împotriva mea; toţi mă ameninţă; statul vrea să mă execute, încât am să rămân săracă lipită pământului; chiar dacă ar fi să-mi mai rămâie ceva, trebuie să plătesc avocaţilor, să dau la apeluri, la recursuri. Când aud de timbre, mă apucă o groază! V-a spus şi dv. Savastiţa Cărăbuş de scrisoare?

— Nu ne-a spus nimic, se grăbi să răspundă d-na Smaranda Popa.

— Ba cred că v-a spus. Dacă v-a povestit toate câte au fost în ziua aceea, n-ar mai fi fost să ajung ziua aceea de năcaz şi de blăstăm; dacă v-a povestit, apoi atunci v-a spus că atuncea când s-a suit la deal cu birja, având cu sine puşca şi cânele…

— Vorbeşti de Laurenţiu? Vra să zică e adevărat, cum se spune, că s-a dus la vânat?

— Da. De cine altul? Şi e adevărat că s-a dus la vânat. Avea împotriva lui telegrama revocării, lipsă în casă, acel inspector delegat îl amenințase cu procurorul; şi el se suie în birjă, ca să se ducă la vânat. Asta nu-i fapta unui om întreg.

— De ce nu l-ai oprit?

— Cum să-l opresc? N-am ştiut nimica. Am vorbit puţin înainte de masă; am stat la masă. După masă a avut nişte vizite. Poate din vizitele acelea să i se fi năzărit ceva. S-a îmbrăcat cu straie de vânat: vă rog să-mi spuneţi cum a avut inimă şi răbdare să mai facă şi asta; Farcaş Ungurul i-a adus o birjă; s-a suit în birjă şi s-a dus. Să nu-mi uit cuvântul. La capătul de la deal al uliţei, s-a coborât şi a pus la cutie o scrisoare. Asta s-a aflat în ceasul cel dintâi, în sara aceea, de la Savastiţa Cărăbuş. A confirmat şi birjarul, întocmai. Au întrebat poliţaii, a întrebat procurorul. Cătră cine putea fi adresată acea scrisoare? Cine să ştie? S-a crezut că e adresată acelui inspector delegat. S-a văzut că nu. Inspectorul a mărturisit că n-a primit nimica. Poate autorităţilor. Nici o autoritate n-a primit vreo scrisoare. Au aşteptat trei-patru zile: n-a venit nimic. Inspectorul a plecat la Bucureşti. De acolo a dat vestire că nici la minister nu s-a primit nimic. Zice c-au întrebat pe ministru: poate să se fi tânguit Costea de ceva ministrului, dându-i explicaţii; nici ministrul n-a primit nimica. Atuncea s-a făcut cercetare la poştă de către un expert caligraf. Nu-i nici în depozitul poştei. Procurorul, văzând că nu găseşte nimic, a părăsit cercetarea. Dar eu stau şi mă gândesc că scrisoarea a fost trimisă, prin urmare cineva trebuie s-o fi primit.

— Aşa este, confirmă cucoana Smaranda, pe gânduri. Cineva trebuie s-o fi primit; însă cine?

— Ba se poate să n-o fi primit nimeni, fu de părere Gheorghiţă Popa. Eu am trimes în viaţa mea nişte scrisori care nici acuma n-au ajuns la adresă.

— Lasă, Gheorghiţă, se întoarse spre el cucoana Smaranda; acele erau nişte scrisori de felicitare către fratele d-atale; şi fratele d-tale a murit de mult. Era frate mai mare, avea situaţie bună, s-a prăpădit între străini şi putea să-ţi lase şi d-tale ceva. Nu ţi-a lăsat nimica.

— Ce are a face una cu alta, cucoană Smaranda?

— Are, căci acuma suntem mai năcăjiţi decât oricând şi o moştenire ne-ar fi prins bine.

— Ah! Nu vă încredeţi în moşteniri, îşi reluă tânguirea d-na Costea, suspinând şi întrebuinţând iar batista. Din trei sau patru moşteniri pe care le-a avut Laurenţiu, nu s-a ales nimica. Mult ai, mult cheltuieşti, şi după aceea rămâi cu deprinderea, deşi nu mai ai moşteniri. Să lăsăm şi să ne întoarcem la scrisoare. Vra să zică, dacă scrisoarea a fost trimisă şi cineva trebuie s-o fi primit; şi dacă nimene dintre cei ştiuţi, şi dintre cunoscuţi, şi din autorităţi, n-a primit acea scrisoare, atuncea scrisoarea aceea poate să fi fost trimisă la o bancă.

— La o bancă? Se miră cucoana Smaranda.

— La o bancă, da, încuviinţă d-na Costea. Aşa spune moşu Iorgu Meşter şi aşa trebuie să fie.

— Văru-meu, doctorul Iorgu?

— Da, la altcineva n-aveam la cine mă duce. Atâta rudă avem şi noi în Iaşi. Mi-a dat el mai multe sfaturi. Şi el a fost de părerea asta, că scrisoarea aceea a fost trimisă la o bancă. Banca n-o dă pe faţă, pentru că în scrisoare s-ar fi cuprinzând o dispoziţie privitoare la copilă. A pus pe numele Eugeniţei banii şi a dispus plata lor la o anumită dată, poate la majoratul ei. Acum vedeţi dv. ce om ascuns a fost Laurenţiu? Iată de ce a fost capabil! Interveni Gheorghiţă Popa:

— Asta e o simplă presupunere.

— Ascultă-mă, tătuţă, un om ca el a fost capabil de asta. Ştii cât ţinea la fetiţă? Nu exista pentru el, pe lume, altă comoară mai scumpă decât fetiţa, şi-i prezicea un viitor aşa şi pe dincolo.

— Asta e firesc; Costea a fost un om care mie mi-a plăcut.

— Desigur, eu nu spun că nu era un om plăcut şi sentimental, s-a văzut asta de când a venit aici la dv., în odaia asta, şi m-a cerut. Nu plângea el, sărutând mâna mamei? Şi spunea că viaţa fără mine îi e cu neputinţă? E adevărat că a ţinut la mine şi mi-a dat dovadă; asta însă nu l-a împiedicat să facă ce-a făcut. În ultimul moment, de mine n-a mai ţinut samă, însă de fata lui cred că şi-a adus aminte. Scrisoarea aceea e la o bancă şi, într-o bună zi, poate să iasă paralele, dacă cei de la bancă n-or tăinui toate.

— Ş-aici am să-ţi răspund, Agripina, că, dacă a avut ideea asta, apoi a ştiut ce face şi cum face.

— Ah, tătuţă, ar fi bine să fie cum spui d-ta, şi nu cum ştiu eu.

— Ştii ceva?

— N-aş putea spune că ştiu ceva anume; dar ştiind toate la un loc, îmi pot face o idee numai de una. Gândeşte-te, dragă mamă, că mi-a umplut garderobele cu rochii şi, când mi-a trebuit, n-am avut o haină de doliu. Unele le-am putut vopsi şi preface, dar cu altele nu mai era nimic de făcut. Cumpără pălărie neagră, cumpără mănuşi, cumpără atâtea; a trebuit să-mi fac, deoarece sunt în rând cu lumea; cheltuielile s-au adunat, s-au tot adunat; acuma s-au adaos şi procesele; vă spun drept: nu ştiu cum am să ies din această încurcătură. Aş fi bucuroasă să ies cu puţin; tare mă tem c-am să ies cu nimic!

Cucoana Samaranda întoarse spre fiica sa faţa-i liniştită şi severă:

— Ascultă, Agripină, întâmplarea asta a fost şi pentru noi o mare lovitură. Eu ţi-am spus de la început, de când a venit

Laurenţiu să te ceară, că eşti prea tânără şi ar trebui să mai aştepţi, gândindu-mă la o partidă mai bună.

— Acuma pot să-ţi spun.

— La o partidă potrivită nu atât ca zestrea ta, cât cu altele.

— Asta mi-a spus-o şi moşu Iorgu Meşter.

— Ce ţi-a spus?

— Mi-a spus că puteam să mai aştept. Şi poate nici acuma nu-i vremea trecută pentru o femeie tânără.

— Aşa este într-o privinţă; acela-i un bătrân cuminte, care ştie ce spune şi a petrecut în viaţa lui patru neveste, punându-le pe toate în pământ. Deci pentru o fată frumoasă ca tine, acuma pot să-ţi spun că aşteptam o partidă anumită. Ei, dar am avut cu cine vorbi? O fată, după ce trece de optsprezece ani, are pe dracu-ntr-însa. Ai plâns, te-ai zbătut şi ai făcut cum ai poftit. La urma urmei, nu se vedea că faci rău: Costea a fost un om distins şi totdeauna amabil, orice-ai spune tu. S-ar putea spune chiar că a fost un soţ cum nu sunt mulţi.

Agripina izbucni în plâns, alăturându-se iarăşi de pieptul mamei sale.

— Draga mamei, o mângâia cucoana Smaranda, adevărul e c-ai fost tu fără noroc. Alţii fac mai mari greşeli şi trăiesc, slavă Domnului! Aşa că eu m-am împotrivit, având poate o presimţire. Dar m-am împotrivit mai cu samă din pricina nevoilor şi greutăţilor noastre. S-ar fi cuvenit să-ţi dau altă zestre; n-am avut de unde; Costea a pretins să te ia cu cât ai pe tine. Te-a luat; dar acum eşti iarăşi în situaţia dintâi. Dacă te afli într-asemenea încurcătură, să ştii că într-adevăr e greu; de la noi nu poţi nădăjui mare lucru. Nenorocul tău porneşte de la noi, dar ce-ţi putem face, drăguţa mea? Amândoi, şi eu şi tatăl tău, am muncit o viaţă întreagă, zi cu zi şi an cu an, cu dreptate şi cu cinste. Cu dreptate şi cu cinste, n-am putut aduna decât prea puţin, lipsindu-ne, eu şi tatăl tău, de multe plăceri. Află tu acuma că tatăl tău Gheorghiţă Popa n-a fost o dată la o petrecere cu lăutari şi cu chef, aşa cum obişnuiesc bărbaţii.

— Am fost o singură dată… suspină Gheorghiţă Popa c-un zâmbet trist.

D-na Smaranda Popa îl privi o clipă cu mirare, apoi îşi aminti de acel eveniment şi i se umplură ochii de lacrimi.

— Tatăl tău a fost o singură dată la asemenea petrecere, când ai născut tu copila. Aşa că noi am avut o mare nădejde încă înainte de a te mărita pe tine. Dacă ar fi trăit fratele tău doctorul, acuma poate am fi mai puţin înfricoşaţi. Când am primit de la el cea dintâi scrisoare iscălită „d-rul Tudor Popa”, am îmbrăţişat şi am sărutat pe tatăl tău. De zece ani nu-l sărutasem şi nu-l îmbrăţişasem. Ştiu că el nu se plânge de asta, nici nu s-a plâns de asta vreodată, fiind un viclean care iscodeşte în alte părţi, oricât l-aş struni şi l-aş ţine; însă atuncea l-am îmbrăţişat şi l-am sărutat. Acuma scăpăm la altă viaţă… am zis eu. Fratele tău mai avea nevoie încă de o silinţa din partea noastră, ca să se ducă la Berlin, să se specializeze. Atuncea ne-am îndatorat pe o viaţă. Cu nădejdea şi cu siguranţa pe care o aveam, puteam să ne îndatorăm şi mai mult. Când l-am pierdut, mort în două săptămâni, acolo, de o pneumonie, s-au risipit toate şi am rămas mai săraci decât totdeauna. Ş-acuma, după ce primim pensia, răspundem întâi rata lunară a datoriilor contractate atunci. De aceea nădăjduiam eu altceva pentru tine. De aceea spun că tu n-ai avut noroc. Nouă ne ajunge puţinul ce ne rămâne, pe tine, însă, drăguţa mea, nu te putem ajuta. Copila o putem ţine aici o vreme; dar mai târziu, când vine timpul s-o purtăm la şcoli şi în lume, noi nu mai avem putere.

— Aşa este, consimţi Agripina. Să vedem, poate va fi ceva cu scrisoarea aceea.

— Draga mea, nu-ţi mai pune speranţă în asemenea închipuiri.

— Atunci ce să fac? De ce m-a lăsat în felul acesta? Toată lumea a fost cuprinsă de uimire pentru fapta lui. Parcă nici n-a fost lucru curat la mijloc. Când l-au ridicat de acolo din mirişte, în căruţă, a holbat ochii, şi a făcut: ha! Încât

oamenii l-au lepădat jos şi au fugit speriaţi. Socot că din pricina asta mi s-a arătat şi mie o vreme, în toate nopţile. Se uita la mine cu nişte ochi cum nu pot să vă spun, şi parcă avea o părere de rău. Acuma, de vreo zece zile, nu mai vine. Poate s-a liniştit.

Cucoana Sraaranda clătină din cap.

— Păreri. Nu face şi tu ca Savastiţa Cărăbuş. Şi ea zice că-l visează pe stăpânu-său, încât ştie cum a fost întâmplarea cu banii lipsă.

— Ştie ea cum a fost cu banii?

— Nu ştie, dar îşi închipuie. Casa de bani, după părerea ei, e o casă ca toate casele; cu păreţi, cu acoperiş, cu cerdac şi cu uşă, însă fără ferestre. Când vrei să scoţi bani, deschizi uşa şi intri. Iai o găleată de bani şi ieşi. Închizi uşa şi te duci. Savastiţa Cărăbuş a visat că galbenii din casa aceea singuratică s-au deşteptat într-o noapte, fiind fermecaţi, au făcut picioare şş-au ieşit. Nu toţi galbenii, ci numai acei care erau dintr-o comoară. Au stat o vreme liniştiţi în casa de bani, însă, când le-a venit timpul, s-au dus.

Agripina râse cu puţină convingere de prostia ţigăncuşei, apoi căzu un răstimp pe gânduri, căutând să-şi reconstituie asemenea ciudată întâmplare.

— Cine ştie, reflectă ea, cum s-au întâmplat lucrurile! Eu n-am crezut niciodată că Laurenţiu ar fi sustras banii din casă. El spunea că din neglijenţa lui, din pricină că nu-şi întocmise un carneţel. Ce are a face carneţelul cu banii. Toţi spun că era un om onest; deci banii nu i-a luat el. Dacă i-ar fi luat el, aş fi putut să-mi amanetez bijuteriile şi să-i dau să acopere lipsa. Acuma le-am amanetat ca să dau bani avocaţilor şi să cumpăr chimbre.

— Vorbeşti de timbre, Agripina?

— Da, mamă dragă. Discutând cu moşu Iorgu Meşter, eu îi spun că trebuie să-mi asigur un venit şi să intru într-o slujbă. El râde: care slujbă? Tu n-ai nevoie de slujbă, zice moşu Iorgu doctorul. Ce-ţi trebuie slujbă? Uită-te în oglindă: asta-i slujba ta. Ba eu zic ca să intru să urmez doi

ani cursurile de acolo; şi după aceea pot să intru în serviciul spitalului şi să am un venit. „Uită-te în oglindă şi aşteaptă ocazia”, se întoarce iar către mine, râzând, moşu Iorgu Meşter. Nu mi-i greu să înţeleg la ce face d-sa aluzie, dar frumuseţa pe care mi-ai dăruit-o d-ta, mamă dragă, în ziua de azi poate nu mai are căutare…

— Frumuseţa are căutare pretutindeni şi oricând, îi observă cu blândeţă d-na învăţătoare. Eu nu-ţi cer, drăguţa mea, decât să fii cuminte şi înţeleaptă şi să nu ne veştezeşti bătrâneţele. Ai înţeles?

— Cred că da. Nebunia de la optsprezece ani a trecut.

— A trecut aceea; poate veni alta.

— Nu cred. Mi-ai reproşat mata de multe ori deficitul meu de inteligenţă, cum îi spuneai. Mi-ai dat în schimb bun simţ. În ziua de azi, asta poate să-mi servească mai bine. Să nu se supere tătuţă: cred că asta le lipseşte bărbaţilor.

— De ce să mă supăr? Se apără bătrânul învăţător. Eu nu-ţi pot dori decât binele, ca şi greutăţile noastre să nu fie sporite. Urmează îndemnul şi pilda mamei tale şi fii înţeleaptă.

— Vă încredinţez, declară cu însufleţire şi cu curaj Agripina, că n-am să fac nici o prostie.

— Foarte bine; deşi virtuţile nu răsplătesc şi nu hrănesc totdeauna pe slujitorii lor, sunt mulţămit de ceea ce spui.

D-na Smaranda tresări, cu grijă:

— Gheorghiţă! Domnule Popa! Ce vorbe spui dumneata acestei copile?

— Ce-a spus, a spus bine, zâmbi tânăra văduvă.

Învăţătoarea o privi pieziş. Plânsul d-nei Costea contenise; lacrimile i se uscaseră; ţinea strâns în mâna stângă batista udă; părea sigură de sine. Mama ei îi admira în tăcere, cu puţină gelozie, frumuseţea, mai plină de strălucire în hainele cernite.

— Acuma ce ai de gând să faci, drăguţa mea?

— Deocamdată fac aşa cum am hotărât, se trezi cu încăpăţânare Agripina, îmi urmez procesul, ca să apăr şi să

salvez tot ce voi putea; în acelaşi timp urmez la şcoala de care am vorbit. Moşu Iorgu Meşter mă protejează; n-am nevoie de cine ştie ce studii. La examen am să mă uit frumos la domnii doctori şi ei au să-mi dea notă.

— Aşa crezi tu? E destul atâta?

— Pot să le zâmbesc: toţi sunt bătrâni, ca şi moşu Iorgu. După aceea m-am gândit că trebuie să strâng cheltuielile din toate părţile. Închiriez casa, şi eu rămân într-o odaie. Dăm drumul Savastiţei Cărăbuş, deoarece nu mai am nevoie de dânsa.

— Tu n-ai nevoie, are însă copila.

— Însă eu n-am de unde plăti.

— Crezi că noi avem? N-avem nici noi. Totuşi, copilei îi trebuie. Eu sunt singură în gospodăria asta mare, numai cu baba Manafa, şi nu pot fi în orice clipă cu Eugeniţa. De altfel, copila e drăguţă şi cuminte. Poate ea va avea noroc mai mult decât tine. Am vorbit cu Savastiţa şi ea zice că nu-i trebuie nimic. Mai stă cu fetiţa o vreme, numai s-o hrănim şi s-o îmbrăcăm. Zice că i-i milă de copil orfan.

— N-am nevoie de mila ei.

— Nu e vorba de tine, e vorba de copilă, care o cere necontenit. Ai văzut cât e de drăguţă şi cum a crescut?

— Cine?

— Eugeniţa.

— Am văzut; dar acuma, precum am spus, am alte gânduri şi alte năcazuri.

VIII.

Mai târziu, după doisprezece ori treisprezece ani, tânăra eroină a prietinilor mei a început a-şi nota impresiile şi amintirile. Din aceste din urmă, cu totul sentimentale, se poate observa uşor că realităţile ei erau altele decât ale oamenilor de rând. Bunicul şi bunicuţa se aplecau asupra ei în fiecare dimineaţă, întrebând-o cu glasuri domoale despre lucruri nedesluşite; erau palizi ca nişte sfinţi şi cu coroană de lumină în jurul frunţilor. Gesturile lor erau moi şi încete: bunicul îi punea o mână pe umăr şi o săruta în creştet;

bunicuţa o cuprindea cu amândouă braţele de după umeri şi o strângea la sân, făcându-se şi ea mititică, lângă acea nepoţică vioaie şi drăgălaşă. Fetiţa avea ochi mari şi umezi: într-adevăr, ochii tatălui ei. Bătrânii îşi făceau din când în când, în şoaptă, observaţia aceasta şi clătinau din cap. Nu le plăceau ochii aceia; i-ar fi vrut mai puţin aprigi. Savastiţei Cărăbuş însă îi plăceau, şi-i săruta în ascuns, când nu erau bunicii de faţă. Îi săruta uşor, aşa ca să simtă zbaterea pleoapelor şi a genelor. Apoi o strângea pe copilă cu patimă la sân, şi o ducea într-un fund de grădină, sub un măr bătrân, prin frunzişul căruia se filtrau flori de lumină. Toate erau bune şi blânde în acea casă liniştită; împrejur, satul se resfira cu căsuţe albe şi zgomote familiare la ore anumite. Mai cu samă după asfinţitul soarelui era frumos: când se împrăştia un fum uşor în toată valea, şi mugeau la porţi vitele ce se întorceau de la imaş şi lătrau câni. La înserat, se auzea câte-un glas chiuind şi strigând de departe peste tihna satului. Această imagine a sfârşitului zilelor de vară se prelungea ca într-un vis către dumbrăvile de lângă apa Moldovei: într-acolo se mişcau oameni mici îmbrăcaţi alb, fulgerând cu coasele; grupuri de arbori, poieni, o ceaţă subţire către pădurile de pe cuhni. Ceva misterios înfăşura toată acea parte depărtată a lumii: dincolo de munţi era sfârşitul pământului.

— Spune-mi, dădacă, a întrebat într-un rând Eugeniţa, sub măr: aşa-i că dincolo, peste acele păduri înalte şi peste nouri, nu mai este nimica?

— Ba mai este, puiule; acolo nu-s nouri, acelea-s pâcle pe munţi. Iar dincolo de munţi sunt alte văi cu sate, unde trăiesc alţi oameni, ca şi aici. Ş-apoi numai de-acolo, dacă umbli nouăzeci şi nouă de zile, fără popas, ajungi la Marea, ş-acolo e capătul lumii. Dar printr-acele locuri, vreme de nouăzeci şi nouă de zile, nu putem umbla noi; acolo pot intra numai bărbaţi vrednici, şi încă unii din ei îşi lasă acolo capetele.

— De ce, dădacă?

— Apoi află mata mai întâi că, pe acele meleaguri, trăiesc nu ştiu câte seminţii rele: trăiesc acolo, mai întâi şi mai întâi, căpcăunii.

— Ce-s aceia căpcăuni?

— Căpcăunii, duduie, sunt nişte arătări de oameni nu înalţi, dar spătoşi, c-o gură mare cu dinţi de greblă şi numai c-un ochi în frunte. Rânduiala lor e să se hrănească cu carne de om pământean, cum aş fi eu, ori cum ai fi mata.

— Însă noi, dădacă, n-avem ce căuta acolo.

— Nu. Acolo se duc numai bărbaţi vrednici, care bat război cu acei căpcăuni. Câteodată biruiesc căpcăunii, îi pun în ţiglă pe oamenii vrednici, îi prăjesc la pojar şi-i mănâncă; iar câteodată biruiesc oamenii vrednici, cu anume meşteşug: iau cu ei câte o traistă cu sare amestecată cu piper; când ies la luptă, zvârl piper cu sare în ochiul căpcăunilor; după ce i-au chiorât astfel, pe când aceia zbiară cumplit, umblând nebuni încolo şi încoace, oamenii vrednici scot paloşele şi le rătează capetele. Capetele acelea le zvârl pe foc. Aşteaptă până ce pocnesc ochii de dogoarea pojarului. Pocnesc acei ochi ca din puşcă. După asta acei bărbaţi vrednici pot trece mai departe. Pe urmă se întâlnesc cu alte seminţii rele.

— Şi de ce umblă pe acolo oamenii, dacă sunt atâtea primejdii?

— Nu se ştie, duduie. S-ar crede că umblă după comori, dar s-a dovedit că nu-i adevărat c-ar umbla după comori; comorile nu se găsesc în pustietăţile seminţiilor, ci stau ascunse în tainiţile pământului în apropierea oamenilor. Ferice de cine ştie să le găsească şi să le descânte. Acei oameni vrednici se duc aşa, prin lume, după isprăvi minunate, şi mulţi îşi răpun capetele pentru nebunia asta a lor. Mult ar fi mai bine să-şi caute aici o nevastă cuminte şi să dureze o gospodărie bună.

— Unde? Aici în sat la noi?

— Aicea, se-nţelege. Dar s-ar putea şi-n altă parte. La Iaşi.

— Unde-i acel Iaşi, dădacă?

— He-hei, e departe, puiule. Trebuie să mergi până acolo şi c-o căruţă cu foc, care se chiamă tren. De-acolo te-am adus eu pe mata, după ce s-a prăpădit tătuţa matale.

Fetiţa tace şi se gândeşte. A aflat şi înainte de povestea dădacei că tatăl ei nu mai este. S-a întâmplat ceva cu el – ce? A plecat undeva. A murit, se zice; dar asta nu-i aduce o lămurire deosebită.

— Ascultă, dădacă, zice fetiţa deodată atentă şi însufleţită; să-mi spui unde-i dus tata. Eu îmi aduc aminte de el şi-l văd câteodată în vis: râde la mine, însă e nedesluşit şi nu-l cunosc. Când vine mama la noi, nu mai îndrăznesc s-o întreb. Am întrebat-o odată şi s-a uitat urât la mine; a vrut să mă bată. Acum sunt fetiţă mare; am patru ani; ştiu să număr până la sută, am învăţat Tatăl nostru; să nu crezi tu, dădacă Savastiţă, că mă poţi înşela pe mine cu poveştile pe care mi le spui; ştiu eu că poveştile sunt mai mult minciuni; mai ales de la bunicuţa am aflat eu asta; însă îmi place să mi le spui. Tu trebuie să ştii ce te întreb.

— Da, puicuţa.

— Atuncea spune-mi.

— Da, duduie, însă mata să nu sufli la nimeni ce-ai aflat, nici să greşeşti cumva, să mărturiseşti că ţi-ar fi spus dădaca. Ai înţeles?

— Am înţeles. N-am să spun la nimeni.

— Nu aşa, trebuie să juri înaintea lui Dumnezeu, care ne vede şi ne aude, că n-ai să spui nimic la nimeni. Trebuie să faci cruce şi să juri.

— Fac cruce, dădacă. În numele Tatălui, al Fiului şi al Sfântului Duh, amin! Şi jur. Acuma spune.

— Dar n-ai să mărturiseşti la nimeni? La nimeni?

— Am jurat, şopti copila cu plăcere, înfiorată în acelaşi timp de frică.

— Atuncea, duduie dragă, află că tătuţa matale nu s-a dus în acele locuri unde trăiesc căpcăuni şi alte seminţii rele.

A trăit în târg la Iaşi şi a fost un bărbat frumos şi fudul. A avut mai multă semeţie decât noroc. Ş-au venit din pustii

locuri asupra lui oamenii răi. A venit asupra lui ş-o femeie rea. Atâta l-au chinuit, până ce s-a hotărât să-şi puie capăt zilelor.

Fetiţa nu se putea desluşi bine din vorbirea plină de imagini a Savastiţei Cărăbuş. Totuşi, simţea o catastrofă şi o dispariţie în legătură cu acel chip iubit şi depărtat, pe jumătate umbrit de uitare. Lăsă lacrimile să-i curgă cu deliciu, ştiind că asta este soarta fetiţelor părăsite; apoi deodată se întoarse spre Savastiţa, care lăcrăma şi ea.

— Ascultă, dădacă Savastiţa, eu cred că femeia cea rea a fost mama.

Ţiganca o cuprinse de după umeri:

— Vai de mine, duduie, vai de mine! Să nu care cumva să spui vorba asta către cineva!

— N-am să spun la nimene, dădacă.

Erau unele zile lungi şi cenuşii de ploaie, când Eugeniţa stătea în odaie cu bătrânii. Savastiţa atunci lipsea; era trimisă la anumite treburi, în gospodărie. Într-un rând, copila şedea la fereastră şi privea cum curg râuşoarele de apă în lungul geamurilor. Prin ceaţa care împresura acele râuşoare de apă se vedea o lume îngustă, mărginită numai la gardul streşinit al gospodăriei bunicilor. Motanul păşea pe lângă cerdac, scuturându-şi din când în când de glod lăbuţele; apoi făcu o săritură şi trecu în cerdac, după aceea se căţără pe un stâlp şi intră în adăpostul streşinei. Cotoşman, în cuşca lui, privea cu dispreţ şi cu plictis curgerea ploii. Găinile erau strânse subt un şopron. Baba Manafa trecea la pivniţă plecată din şale, subt o glugă alcătuită dintr-un sac. În odaia cu lumină puţină, lângă cealaltă fereastră, bunica împletea o şuşăniţă de lână. În asemenea împrejurare bunica purta ochelari cu cercurile de fier. Când se uita la fetiţă, apleca fruntea şi privea peste ochelari. Bunicul se plimba cu mâinile în buzunări prin odaie; umbla cu paşi de pâslă, ca să nu tulbure pe cucoana Smaranda. Într-un târziu se opri şi luă a doua oară gazeta. El cetea fără ochelari.

— Aşa sunt unii bărbaţi, observă zâmbind cucoana Smaranda. Au ochi buni până târziu, şi văd toate. Aş putea spune că văd şi pe dracu. Ar trebui să şi vorbească, nu numai să vadă. De văzut, văd numai pentru ei, dar când vorbesc, poate asculta şi afla şi altă fiinţă, care a rămas singură în pustietatea asta.

— Ce vrai să-ţi mai spun, cucoană Smaranda? Se întoarse cu mirare învăţătorul, dând la o parte gazeta. Ce am avut de spus ţi-am spus asară când m-am întors. Mi-ai poruncit să mă duc numaidecât să văd ce mai este cu fata dumnitale. M-am dus ş-am văzut că lucrurile merg destul de bine; te-am informat cu preciziune, aş putea zice; cred că-i destul.

— Ţi-am poruncit eu? Se miră d-na Smaranda Popa.

— Aşa spun eu; totdeauna orice dorinţă a d-tale, cucoană Smaranda, a fost pentru mine o poruncă. Dacă pofteai să nu mă duc, nu mă duceam. Dacă pofteai să te duci d-ta, te duceai, şi rămâneam eu în pustietate.

— Eşti viclean, Gheorghiţă. Crezi că-i destul cât mi-ai spus?

— Aşa cred eu. Dar sunt gata să dau oricâte amănunte pofteşti, numai întreabă-mă.

— Nu te teme, Ghcorghiţă, zâmbi cu îngăduinţă învăţătoarea; n-am să te întreb ce-ai văzut la cinematograf.

— Ba, dacă vrai, pot să-ţi spun. N-am văzut nimica, pentru că nu mai este cinematograf, de când cu războiul.

— Atuncea ai fost la teatru; ştiu eu ce se poate vedea acolo. Şi mai ales ştiu ce-ţi place să vezi.

Domnul Gheorghiţă Popa se aşează mai bine în fotoliu şi înlătură cu desăvârşire gazeta. O lăsă chiar să cadă jos. După aceea o ridică, o împături şi o aşează pe un colţ al mesei.

— Nici n-am să te întreb cu ce prietini te-ai întâlnit într-un anume restaurant.

— Ba, cucoană Smarandă, ştii foarte bine că eu, la Iaşi, nu mai am prietini. Aveam plăcere să văd acolo din când în

când pe cineva, dar acuma plăcerea asta s-a isprăvit de ani de zile.

Acel „cineva” avea nume; însă bunica îi făcuse semn din ochi spre fetiţă. Fetiţa observase semnul şi se întoarse spre ei; apoi îşi reluă atitudinea atentă la geam.

Bătrânul clătină din cap, cu uimire; bunica oftă.

— Dacă Eugeniţa vrea să vadă lădiţa din pod a bunicuţei, eu pot să-i dau cheiţa.

Copila întoarse spre bătrâni profilu-i inteligent:

— Bine, bunicuţă Anda, dacă vrai mata să vă las singuri, eu mă duc. Ştiu unde-i cheiţa.

Cheiţa era într-o răcliţă, subt icoane. Copila trecu de la icoane printre mângâierile bătrânilor, închise cu grijă uşa în rama ei şi tropăi semnificativ pe scara de lemn. La mijlocul scării se opri, hotărâtă să se întoarcă tiptil, s-asculte la uşă. Apoi se răzgândi şi pătrunse în locul tainic din pod, unde era o lădiţa veche zugrăvită albastru, subt lumina unei ferestruici a acoperişului. Acolo se aflau amestecate portrete vechi, stampe şi cărţi ilustrate de demult, din tinereţa bunicuţei Anda. Mai cu samă portretele o interesau pe copilă: domni în vârstă, cucoane cu rochii ciudate, copii pieptănaţi cu grijă. Copiilor acestora pieptănaţi cu grijă Eugeniţa le punea nume. Acuma-i dezmormânta iar din întunericul lădiţei, interpelându-i şi discutând cu ei, fără cuvinte. Mai petrecu o dată prin mână stampele viu colorate, peisagii imaginare, cu lacuri, bărci, lumină de lună, după aceea se opri, ascultându-şi micul ornic al inimii. Pe acoperişul de şindrilă ploaia îşi urma freamătul monoton.

În odaia de jos, bunica urma să ispitească pe călător:

— Nu-ţi cer, Gheorghiţă, să te spovedeşti. Asta s-o faci când te-i duce la părintele Atanasie, dacă vei crede de cuviinţă să te duci. Spune-mi şi mie ce-ai văzut şi ce-ai vorbit cu unii şi cu alţii; aşa mi se pare că am făcut şi eu călătoria. Lasă la o parte ceea ce crezi că trebuie să ascunzi. De treizeci de ani sunt deprinsă cu asta.

— Nu ţi-am spus, cucoană Smarandă, că am văzut întâi şi întâi pe Agripina?

— Ştiu, mi-ai spus; mi-ai adus şi bucuria că a prăpădit aproape toate procesele şi se poate socoti fericită dacă va rămâne cu casele. Mai are noroc că execuţiile sunt suspendate din pricina războiului. Ce-i şi cu războiul acesta! Nu putea să mai întârzie? Are nevoie biata omenire de aşa ceva?

— Este nevoie şi de război, cucoană Smarandă. Sunt interese mari, le ştii prea bine; le-am predicat de pe catedră vreme de treizeci de ani.

— Ştiu; ai văzut binefacerile lui la Iaşi.

— Am văzut spaimă, lipsă, spitale şi morţi. Pe asta se clădeşte ţara de mâne. Fără jertfă nu se face nimic.

— Îţi ascult vorbele şi ştiu că rămân vorbe, Gheorghiţă. N-ai fost un om sângeros şi n-ai dorit asta niciodată. Acum văd că am intrat şi-n asta. Să ne rugăm lui Dumnezeu s-ajungem la un sfârşit. Prorocită nu sunt, dar pot afirma că asemenea calamităţi nu pot aduce bine. Văd că eşti de altă părere; ştiu că voi bărbaţii sunteţi eroi neînduplecaţi; am cunoscut de la tine că vă clădiţi viaţa mai mult pe iluzii.

— La mine ai cunoscut asta? Mă vezi foarte uimit. Care au fost iluziile mele?

— Bine, bine, Gheorghiţă, fie cum spui dumneata, ştii că ţi-am dat totdeauna dreptate.

— Mi-ai dat totdeauna dreptate?

— Desigur. Aşa este cum spun eu. Totdeauna ţi-am dat dreptate. M-am supus şi ţi-am dat dreptate. Să lăsăm asta.

— Bine, să lăsăm.

— Să lăsam asta şi să-mi spui, pe cine ai mai văzut acolo?

— Pe cine puteam să vad, cucoană Smaranda? Am văzut pe doctorul Iorgu.

— A, pe văru-meu. Observ că ai subiect de vorbă, numai cât îl ţii în rezervă. Ce spune doctorul Iorgu Meşter, vărul meu?

— Ce să spuie? Despre război, el spune că deocamdată toate merg destul de rău.

— Nu întreb de asta, Gheorghiţă. Ce spune despre Agripina. Asta mă interesează.

— Despre Agripina spune că merge bine. A dat examenele uşor. Are întrebuinţare în spitalul lui. Zice că e o fată serioasă şi cuminte, care merită altă soartă. Însă ce să-ţi spun, cucoană Smaranda? Mie vărul acesta al d-tale nu mi-a plăcut de loc. Acuma l-am văzut întâia oară. E un om mărunţel şi cu capul mare. Râde într-una. Spune două vorbe şi râde. Spune după aceea patru vorbe, şi iar râde. Face o gură mare, încât i se văd toţi dinţii. „Ha-ha! Zice, ha-ha-ha! Mi se pare că suntem puţintel neamuri… Nu-i aşa domnule.

— Ha-ha!

— Că suntem neamuri?”

— Da, domnule doctor, suntem neamuri după nevastă-mea, cucoana Smaranda. Dv. sunteţi veri.

— Aşa este. Ha-ha! Ce face cucoana Smaranda? E tot aşa de frumoasă?

— Desigur, d-le doctor, ca după vârsta ei.

— Ha-ha! Să-i transmiţi felicitările mele. Ai auzit? Ha-ha-ha!

— Pentru ce, domnule doctor?

— Ştie dumneaei pentru ce. V-am mai spus, când ne-am văzut. De două ori ne-am văzut de când mă aflu în Iaşi. Ne-am văzut pe când venea să cerceteze fata la şcoală. Ha-ha! Poţi s-o felicitezi – deşi nimic nu-i etern pe lume.

— Despre ce-i vorba, vă rog?

— Dumneata nu-i nevoie să ştii. Feliciteaz-o, şi gata! Ha-ha! Atât, şi nimic mai mult. Ha-ha-ha!

Învăţătorul se opri şi se uită cu îndoială la d-na Smaranda Popa.

— Eu socot, zise el, că vărul acesta al dumnitale nu-i în toate minţile. Împrejurul lui, boală şi mizerie. În tot Iaşul, lipsă şi grijă. Spaimele şi durerile sunt partea ţării noastre,

şi asta se vede în fiece om şi în fiece împrejurare. Dumnealui râde şi-ţi trimite felicitări. Nici nu l-am luat în serios. Dacă nu mă întrebai anume, nu-ţi spuneam. Era supărător şi prin faptul că tot îşi arăta dinţii până în fundul gurii. Pe urmă am aflat că-s falşi.

— De la cine ai aflat?

— De la Agripina. Râdea şi ea spunându-mi asta. Ce au oamenii la o vreme ca asta de râd? Când râdea – vorbesc de doctorul Iorgu Meşter – când râdea, îşi scutura pletele. E ras pe obraz şi zbârcit, însă cu nişte plete negre corb. Am aflat tot de la Agripina că aceea-i o perucă. Un doctor aşa de mare şi om aşa de puţin serios! A chemat-o pe Agripina s-o văd. A apucat-o de bărbie şi mi-a adus-o, ca şi cum voia să mi-o facă plocon. A bătut-o încet peste umăr: „Ha-ha! Fata asta merită altă soartă”. Ce vra să spuie el cu asta?

— Vra să spuie că fata merită altă soartă. Felicitarea de care vorbeşte e pentru Agripina.

— Cum pentru Agripina?

— Pentru Agripina. Pentru frumuseţa ei. Cred că şi d-ta ai ochi. Aşa ceva nu se vede în fiecare zi şi pe toate drumurile.

— Ascultă, cucoană Smaranda, d-ta ai fost totdeuna o femeie cuminte şi înţeleaptă. Este o vorbă: frumuseţa nu se taie pe talger. Frumuseţa trece.

— Tocmai de asta; frumuseţa trebuie să înflorească la vremea ei. Mi-a spus fata, când a fost aici, că doctorul într-una o îndeamnă să fie îndrăzneaţă, să treacă înainte, să se arate. Dac-ar fi el tânăr, dacă n-ar avea dinţi falşi şi perucă…

— Ha-ha! Ha-ha!

— Aşa este, nu râde; dacă n-ar avea dinţi falşi şi perucă, ar fi în stare să încerce dacă nu poate pune şi a cincea nevastă în pământ.

— Ha-ha!

— Într-adevăr, situaţia e destul de comică; el nu vorbeşte însă pentru dânsul. Lumea-i plină de oameni bogaţi. Unul

din drepturile oamenilor bogaţi e să-şi asocieze o femeie frumoasă.

— O ducesă.

— Lasă asta şi nu râde în felul acesta. S-ar putea crede că nu ai nici o delicateţă. Să lăsăm trecutul. Să vorbim serios. Care alta, la urma urmei, poate fi răsplata noastră, o răsplată şi dreaptă şi morală, decât să vedem aşa cum dorim pe acest copil al nostru? Să scăpăm şi noi de griji? Să aibă un viitor şi copiliţa asta aşa de drăguţă. Cât ai răbdat d-ta, deşi am căutat să te fac cât se poate de fericit; cât am suferit eu… Nu este şi pentru noi un Dumnezeu? N-avem şi noi dreptul să răsuflăm? Mai cu samă n-am eu dreptul să mă duc undeva să mă îngrijesc? Ştii foarte bine că sunt bolnavă de un reumatism vechi, că n-o duc bine cu inima şi cu ficatul. În vara asta cred că am început a suferi şi de rinichi. Mai am alte două boli asemenea, despre care dv. bărbaţii ştiţi foarte puţin lucru. Ce pot face în starea în care ne aflăm? Când te duci la Iaşi ca acuma – destul de rar, din an în an – îmi aduci unele doctorii. Mă mai meremetisesc puţin, dar după aceea încep iar arsurile, junghiurile, greutăţi şi năduşeli. Nu ţi se pare d-tale curios că nu suntem în stare să mai ţinem o slujnică? Foarte greu, foarte cu greu am răzbit până în această zi. Puţintel noroc să aibă fata, cum spune doctorul Iorgu…

— Asta spune el adică?

— Asta spune: puţintel noroc, şi să fie cuminte. Ea ce spune? Întreb de Agripina.

— Ce să spuie? Se tânguieşte că n-are. De la chiriaşi scoate foarte puţin la o vreme ca asta. Războiul e motiv pentru unii să acapareze, pentru alţii să nu plătească. Strânge şi ea cât poate banul, a învăţat de la mama ei şi acest meşteşug. Şi zâmbeşte. Zice că are nădejde. Doctorul acela care râde într-una mi-o arată: „O vezi cum trece? E în strai de soră de caritate; zâmbeşte şi trece: e o adevărată regină”. Mă uitam şi eu la dânsul… Orice-ai spune, cucoană Smarandă, dar eu tot cred că nu-i în toate minţile vărul

acela al dumitale. S-a dus într-o altă odaie. Îl chemaseră nişte interni. Mi-a mai îngânat ceva Agripina de procesul ei. Iaca vine un ungur bătrân, grădinarul pe care-l avuseseră ei.

— Vă sărut mâna cucoană.

— Ce este, moş Ghiula? Parcă erai într-un lagăr de concentrare. Te-ai întors?

— Sărut mâna, cucoană. Am fost într-un lagăr de concentrare, precum se cuvine. Acolo, în acel lagăr, nu departe de Prut, au mai fost şasezeci ca mine. După ce au murit toţi de tifos şi am rămas numai eu, mi-au dat drumul, nemaiavând ce face cu mine. Au murit şi concentraţi, au murit şi soldaţi, şi ofiţeri. Eu, fiind un bătrân fără nici o valoare, am rămas şi am venit să vă rog să mă primiţi iarăşi în slujbă.

Atunci am văzut-o pe Agripina stând, cugetând şi cumpănind. N-are de unde; e văduvă năcăjită; nu poate să-l ieie; să se ducă cu Dumnezeu! Spun drept că eu, bărbat, n-aş fi avut curajul să tai aşa. Bătrânul lăcrăma. S-a închinat; a zis: sărut mâna, cucoană! Şi s-a dus.

Învăţătorul se opri:

— După ce ţi-am spus asta, cucoană Smarandă, cred că-i destul.

Toc-toc-toc! Toc-toc-toc!

Dă fetiţa semnal din pod, bătând cu piciorul în bagdadie. Vrea să se coboare; să vie iar în odaie la bunici.

— Nu pot să spun că-i destul, Gheorghiţă, răspunde cucoana Smaranda soţului său; avem să mai stăm noi de vorbă, desară; noaptea a început a creşte, avem când vorbi, avem când dormi. Mai am eu a te întreba multe şi mărunte; eşti deprins d-ta şi cunoşti că mă pricep să descos toate. Acuma trebuie să lăsăm pe copilă să intre. După aceea fă bine d-ta şi vezi ce ispravă a făcut omul acela, Haralambie Gât-Gros, pe care l-am pus să taie lemne. Şi n-ar fi rău să te abaţi pe la dugheană, pentru oleacă de sare care ne lipseşte, pentru o litră de untdelemn şi nişte petrol. S-a

duce după aceea Savastiţa să le aducă. Dacă vezi pe Nastasă Cumpănă, întreabă-l de brânză: când ne-o trimete? Nu ştiu ce este: cum mă întorc, parale la lucrători: cum mă sucesc, parale la dugheană. Mă întreb câteodată când avem să avem o linişte dinspre partea asta, şi tot eu răspund că, dacă nu se întâmplă o minune, liniştea ceea nu poate fi alta decât unde-i liniştea tuturor, la sfârşitul sfârşitului. Uite cheile: scoate dumneata, Gheorghiţă, paralele din saltar: ia douăzeci şi trei de lei. M-aş ridica eu, dar parc-am înţepenit. Dă-mi şi doctoria ceea de la Iaşi, pe care mi-ai adus-o asară. Să nu întârzii.

Tic-tic-tic.

Fetiţa cere intrare, sunând cu unghiuţa în lemnul uşii.

— Care-i acolo? O întreabă gros bunicul.

— Om bun! Răspunde fetiţa.

— Dacă eşti om bun, intră.

Fetiţa intră. Înainte de a ieşi din odaie, bătrânul o sărută în creştet, ca de obicei; apoi se închină spre învăţătoare:

— La bună vedere, cucoană Smarandă!

Vine şi Eugeniţa la bunica ei.

— Sărut mâna, bunicuţa Andă.

Bunicuţa o sărută pe obrăjori.

— De ce ţi-s fierbinţi obrajii?

— Am venit repede pe scară, bunicuţă Andă. După ce am închis lădiţa şi m-am întors cu spatele, mi-a fost dintr-odată frică; şi am venit de-a dura la vale.

— Cum se poate una ca asta?

— Nu te teme, bunicuţă Andă, nu m-am lovit; m-am lăsat eu să lunec… Am văzut pe băieţii cei cu părul lins din fotografie. Unul are nasul strâmb: pe acela trebuie să-l fi chemat Costăchiţă.

— De unde-ţi vine ţie în minte asta?

— Nu-mi vine în minte; mă uit şi văd că aşa este; pe acel băiat cu părul lins şi cu nasul strâmb nu-l poate chema decât Costăchiţă.

— Hm! Ciudat! Suspină bunica. Într-adevăr, aşa l-a chemat. Acela a fost fratele mai mare al bunicului. Celălalt, care nu are nasul strâmb, e bunicul. Îl chiamă Gheorghiţă.

— Poate te înşeli, bunicuţă Andă; acela e alt Gheorghiţă, şi bunicul e altul. Acela era un obraznic ş-un încăpăţânat. Bunicul e cuminte şi ne-ascultă, orice i-am porunci.

— Într-adevăr, poate e altul, zâmbeşte bunica. Şi ce-ai mai aflat acolo, în sipetul din pod?

Copila se gândi un timp; veni până la fereastră şi deschise în aburul geamului un ochi. Privi pe acolo şi rămase gravă.

— Am văzut o pustie, vorbi ea încet. Pe acolo umbli zile nouăzeci şi nouă şi nopţi nouăzeci şi nouă. După ce ai trecut de căpcăuni, ajungi la oamenii c-un picior; pe urmă la uriaşi; după aceea la fântâna balaurului. Acolo iese, în fiecare zi, la amiază, un balaur şi strigă că pofteşte trup de fecioară.

Bunica lăsă împletitura şi-şi pocni palmele cu mirare:

— Fetiţă dragă, cine-ţi vâră ţie în cap asemenea prostii?

— Acestea nu-s prostii, bunicuţă Andă; le-am văzut în tabloul matale din lădiţă.

— Ai văzut tu asta? Este aşa ceva acolo?

— Nu acolo în tablou, bunicuţă, ci dincolo. Mă gândesc că poate să fie dincolo şi tata. După ce a intrat cineva în acel loc, greu se mai poate întoarece la lume. Nu-i aşa?

Învăţătoarei i se muiară privirile în lacrimi. Trase lângă sine pe fetiţă şi-i ţinu îndelung căpşorul lângă tâmpla sa căruntă.

— Drăguţa bunicăi, drăguţă, de-acolo nu se mai întoarce nimeni…

— Asta se chiamă când moare cineva?

— Da, drăguţă, acuma eşti mare şi trebuie să ştii că tatăl tău nu se va mai întoarce.

— S-aude că a avut o moarte năprasnică, bunicuţă?

— Asta ţi-a spus-o Savastiţa? Întrebă cu blândeţe învăţătoarea.

Copila întoarse ochii şi bănui ghiaţă în privirea bunicuţei Anda.

— Mi-a spus mama, răspunse ea c-un glas firesc şi moale ca al bunicuţei.

— Da? A putut să-ţi spuie mama asemenea lucru?

— Dacă-ţi spun, bunicuţă Anda…

— Bine, avem să vedem noi şi avem să cercetăm.

— Zău, bunicuţă!

— Ştii să şi te juri? Şi asta tot mama te-a învăţat? Mi se pare că am să împuţinez, cu desăvârşire cărările Savastiţei Cărăbuş în casa mea. Ce-ai înţeles tu din vorba aceea proastă? Într-adevăr, tatăl tău şi-a pierdut viaţa într-o împrejurare nenorocită. Tu deprinde-te să uiţi şi să nu vorbeşti de asta.

— Da, bunicuţă Anda, aşa am să fac, şi să ştii că dădaca nu-i vinovată.

Într-o zi de primăvară, dădaca şi fetiţa ieşeau către o gârlă a Moldovei, printre căsuţe albe şi printr-un soare puternic. S-auzea în livezi cântând cucul.

Aproape de orânda Dreptarului, domnul primar Neculai Cumpănă opri pe Savastiţa în drum.

— Tu eşti Savastiţa lui Cărăbuş fierarul? Întrebă el.

Dădaca zâmbi clătinându-şi capul frumos pieptănat şi se ploconi în faţa domnului primar.

— După cât ştiu eu, urmă domnul Neculai Cumpănă, te-ai fost dus la Iaşi în serviciu?

— Da, domnule primar. După aceea m-am întors.

— După aceea?

Savastiţa îşi holba în felurite chipuri ochii ei frumoşi către domnul primar, ca să-l facă să înţeleagă.

— A, da, confirmă domnul Cumpănă, te-ai întors după aceea, însă până acuma eu nu te-am văzut. Ai fost aici, în sat?

— Am fost. Dacă porunciţi, pot să vin să spun toate.

— Bine, bine, ar fi fost interesant să se ştie, urmă primarele, căci se spun multe şi felurite.

Atunci băgă de samă domnul Cumpănă că fetiţa asculta cu cea mai mare luare-aminte. Îi zâmbi şi o salută ca pe o domnişoară.

— Mata eşti duduia Eugenia?

— Da.

— Iar eu sunt domnul primar Neculai Cumpănă. Eu, duduie Eugenia, te-am cunoscut pe mata chiar din ziua întâia când ai sosit pe lume. N-am ştiut că eşti de atâta vreme musafirul nostru aici în sat; dacă ştiam, veneam să-ţi fac o vizită.

— Domnule primar, răspunse fetiţa cu isteţie şi cochet, până acuma am fost mititică şi nu mă băga în samă nimene.

— Cu toate acestea, tot aş fi aflat, duduie, dar am lipsit eu din Vlădeni. Am făcut campania, dădu el lămurire Savastiţei, care se prefăcu a înţelege, răspunzând la cuvântul „campanie” cu zâmbetul cel mai plăcut. Au fost vremuri grele, urmă primarele. Am slăbit cu douăzeci şi două de kilograme. Dar dac-a da Dumnezeu, poate tot n-am să mă prăpădesc până la ziua aceea cuvenită.

— Mata ai cunoscut pe tata? Întrebă Eugeniţa.

— L-am cunoscut, în alte împrejurări.

Domnul Neculai Cumpănă oftă. Straiele îi atârnau pe el, şi mustaţa îi era pleoştită.

— Acuma ai ieşit cu domnişoara la plimbare?

Asta se vedea; Savastiţa nu crezu de cuviinţă să răspundă. Domnul Neculai Cumpănă păru deodată mai întristat, urmându-şi un gând al lui şi privind pe deasupra pălăriei de paie a copilei, ca şi cum acea domnişoară, pe care cu o clipă mai înainte o remarcase, nici n-ar mai fi existat.

— La revedere, zise el, descoperindu-se şi salutând. De câţi ani eşti mata, duduie Eugenie?

— De cinci.

— Aşa este, de cinci ani. De atunci mi se pare că au trecut mult mai mulţi ani. Deci, dacă mata eşti de cinci ani acuma, cred că tot avem s-ajungem amândoi la anul 1929.

„Mi se pare că domnul primar nu-i în toate minţile, îşi făcu deodată socoteala, cu oarecare frică, Savastiţa Cărăbuş. Dac-a fost la război, cum s-aude, apoi numai că de acolo s-a întors cu lipsă.”

Strânse mâna copilei şi o îndemnă să vie repede după dânsa. Neculai Cumpănă rămase în urmă, făcându-şi socoteală.

— Aşa este: la 1929, mormăi el.

Savastiţa avea şi o grabă a ei; deci nu putea întârzia mult. Cucoana Smaranda îi făcuse cunoscut că numai până la sfârşitul acelei luni o mai poate ţine. A venit aşa răspuns de la „duduca Agripina” de la Iaşi, că atunci când dumneaei a veni la Vlădeni, să n-o mai găsească pe Savastiţa. S-ar fi aflat de unele vorbe nepotrivite şi necugetate care s-ar fi spus domnişoarei Eugeniţa. Savastiţa ar fi putut să se jure pe ce avea ea mai scump, pe mormântul şi pe sufletul mamei ei, pe viitorul ei, pe viaţa ei, că niciodată şi în nici o împrejurare n-a suflat un cuvânt despre chestia aceea, însă băgase de samă în ochii doamnei Smaranda Popa o hotărâre neînduplecată.

La urma urmei, nici n-avea atâta nevoie să se jure. Dumnezeu e sus, şi el ştie să cântărească adevărul şi faptele oamenilor. Ştie Cel-de-Sus cât de dragă i-a fost copila. La judecata cea din urmă, toate se vor vedea aieve, şi cele de atunci, şi cele de-acuma. Pe lângă asta, i-a venit ş-o scrisoare de la Iaşi pe care întrucâtva i-a dezlegat-o Haralambie Gât-Gros. Acuma, ieşind cam pe fugă şi cam fără ştirea cucoanei Smaranda în plimbare, trebuie să se abată pe la părintele Atanasie. Preotul cel bătrân are să cetească scrisoarea întocmai şi are să-i dea şi un sfat bun, dacă va fi nevoie.

— Haide, domnişoară Eugeniţa, pe hudiţa asta, la dreapta, hotărî ea, ca să ne piardă urma domnul Neculai Cumpănă. Cu asemenea oameni săltaţi, ca acesta ce vine din război, numai degeaba ne prăpădim vorbele şi vremea.

— Ba mai stai puţin, o opri domnişoara; ţie ţi-a cântat un cuc, ş-am aşteptat eu. Acuma s-aştepţi tu, să auzim şi pe al meu.

Se opriră subt o salcie înaltă, într-un loc mai singuratic, de unde, după o cotitură, se zărea casa preotului celui bătrân. În liniştea care învăluia tihna aceea a ceasului al patrulea al dimineţii, zvoneau pe sus albine, venind de la prisaca popii spre zăvoiul Moldovei şi întorcându-se de la zăvoi către prisacă. Un fluture roş juca în jurul ramurilor pletoase ale răchitei, apoi se auzi un cântec întreit de cuc: cu-cu-cuc! Cu-cu-cuc!

— Vine! Zise domnişoara Eugeniţa, cu inima bătând. Într-adevăr, cucul venea din livezi, cântând. Eugeniţa îl văzu în lumină, lunecând ca un erete cenuşiu, apoi, după un scurt răstimp, cântecul lui sună ca un flaut drept deasupra, în spicul copacului. Acuma viersul sună lin şi moale de două ori: cu-cu! Cu-cu! În clipa următoare, paserea întoarse în jos un ochi de topaz trandafiriu, fulgerat de soare, şi-şi reluă brusc zborul, răsfirându-şi în evantaliu coada.

Domnişoara Eugeniţa se minuna, neînţelegând toate, şi zise către ţigancă:

— Ce-i asta?

— Când se opreşte cucul deasupra ta şi cântă cu aşa plăcere, a răspuns Savastiţa Cărăbuş, însamnă că toate au să fie bune şi frumoase, cum se şi cuvine unei copile ca mata.

— Dar ţie cum ţi-a spus, dădacă Savastiţa?

— Mie mi-a spus gând împlinit şi izbândă, dragă domnişoară, după cum are să se vadă şi din scrisoare.

— Dacă e adevărată acea scrisoare, dădacă Savastiţa, şi dacă e adevărat şi ce-ţi spune ţie cucul, apoi atunci îmi pare rău că ne despărţim.

— Lasă, duduie, că nu rămâi singură; ş-a da Dumnezeu să ne mai vedem. În câţiva ani eşti domnişoară mare şi au să te împresoare dragostele. Şi are să te ceară un domnişor frumos şi nobil. Şi atuncea ai să-mi trimeţi un răspuns şi ai

să mă chemi la mata. Căci eu ţi-am dat ţâţă, duduie dragă, ţi-am fost ca şi o mamă. Ş-au mai fost şi altele, pe care nu-i voie să le mai spun, încât mi-ai fost şi mie dragă, dacă se poate spune asta. Căci eu ştiu că ori ţi-i drag, ori nu ţi-i drag cineva! S-a întâmplat acuma că ochii mei nu mai plac nici cucoanei celei bătrâne, nici duducăi celei tinere. Nu-i nimica, să fii mata sănătoasă, s-ajungi zilele pe care le doresc eu şi să-ţi aduci aminte de Savastiţa Cărăbuş.

Ţigăncuşa îşi smârcâia nasul şi-şi şterse ochii cu o fustă uşoară de dedesubt, apoi îşi potrivi faldurii fustei creţe de lână roşie pe care o avea pe deasupra şi-şi aduse pe frunte casânca de mătasă nohotie căzută pe umeri. Căută în sân scrisoarea şi grăbi cu tovarăşa ei cea mititică spre casa părintelui Atanasie Bogrea.

Părintele ieşise la soare şi îşi pusese obrăzarul, ca să intre în prisacă. Observând că-i vin musafiri, îşi scoase masca şi aşteptă să vadă ce este. Dădu fetiţei şi ţigăncuşei mâna să i-o sărute şi-şi potrivi mai bine ochelarii încleiaţi cu ceară roşie.

— Asta-i nepoata lui Gheorghiţă Popa, pe care am botezat-o eu? Ce mai faci mata, finuţă? Ai crescut mare. Apoi atâta treabă ai deocamdată. Dacă m-aştepţi puţintel, îţi aduc un făguraş de miere. După cât ştiu, ai nevoie de oleacă de dulceaţă.

Dădaca oftă gata să-şi şteargă iar ochii. Părintele se pipăi la brâu, să vadă dacă are la el custura. Era îmbrăcat cu straie albe ţărăneşti şi c-un mintean roşcat. Barba-i albă nu cunoscuse niciodată foarfec, după moda cea din veac, şi acuma i se învăluia în fuioare neegale. Părul cărunt îl avea împletit într-o coadă care-i atârna pe spate. Eugeniţa privea cu interes toate aceste lucruri, pe care le descoperea întâia oară, deşi mai văzuse pe preot. I se părea ciudat acel obraz roş, aproape în coloarea racului fiert.

— Află tu, fetiţă, zise preotul, pe când se pregătea potrivindu-şi masca din nou, că preoteasa mea Catinca, care te-a ţinut în braţe când ai primit sfântul botez, ne-a

lăsat sănătate şi s-a dus, într-o marţi din săptămâna luminată, acum un an. I-a venit veste că s-a prăpădit feciorul în rezbel. Unul am avut şi am rămas fără el. Ce să facem? Împotriva lui Dumnezeu nu ne putem pune. După acea veste dumneaei n-a mai vârât în gură decât nafură. A zis: of! Ş-a mai durat o săptămâna. Aşa că ai rămas şi fără nânaşă. Într-o bună zi am să mă duc şi eu; dar să ştii, dragă finuţă şi dragă fetiţă, că Domnul-Dumnezeu are grijă şi de-o gâză.

Domnişoara Eugeniţa simţi delicateţa acelor cuvinte, însă era nedumerită că abia acuma înţelegea unele legături şi cuvinte care-i fuseseră întunecate în cealaltă parte a vieţii. Deci primăvara, care creştea şi înflorea în juru-i, lumina cu ceva sfânt şi nou.

Simţi în ea o evlavie, aşteptând pe un scăunaş în cerdac, să-i aducă părintele Atanasie miere caldă.

După aceea bătrânul a cetit scrisoarea Savastiţei, în cuprinsul următor: „Savastiţa Cărăbuş! Am auzit că ai să rămâi fără serviciu şi tatăl tău nu te mai primeşte acasă, luându-şi altă muiere; şi eu, precum ştii, nu mai sunt grădinar acolo, şi am avut de suferit destule; dar acuma am făcut o grădină de trandafiri tovărăşie şi este nevoie de o fată care să vândă trandafiri şi să aibă milă şi de Ghiula Farcaş, n-are cine-l coase, nice cine-l spăla. Compliment şi respect la domnişoara cea micuţă, care acuma trebuie să fie mare. Să ştii că la ţintirim nu se mai duce nimeni, numai Farcaş se duce o dată la două săptămâni, duminică după amiază, şi aranjează florile.

Scris de mine Filaret Frunză, cântăreţ la Vovidenic, prietinul lui Ghiula Farcaş la grădină.”

IX.

La mijlocul lui iunie, în acelaşi an 1918, sosi la Vlădeni o scrisoare în care Agripina îşi anunţa sosirea pentru foarte puţină vreme. Era prea ocupată, spunea ea, totuşi va veni „pentru două-trei zile”.

Cucoana Smaranda făcu o observaţie la primirea acestei scrisori:

— Agripina a început să nu se mai servească de cărţi poştale pentru corespondenţa ei.

Privi în zarea ferestrei filigranul hârtiei după aceea se lăsă iarăşi în fotoliu, gânditoare.

— Ce deduci din asta? Întrebă d-l Gheorghiţă Popa.

— Deocamdată nu deduc nimic; fac o constatare numai. De vreme ce vine Agripina aici, însemnează că am să aflu.

— Probabil că ai să afli un secret, ca totdeauna, cucoană Smarandă.

— Dacă va fi să nu rămâie secret, Gheorghiţă, ai să afli şi dumneata.

— Asta ştiam, mormăi învăţătorul; secretul e o regiune a vieţii şi a lumii, locuită numai de femei.

— Locuită de mame cu fetele lor, rectifică învăţătoarea. Ai ceva de spus?

— N-am de spus nimica, protestă Gheorghiţă Popa; dimpotrivă, sunt cel mai mulţămit om din lume, ca totdeauna.

Învăţătoarea îl privi lung:

— De ce vorbeşti aşa, Gheorghiţă?

— Vorbesc şi eu ca un om, care nu mă pricep despre un lucru pe care nu-l ştiu.

— Ba în curând ai să-l ştii, Gheorghiţă, şi cred că n-ai să ai a reproşa nimănui nimic. După năcazurile ei, îţi închipui că o femeie ca Agripina nu-i dispusă de loc să facă prostii; doar nu-i o fetiţă oarecare de rând. Hârtia asta de scrisoare e un cadou de la cineva.

Învăţătorul văzu pe Eugeniţa venind prin soare, cu motanul după ea, către cerdacul unde avea loc această convorbire, şi nu mai dădu nici o replică. Tuşi semnificativ, ca să atragă cucoanei Smaranda atenţia.

— La urma urmei, ar fi şi vremea, mormăi el în surdină, întorcându-se către gazetă; fetiţa creşte şi are nevoie de şcoală şi de multe altele.

— Nu-i aşa? Aprobă învăţătoarea, întorcând spre el, peste ochelari, o păreche de ochi mai mari decât de obicei.

Agripina sosi c-o înfăţişare de grabă. Cum coborî din trăsură, sărută întâi pe fetiţă de multe ori pe amândoi obrajii. Copila îi răspunse cu oarecare rezervă.

— Ţi-am adus o păpuşă, îi zise ea după aceea, râzând. Uită-te cât e de mare; du-te şi te joacă cu dânsa.

Îi puse în braţe o miniatură de copiliţă moartă îmbrăcată în albastru. Eugeniţa o lăsă să atârne, ţinând-o numai de o mână. Agripina strânse cu entuziasm la piept pe mama ei, schimbând o mulţime de sărutări când pe dreapta, când pe stânga obrazului, îmbrăţişarea cu tatăl său fu ceva mai demnă. Păşind în cerdac, tânăra femeie, intactă ca un juvaier în silueta şi-n frumuseţea ei, îşi lepădă mantila de drum şi rămase într-o rochie simplă, strânsă bine pe dânsa. Părăsise doliul. Pe haina-i cenuşie n-avea decât un singur punct negru: o agrafă de jad la guleraş.

— Hah! Răsuflă ea cu plăcere, aruncând la o parte grijă, năcazuri şi dureri, odată cu mantila.

În câteva minute mama şi fata se instalară în fundul divanului, alături, răzimate cu spatele de perina de părete, şi începură a vorbi în şopot.

Bătrânul rămăsese în cerdac. Eugenia îşi abandonă păpuşa într-un colţ umbrit şi păşi cu luare-aminte dincolo de prag. Îndată glasul mamei ei o respinse:

— Lasă-ne acuma: du-te la păpuşă; avem de vorbit.

Fetiţa ezita. Glasul Agripinei se îmblânzi.

— Du-te şi o întreabă cum o chiamă; mi se pare că-i zice Lizuca; dezbrac-o ş-o culcă: trebuie să fie obosită de drum; dacă nu vrea să doarmă, cântă-i un cântec, ori dă-i vreo două la spate.

Bunicuţa Anda râdea într-un chip neobişnuit, cum n-o văzuse altădată; Eugeniţa se retrase făcând botişor şi ducându-se mânioasă la păpuşă. N-avea gust să cânte; alese deci, faţă de Lizuca, metoda a doua. Apoi lepădă

jucăria, aducându-şi aminte că e domnişoară şi că nu se mai cuvine să se joace cu asemenea înşelări.

Bunicul o spiona de după gazetă, amuzat. Trăgea în acelaşi timp şi cu urechea către uşa deschisă, dar din odaie nu răzbea decât un murmur confuz.

După ce au mai ieşit în cerdac să privească soarele şi să se încredinţeze, după pâclele munţilor, că vremea are să rămâie frumoasă, bunica şi Agripina şi-au căutat alt colţ de sfat şi n-au mai contenit vorba până în desară.

A doua zi, îndată după gustarea de dimineaţă, domnişoara Eugeniţa văzu cu mirare că se opreşte altă trăsură dinaintea porţilor. Coborî din acea trăsură un musafir străin la bunici.

Acel musafir străin dădu o poruncă vizitiului, făcându-i semn cu mănuşa.

— Du-te şi trage la han.

— Am înţeles, cucoane, a răspuns vizitiul, scoţându-şi pălăria.

Din cerdac răsună glasul cucoanei Smaranda:

— Poftim, poftim!

Deci musafirul era al bunicilor; nu se înşelase intrând pe poartă.

Eugeniţa se răsuci către glasul bunicuţei, rămânând aşa, în acelaşi cerc al nedumeririi şi mirării. Bunica era îmbrăcată într-o rochie neagră de matasă. Agripina ieşise în prag la glasul bunicei.

— Ce surpriză plăcută! Zise d-na Costea.

Musafirul era un om nalt, blond, îmbrăcat într-un costum complect cenuşiu, de o corectitudine englezească. Avea pardesiu, baston şi umbrelă în mâna dreaptă, o geantă mică în mâna stângă. În mâna cu umbrela şi cu bastonul, o cutie. În mâna cu geanta, un buchet de trandafiri. Foarte sprinten în mişcări, păşi până la cerdac şi depuse totul, scoţându-şi pălăria tare şi salutând.

— Dacă numele meu nu se cunoaşte încă, zise el c-o înfăţişare deschisă şi prietenească, adresându-se

bătrânului, atuncea am onoarea să mă recomand: Mihai Columbaru. Mi se pare că am aici ceva pentru o mică domnişoară, adaose el îndată, prezentând fetiţei cutia de bomboane. Şi dacă îmi permite doamna Costea, îi depun la picioare omagiile mele.

Întinse doamnei Costea buchetul de trandafiri. Eugeniţa privea fix toată scena şi înfăţişarea de sărbătoare pe care o avea cerdacul căsuţei bătrâneşti.

— Nu mulţămeşti domnului Columbaru? O întrebă zâmbind maică-sa.

— Dă domnului Columbaru mâna şi spune-i „mersi”.

Fetiţa lăsă să i se ia mâna, păstrând o atitudine ţeapănă, şi nu scoase nici un cuvânt.

— E cam sălbatică, zise d-na Costea. Poftim în casă, domnule Columbaru.

D-na Costea avea o voce sigură şi melodioasă ş-o faţă foarte tânără, cu frunte lucie, pe care jucau şuviţe fine de păr castaniu.

Cucoana Smaranda făcu loc musafirului. Învăţătorul surâdea, eliberând o formulă amicală.

— Agripina ne-a vorbit de dumneavoastră.

Musafirul era un om cu deosebire simpatic, mişcându-se uşor, îndreptându-şi amabilităţile spre cucoana Smaranda. Era domnul Micu Columbaru mai subţiat, mai fin şi mai elegant. Părea întinerit. Părea mai ales un biruitor al vieţii. Îndată, odaia în care intră păru mai plină.

Rămasă singură în cerdac, domnişoara Eugeniţa strânse subt braţ cutia şi trecu cătră scara de dindos. Din uşa bucătăriei, baba Manafa însă privea, cu mâna la gură, înţelegând şi aprobând cu totul ceea ce numea ea nedesluşit, în sine, „planurile boierilor”.

— Unde te duci mata, duduie? Întrebă ea pe fetiţă.

— Mă duc să dau mâncare la gâşte, babă Manafă.

— Bine, puişorule, răspunse baba Manafa, fără să audă despre ce-i vorba.

Fetiţa căută gâştele la balta de lângă fântână, deschise cutia, le-o puse dinainte şi se retrase. Înapoindu-se la cerdac, privi pe subt sprâncene cu neprietinie, într-o anumită direcţie, şi se hotărî să treacă mai departe, în livadă.

— Ce-ai făcut mata cu cutia aceea? Întrebă baba Manafa.

Fata îi făcu un semn teribil de expresiv, astupându-şi guriţa cu amândouă palmele, cerându-i deci cu tărie o tăcere complice. Negăsind îndestulătoare măsura aceasta şi stând la îndoială dacă trebuie să lase în urmă o dovada a faptei, se întoarse brusc, năvăli în larma gâştelor, apucă iar cutia, o acoperi iar cu capacul, şi se duse „s-o îngroape undeva”.

Baba râdea în dintele-i singur, înţelegând întrucâtva şi asta şi hotărâtă să-şi puie lăcata la gură.

În salonaşul de primire, mirosind a flori uscate şi lucru vechi, domnul Columbaru îşi explica „trecerea” pe la Vlădeni.

— Am nişte afaceri la Botoşani, zicea el. Ştiind că d-na Costea a venit ca să vă vadă, în câteva zile de vacanţă pe care în sfârşit le-a căpătat de la spital, mi-am permis să mă abat pe câteva ceasuri s-o salut cu respect şi în acelaşi timp, cu acelaşi respect, să mă prezint şi domniilor-voastre.

Interveni d-na Costea:

— Domnul Columbaru mi-a făgăduit să se ocupe şi de afacerea casei: crede că mi-o va putea elibera definitiv de încurcături.

— Aşa nădăjduiesc, zâmbi domnul Columbaru, şi am obicei să-mi ţin promisiunile.

— Îţi mulţămim, domnule, zise învăţătorul, pentru prietinia pe care o arăţi fetei noastre.

Domnul Columbaru fu cu deosebire satisfăcut de aceste vorbe ale bătrânului Gheorghiţă Popa.

În după-amiaza aceleiaşi zile d-l Columbaru mulţămi d-nei Agripina că i-a dat prilej să-i spuie numai ei câteva cuvinte,

în salonaşul cu miros vechi şi plăcut, lângă o fereastră cu perdele albe, de unde se vedea un colţ de grădină.

— Preastimată doamnă Costea, îi zise el c-o voce respectuoasă şi în acelaşi timp învăluitoare, am avut de multe ori intenţia să-ţi fac o mică mărturisire şi am ezitat într-una. Nu e vorba de mărturisirea la care d-ta ai dreptul din partea oricărui bărbat; fac şi eu parte din cercul celor care te admiră; desigur am pentru d-ta ş-un sentiment mai viu decât admiraţia, aşa cum ai putut înţelege şi de la alţii; şi ai avut drept să fii tot aşa de rezervată faţă de mine, cum ai fost rezervată totdeauna faţă de toţi; nu e vorba de acea mărturisire, ci de alta mai gravă.

D-na Costea îl privi atent:

— Mă vezi întrucâtva neliniştită, domnule Columbaru, zâmbi ea.

— Mă explic îndată, preastimată doamnă, reluă domnul Columbaru. Într-o zi din luna lui august, acum trei ani…

— E o poveste veche, vra să zică?

— Da, destul de veche. Într-o zi din luna lui august, acum trei ani, mă plimbam încet, ca un om care n-avea altă treabă, mă plimbam la deal pe strada Română. În dreptul casei în care locuieşti şi acuma, m-am oprit. Am schimbat câteva cuvinte cu răposatul d-tale soţ, când am fost izbit de o apariţie, aş putea zice ireală. Te-ai arătat numai o clipă în cadrul unei ferestre. Acea apariţie cu totul surprinzătoare a rămas neştearsă – precizez cuvântul – a rămas neştearsă în sufletul meu. Vorbesc precis. Puteam să spun: în amintirea mea. Însă am spus: în sufletul meu. Aceasta e o parte a mărturisirii mele, preastimată d-nă Costea. Am să adaog numaidecât că în dimineaţa aceleiaşi zile avusesem o discuţie destul de blândă cu d-l Laurenţiu Costea şi stabilisem, de acord cu el, anume împrejurări care au provocat lipsa constatată în casa de bani. Sunt un om sincer: stau la îndoială dacă nu trebuie să-mi atribui şi eu o parte din răspunderea catastrofei ce s-a produs chiar în ziua aceea. Am ezitat dacă e prudent să vorbesc sau nu

despre asta; mi s-a părut că d-ta n-ai fi fost izbită de numele meu, când am avut plăcerea să-ţi fiu prezentat, acuma, după război. În împrejurările de atunci m-am arătat foarte puţin; n-am fost văzut de d-ta; rolul meu de altminteri a fost cu totul lateral.

— Numele d-tale, domnule Columbaru, nu-mi este necunoscut, răspunse văduva. D-ta n-ai avut nici o răspundere în catastrofa aceea, cum destul de bine îi spui. Vinovat a fost singur bietul Costea. Şi vina lui s-a întors asupra întregii mele vieţi, până acuma. Partea aceasta a mărturisirii d-tale dovedeşte că eşti un om deosebit de delicat.

— Mă aflu mai mult decât mulţumit de răspunsul d-tale, prea stimată d-nă. Am impresia că am trecut peste partea cea mai dificilă a mărturisirii mele.

— Mă aşteptam la o poveste.

— Nu doamnă; din nenorocire, e o mărturisire, sau, mai degrabă, o expunere a unor fapte reale. În vremea aceea eram însurat.

— Da? Cum se poate? Sunt foarte surprinsă.

— De ce?

— N-aş putea spune de ce. Mi s-a părut ca d-ta n-ai fost încă însurat. A fost o părere a mea.

— Ba am fost însurat, stimată doamnă. O căsătorie de tinereţe, c-o fată destul de bogată; n-aş putea afirma că avantajele ei fizice erau în raport cu zestrea pe care o avea şi cu moştenirile pe care le nădăjduiam; o căsătorie de interes, ca multe din căsătoriile din ziua de azi şi de totdeauna. Trebuie să mărturisesc că am fost şi eu vinovat aici, nu numai rudele şi prietenii care m-au îndemnat cu entuziasm să fac asemenea pas. N-am să insist asupra vieţii mele intime din această perioadă. E uşor de înţeles că am fost nefericit. Căsătoria aceasta cu o moştenitoare atât de bogată şi atât de urâtă (sunt obligat să întrebuinţez termenul precis), căsătoria aceasta a fost o şcoală a durerii şi a înţelepciunii. Numai asemenea contraste provoacă

reacţiunea. Numai pustia te face să apreciezi deliciul oazei. Eu eram în acea pustie şi începusem să visez deliciul unei oaze inaccesibile. Te rog, stimată doamnă, să ierţi asemenea acces de entuziasm; declar că am şi acest cusur, al entuziasmului. Au fost şi alte motive care au provocat şi au grăbit lichidarea căsniciei mele. Divorţul meu e un fapt îndeplinit, sunt om liber, însă om cu experienţă, care, înainte de a reflecta din nou la pierderea libertăţii lui, îşi reaminteşte de apariţia de acum trei ani.

— Trei ani… suspină d-na Costea.

— Mărturisirea mea nu s-a isprăvit.

— Expunerea d-tale…

— Într-adevăr. Îmi place zâmbetul cu care rosteşti cuvântul. Expunerea mea nu s-a isprăvit. Eram, la acea epocă, un funcţionar superior bine notat în Ministerul de Finanţe. Aveam prieteni şi protecţii. Ultimele grade îmi erau asigurate în cariera mea; trebuia s-ajung neapărat secretar general. Ce nebunie!

— Cum nebunie? Nu înţeleg.

— Ce nebunie, d-nă! Viaţa mea trebuia să fie a unui birocrat. A venit catastrofa războiului. Asta e adevărată catastrofă! M-am dus la unitatea mea; eram căpitan rezervist la artilerie. Am fost în primejdie de moarte de multe ori; am fost rănit; în sfârşit, şi-au adus aminte de mine cei care mă cunoşteau şi m-au trimis într-o misiune. Eram însărcinat să aduc efecte militare americane de la Arhanghelsk, unde sosise un vapor pentru ţara noastră. Am călătorit în Rusia în vremea guvernului Kerenski. Când am încărcat primul transport şi trenul a plecat, guvernul Kerenski a căzut şi au urmat în Rusia evenimente groaznice. Nu ştiu din care pricină oamenii regimului comunist, adică poliţia de siguranţă de acolo, au cunoscut în mine pe un oarecare agent provocator burghez cu numele Neculai Andreici Doroşcenko. Mi-au pus sub nas fotografiile acelui Neculai Andreici Doroşcenko; am scos şi le-am pus şi eu sub nas actele mele, cu fotografia mea, în straie

militărești. Ei au râs şi m-au vârât la puşcărie. De la miazănoapte, m-au transportat la Moscova, pe urmă la Odesa. Am răbdat de foame şi de căldură. Mai cu samă de căldură şi de sete e greu să rabzi. Am răbdat şi de toate celelalte mizerii ale închisorii în vremea revoluţiei. M-au mâncat insecte necruţătoare, stimată doamnă. Pot afirma, fără să greşesc aprecierea, că mi-au supt jumătate din sângele fiinţei mele. Într-o anumită epocă, umblam încălţat c-un şoşon şi c-o opincă din coajă de tei, şi eram îmbrăcat c-un anteriu al unui preot asasinat subt ochii mei. Subt acel anteriu desigur nu aveam cămaşă. În schimb, în cap purtam un joben, pe care-l străpunseră paznicii mei, ca să-mi ţie răcoare. Căutam completarea hranei mele în gunoaie.

— Ce grozăvie! Se cutremură d-na Costea.

— Ce bine! Ce fericire! Suspină d-l Micu Columbaru. Câte n-am învăţat în acest răstimp, stimata doamnă! Cât mai ales am apreciat libertatea şi viaţa! Eram aşa de slab când, în sfârşit, s-a recunoscut că nu sunt Neculai Andreici Doroşcenko, eram aşa de transparent, încât puteam pluti pe-o apă, ori m-aş fi putut înălţa la cer pe vânt, ca o zdreanţă. Între actele pe care mi le-au înapoiat agenţii comunişti se aflau şi documentele de cale ferată ale trenului meu. Nici trenul meu nu era prea departe de Odesa. Am fost informat că din zece vagoane, cinci au fost rechiziţionate pentru copiii rămaşi fără mamă în sudul Rusiei. Erau cinci vagoane de pesmeţi şi de lapte condensat. Din celelalte cinci vagoane a trebuit să sacrific unul, ca vamă. Am sosit în ţara mea, stimată doamnă, cu patru vagoane. Documentele mele, însă, vorbeau de zece. De asemeni, documentele mele vorbeau de alimente, şi eu izbutisem să aduc, nu înţeleg cum, patru vagoane de pielării de prima calitate. Nu mai intru în amănunte. N-a fost posibil să conving pe nimeni că avusesem o misiune şi că suferisem atât, nici că încărcasem la Arhanghelsk zece vagoane. Dacă au fost vagoane cu alimente, atunci e o greşală, deoarece de la noi nu s-a cerut niciodată alimente

americanilor, ţara noastră fiind şi agricolă şi îmbielşugată. Dacă ar fi fost muniţii, le-ar fi confiscat guvernul revoluţionar rusesc, deci nu era cu putinţă să mai rămâie un singur vagon în fiinţă pe traiectul Arhanghelsk-Odesa. „Deci ai umblat şi te-ai plimbat; foarte bine ai făcut; dacă ai suferit, te felicităm că ai scăpat şi-ţi urăm să te îngraşi cât de degrabă. N-ai avut de adus alimente, n-a fost posibil s-aduci muniţiuni. Locul d-tale la minister, în lipsa d-tale, a fost ocupat, căci nimene n-a anunţat că ţi s-ar fi dat un concediu, şi de atunci a trecut războiul şi suntem pe cale de a încheia o pace separată. Dacă vrai să faci un negoţ cu vagoanele d-tale de piele, suntem gata să-ţi procurăm o furnitură.” Asemenea discurs, preastimată doamnă, mi l-au ţinut doi prietini ai mei, foşti funcţionari superiori la ministerul meu. Iată cum am devenit neguţător fără voie, aducând, pe numele şi riscul meu, un transport de piele de la Arhanghelsk, despre care nimene pe lumea asta n-a ştiut nimic, nici nu va şti vreodată.

— Aşa s-a întâmplat? Zise Agripina. Vai, ce întâmplare nostimă!

— Întâmplarea e nostimă, într-adevăr, stimată doamnă, încheie zâmbind plăcut domnul Columbaru, însă ea nu e chiar o întâmplare oarbă, ci e un răspuns pentru insectele care m-au mâncat, pentru drumurile pe care le-am străbătut rupându-mi picioarele, pentru nesomn, foame, ameninţări de moarte şi tot convoiul de orori al pribegiei mele forţate în ţara rusească. Dumnezeu a vrut să am şi eu o răsplată; după ce am plâns, să râd; după ce am flămânzit, să mă satur. Deci, acuma, fiind un om destul de bogat în înţelesul precis al cuvântului, am hotărât două lucruri.

Agripina îşi plecă pe un umăr capul, foarte interesată:

— Care sunt acele două lucruri? Aş putea să le cunosc şi eu?

— Mai întâi m-am lăsat de tutun, urmă a zâmbi domnul Columbaru. Al doilea, m-am hotărât să nu mai fiu singur.

— Glumeşti. Nu eşti niciodată singur. Despre petrecerile d-tale a început a se vorbi la Iaşi.

— O! Sunt foarte singur, doamnă, suspină domnul Columbaru. Iartă-mă, te rog, întrebuinţez o expresie poetică: singurătatea inimii mele durează de trei ani.

— Ne întoarcem la poveste.

— Ba depinde de d-ta, ca să fie realitate. Pot avea o nădejde?

— Nu ştiu, domnule Columbaru.

— Nu pot primi nici un răspuns?

— Deocamdată, nu.

— Este vreo piedică?

— Nu văd nici o piedică, domnule Columbaru, şi mă simţesc onorată de atenţia d-tale, însă am suferit şi eu atâta în viaţa, încât am dreptul să stau la îndoială.

— Totuşi, stăruiesc să primeşti, pe mâna asta mică, o amintire. Poate cândva nu mi-o vei întinde ca unui străin.

D-na Costea lăsă să-i curgă din ochi două lacrimi limpezi şi rămase privind cu melancolie în asfinţitul de soare, mai frumoasă decât oricând.

În odaia de alături, bunicuţa Anda se sfătuia cu bunicul despre pozna ce săvârşise fetiţa, mâncând o cutie întreagă de bomboane. Să trimită după doctor? Să întrebuinţeze imediat un medicament violent?

— Întâi, am crezut că a lăsat undeva cutia. N-a lăsat-o nicăieri; a zvârlit-o peste zaplaz, după ce a mâncat toate bomboanele. Un kilogram şi jumătate de bomboane. Închipuieşte-ţi d-ta!

Fetiţa era în cerdac, liniştită; nu părea incomodată de nimic; bunicii o priviră ca pe un fenomen.

— E tare ca maică-sa, observă cucoana Smaranda; are stomah de oţel. Nu te uiţi d-ta la Agripina? Toate au trecut peste ea; n-a slăbit, nu s-a îngrăşat. Poate-i ceva mai frumoasă. Îţi spun sincer, Gheorghiţă, sunt mama ei, şi poate păcătuiesc vorbind aşa, însă am momente când o invidiez. Pot să-ţi comunic acuma secretul pe care mi-l reproşai ieri. Fata d-tale e destul de stăpână pe sine, ca, după ce a permis acestui domn Columbaru s-o viziteze aici, să nu-i dea nici un răspuns, până ce domnul Columbaru nu va vorbi în prealabil cu mine. Cred că greşeşte tratându-l aşa. Se vede că e un om galant. Ea ţine însă numaidecât să i se asigure o dotă. Hm! La urma urmei, poate are dreptate.

— Bre! Bre! Bre! Se minună încet domnul Gheorghiţă Popa. Teribile sunteţi dv. femeile!

— Ce ştii d-ta, Gheorghiţă! Oftă bunicuţa Anda. Poate ni se cuvine şi nouă să ajungem la acele zile de linişte pe care încă nu le-am avut.

X.

La sfârşitul verii, „în fine!”, d-na Smaranda Popa s-a învrednicit să facă acel drum în Iaşi, de care vorbea într-una de câtva timp. Mai multe, motive impuneau, ca absolut necesară, asemenea expediţie. Mai întâi, unele din cele şapte ori opt boli ale dumniei-sale ajunseseră într-un stadiu neliniştitor, cerând neapărat o consultaţie serioasă a unor buni specialişti. Pentru unele din acele suferinţi, care trebuiau să rămâie totdeauna ascunse lui Gheorghiţă Popa, s-ar fi putut să fie necesară o intervenţie hirurgicală. Învăţătorul o privea totdeauna cu oarecare teamă pe d-na Smaranda Popa, auzind-o cum vorbeşte de liniştit de atare complicaţii. El se simţea tare încă în toată fiinţa lui; niciodată nu luase o doctorie; de câte ori nu se simţea bine, se punea în pat şi refuza orice fel de mâncare. Din lipsa de alimente, râdea el, indispoziţia era forţată să cedeze. Îi era peste putinţă să-şi închipuie că ar putea avea în el boala ca pe o vietate străină, dezvoltându-se oarecum independent, aşa încât să fie nevoie de medic, ca să deschidă şi să

extirpeze. I se părea extraordinară suferinţa unei tăieturi simple la un deget. Încă să te spintece hirurgul!

— Numai ideea îl încrâncena. Pe când cucoana Smaranda vorbea despre aşa ceva cu o linişte impresionantă. Tăria aceasta îl umplea de admiraţie. Poate cucoana Smaranda îşi face numai o părere, cugeta el revenind asupra acestor chestii; poate, din cele opt suferinţi, patru ori cinci să fie imaginare. Rămân încă destule, pentru o fiinţă debilă cum s-a arătat ea toată viaţa. Puterea ei n-a fost fizică; puterea ei s-a exercitat în alt domeniu, şi încă în chip redutabil. E destul să fie bolnavă numai de inimă, ca să fie necesar să se ducă la Iaşi.

Amănunţind şi enumerând simptomele acestei boli principale, d-na Smaranda Popa devenea de o mare vioiciune. După ce isprăvi lecţia de medicină, trecu fără tranziţie la o altă chestie, de care era legată călătoria sa la Iaşi. Venise în cele din urmă şi vremea să fie dusă Eugeniţa la mama ei. Iată o primă uşurare în nevoile lor, de care au a se felicita, deşi copila le-a fost o mângâiere în singurătatea lor. Negreşit că asemenea mângâiere, dacă s-ar fi prelungit, ar fi devenit costisitoare. Deci mai bine s-o ducă pe copila la Iaşi: ca mâni, vine vremea şcolii, cheltuielile de îmbrăcăminte vor fi altele decât cele de acum. Iarna, are nevoie de şoşoni. S-ar fi părut că pricina pentru care copila urmează să plece, şi problema principală a toaletei ei viitoare, se concentrează în aceşti şoşoni de care va avea nevoie în vremea iernii. Aşa fel rostea cuvântul d-na Smaranda Popa, încât învăţătorul fu impresionat în chip deosebit. Avea nevoie şi de palton, de bună samă; însă mai ales de şoşoni. Deci Eugeniţa trebuia să plece numaidecât la Iaşi cu bunicuţa ei.

— Trebuie să se deprindă şi c-o viaţă nouă, sfârşi ea cu satisfacţie.

— Desigur, consimţi Gheorghiţă Popa, s-ar putea spune că a fost mai mult copila noastră. Acolo-i altă casă, cu altă rânduială; Agripina e mai mult la serviciu; copila e cam

capricioasă şi sperioasă; are să treacă oarecare timp până ce se vor acomoda.

— E mama ei; s-a pricepe ce să facă cu dânsa… zâmbi învăţătoarea.

— Noi am deprins-o c-un regim mai blând, cucoană Smarandă.

— Până azi a fost copiliţă; adevărata ei educaţie începe abia acum. Probabil că maică-sa are s-o puie într-un pension.

— De ce, când e mai simplu s-o ţie acasă?

— Eu cred că are s-o puie într-un pension, stărui d-na Popa, şi încă unul dintre cele mai bune. Are s-o vadă o dată pe săptămână. În unele vacanţe, o trimite şi aici câte o săptămână, două. O trimite c-o guvernantă, bineînţeles.

— Ba pentru mine nu-i înţeles bine de loc. De ce complicaţia asta şi de unde să găsească bani pentru aşa cheltuieli?

— Se vor găsi, Gheorghiţă, oftă cucoana Smaranda. Cu ajutorul lui Dumnezeu, Agripina n-are să rămâie chiar aşa, într-o stare, ca să zic astfel, umilitoare. N-a fost greu de văzut că d-l Columbaru are intenţii serioase. După ce a stat de vorbă cu mine, s-a dovedit că e dispus chiar să fie cât se poate de galant cu Agripina. L-am lăsat, să vedem cum au să se desfăşure lucrurile. Constat că omul stăruieşte. Din scrisoarea din urmă a Agripinei, înţeleg că, în sfârşit, chestia se aranjează. Am sfătuit-o sa facă numai căsătoria civilă, în chip discret. Cea religioasă o vom face poate aici, la sărbătorile de iarnă.

— Am cetit şi eu scrisoarea Agripinei şi n-am înţeles nimic din toate acestea. Sunt foarte mirat de unde le scoţi d-ta.

— Ba da, Gheorghiţă. Agripina spune, de la început chiar, că mă aşteaptă cu bucurie. Vorbele acestea, „cu bucurie”, reprezintă, cucoane Gheorghiţă, o adevărată notă diplomatică. De ce te minunezi aşa?

— Pentru că sunteţi atâta de ascunse, frate dragă! Îmi spui că te duci la Iaşi pentru bolile d-tale.

— Fără îndoială Gheorghiţă. A venit şi pentru mine vremea să-mi văd de sănătate. A venit vremea şi din pricina acelor două vorbe importante. Ai să mă întrebi de ce nu spune pe faţă „aşa şi aşa”. Nu spune pe faţă pentru că mai este ceva la mijloc. Pentru că ea e fată cuminte şi eu sunt mamă cu experienţă. Pentru că înţelegerea mea cu viitorul ei soţ – dacă va fi să fie…

— Cum „dacă va fi să fie”?

— Aşa: dacă va fi să fie. Înţelegerea mea cu viitorul ei soţ priveşte o donaţie sau o dotă destul de importantă, cu care d-l Columbaru s-o asigure pe Agripina înainte de a se efectua căsătoria civila de care vorbesc. Poate stau puţintel în cumpăna, deoarece sunt condiţionate de anume aranjamente. Dacă toate se desăvârşesc şi dacă nimic nu se mai opune în ultimul moment, atunci eu voi asista la căsătorie în una din zilele acestea, cât stau la Iaşi. Probabil că nu se va opune nimic; şi chiar dacă va fi nevoie să-mi fac o operaţie hirurgicală, o voi amâna. Deci căsătoria se va face.

— Vra să zică, de asta te duci la Iaşi?

— Nu; eu voi fi acolo din întâmplare, pentru că am dus pe Eugeniţa la mama ei.

— Dumnezeu să vă înţeleagă, cucoană Smarandă!

— Dumnezeu şi Maica Domnului să ne ajute, Gheorghiţă!

— Bine, fie şi aşa; Dumnezeu să vă ajute! Poate de data asta treaba va ieşi mai bine.

— De asta nu te îndoi dumneata. Dacă lucrul se face, şi n-am nici un motiv serios să mă îndoiesc; doar dacă s-ar amesteca intempestiv cine ştie ce fapte extraordinare; dacă lucrul se face, atunci e mai mult decât bine. Banul e o cheie cu care deschizi toate porţile viitorului. Mihai Columbaru, ginerele d-tale, e o persoană care are această cheie. Pe lângă asta, ştie să se folosească de dânsa. Şi, pe lângă toate, e un om inteligent, capabil să creeze resurse nouă. E ceea ce se chiamă în ziua de azi un adevărat om de afaceri. Ţara

s-a mărit, treburile merg bine; e vremea celor destoinici; milioanele nu se fac numai în America.

Înainte de a încheia definitiv, c-un răspuns, această convorbire de altfel destul de plăcută, învăţătorul se plimbă de câteva ori prin odaie, cu mânile înfundate în buzunările surtucului şi cu umerile înălţate. Rămăsese foarte impresionat de cele auzite.

— Îţi atrag atenţia, cucoană Smaranda, vorbi el în fine, oprindu-se, că nici lui Costea nu i-au lipsit banii. Şi ştii foarte bine că a fost ş-un om onest.

— Să lăsăm asta, Gheorghiţă. M-am gândit la toate. Costea a fost un naiv. Vremea naivilor a trecut. O femeie îşi poate da samă mai bine despre asta decât bărbaţii. Agripina a ales bine.

— E un om onest? Nu vreau să am bocluc şi nelinişte.

— Îţi repet, Gheorghiţă, că Agripina a ştiut să aleagă.

D-na Smaranda Popa a făcut deci drumul la Iaşi şi Eugeniţa a abandonat fără părere de rău cea mai frumoasă zonă a vieţii sale, cea către care mai târziu, în însemnările ei lirice, îşi întorcea sufletul cu uimire şi pietate. Copila era interesată şi de noutatea lucrului, de schimbările necontenite de privelişte, de chipuri omeneşti. O copleşeau sensaţii necunoscute încă; era preocupată şi de viaţa cea nouă care o aştepta la Iaşi, la şcoală, de rochiţi de domnişoară, şi de acei şoşoni pe care bunicuţa îi readucea din când în când, în orchestraţia convorbirilor, ca pe un motiv wagnerian. Mai veselă decât de obicei şi necontenit excitată, domnişoara Eugeniţa a ţinut pe bunicuţă trează tot timpul în compartimentul de clasa a doua, cerându-i explicaţii. Fetiţa venea spre oraş pe jumătate sălbatică din exilul ei de la Vlădeni. Totuşi, n-avea nevoie decât de o parte din informaţiile bunicuţei Anda, aşa lucra de repede şi de aprins inteligenţa ei.

La sfârşitul călătoriei aştepta Agripina, într-o rochie scurtă şi elegantă de stradă şi c-o pălărie de o coloare foarte

tânără. Îndată după îmbrăţişări şi sărutări, mama întrebă întâi pe fetiţa, c-o grijă deosebită:

— Ai călătorit bine, copila mamei?

Eugeniţa se grăbi să răspundă nu cu vorbe, ci afirmând din cap. Călătorise bine desigur; iar acuma era întrucâtva nedumerită de întrebarea neobişnuit de amabilă a acelei doamne inimoase care era mama ei.

Se urcară într-o birjă încăpătoare cu doi cai. Vizitiul spân, corpolent şi somptuos primi bagajele puţine şi întrebă c-o voce subţire:

— La dv. acasă, cuconiţă?

— Da, răspunse Agripina, şi se întoarse c-un zâmbet fericit spre d-na Smaranda Popa, cuprinzând-o de după umăr.

Domnişoara Eugeniţa fusese aşezată pe bancheta din faţă.

— Să nu cazi, observă mama ei.

Domnişoara Eugeniţa se simţi jignită de observaţia aceasta şi păstră o atitudine serioasă în tot timpul parcursului, pe când mama şi bunica schimbau şoapte repezi cu mare vioiciune.

Copila recunoscu numaidecât casa din strada Română. Ochii ei mari se umbriră deodată de aduceri aminte şi de fantome înceţoşate.

— Domnişoara are o odăiţă a ei… îi zise mama, mângâind-o pe obraz cu mâna înmănuşată.

A fost pentru d-şoara Eugeniţa o surpriză şi o bucurie. O odăiţă albă, cu perdeluţe de horbotă fină, c-o măsuţă pe care aşteptau cărţi de şcoală, c-un pat cu somieră, cu scaune moi, cu siluete de copii şi animale în stampele de pe păreţi, c-un covor gros pe parchet. Păşea şi i se scufunda piciorul. Se uita pe fereastră şi vedea grădiniţa. Privea mai departe, vedea strada în vale, cu case frumoase, cu chipuri străine în balcoane, cu siluete necunoscute, care se strecurau pe trotuar, dincolo de grilajul grădinii. Grilajul a fost cândva de lemn; acuma e de fier, vopsit verde. Aude un ţipăt în cerdac. Deschide fereastra şi cercetează afară. Un

căţel alb, mic şi pufos o întâmpină c-o lătrătură scurtă, apoi o priveşte prietinos cu ochişori cenuşii cercuiţi cu roş.

— Cum te chiamă? Îl întrebă râzând d-şoara Eugeniţa.

— Acesta e domnul Pufi, răspunse mama, de la spate.

D-na Agripina Costea zâmbeşte:

— Îţi place camera, fetiţă dulce?

— Îmi place, răspunse Eugeniţa, privind curios spre mama ei. De ce i-o fi spunând aşa: fetiţă dulce?

— Are să-ţi placă şi altele, urmează zâmbind d-na Agripina Costea. Toate stampele, precum şi Pufi, sunt un cadou de la cineva căruia îi eşti simpatică şi care ţine să-ţi facă plăcere.

— Pufi e al meu?

— Da, drăguţa mea.

— Ce plăcere! Vină încoace, domnule Pufi. Pofteşte încoace, domnule Pufi.

Pufi rămâne în rezervă, dincolo de fereastră.

— Cred că ai să fii amabilă cu domnul Columbaru şi ai să-i mulţumeşti.

— A, domnul care a adus la ţară flori?

— Da; care ţi-a adus ţie bomboane. Ai înţeles ce spun eu. Îmi faci plăcere. Ai să vezi mai pe urmă că aşa e bine şi pentru tine. Deschide dulapul. Ai să găseşti rochiţe nouă. Are să vie fata în casă să te ajute să te speli şi să te îmbraci frumos. Să pui o rochiţă albă. Avem la cina pe domnul Columbaru.

— Mamă, zise fetiţa venind către d-na Costea şi îmbrăţişând-o c-un elan sincer; aş fi dorit să fim astăzi singure.

— Să faci cum îţi spune mama, îi răspunde cu blândeţă d-na Costea. Ce ciudata eşti! De ce te uiţi aşa la mine?

— Eşti aşa de frumoasă… îngână Eugeniţa, întrucâtva ruşinată, fără să înţeleagă de ce.

Rămasă singură, Eugeniţa închide fereastra, lăsând dincolo, cu totul departe, pe domnul Pufi. Era cândva, la casa aceasta a copilăriei ei de demult, un câne acrobat pe care-l chema Hector. Domnişoara îl uitase complect. Acuma

şi-l aminteşte zâmbind, apoi se întristează, căci, tovarăş acelui acrobat, în reveria în care ea s-a cufundat deodată cu pleoapele închise, a apărui o umbră vagă, pe care de asemeni o uitase cu desăvârşire. Acuma s-a ridicat din moarte cel care a fost „tătuţă” şi vine aşa de aproape, încât îl simte cum o atinge, o mângâie şi-i şterge lacrimile.

— De ce plângi mata, duduie dragă? O întrebă servitoarea.

D-şoara Eugenia a răsărit în picioare, priveşte neprietenos pe fata cu şorţ alb şi cu scufă la fel.

— Lasă-mă în pace! Porunceşte ea dur.

— Am venit să vă spăl şi să vă îmbrac, duduie. Acuşi trebuie să poftiţi la cină. Vă rog să nu fiţi supărată pe mine, duduie dragă. Sunt o biată fată care muncesc ca să-mi câştig pânea. Dacă aş fi avut şi eu un noroc, ar fi fost altfel.

Fata era bălaie, blânda şi umilită.

— Cum te chiamă? O întrebă d-şoara Eugeniţa.

— Mă chiamă Aglae, duduie. Dar mata spune-mi Mariţa cum îmi zice cuconiţa.

— Ba eu am să-ţi spun Aglae.

— Bine, duduie.

— Şi să prăpădeşti pe Pufi.

— Vai de mine! Ce spui mata! Una ca asta nu se poate. Se face cuconiţa foc pe mine.

— Asculta ce-ţi poruncesc eu, Aglae. Ori să-l prăpădeşti, ori să faci aşa ca să nu-l văd niciodată.

În timpul cât se spală şi se îmbracă, d-şoara Eugeniţa află în grabă ca acea casă a fost de curând mobilată din nou; că, de vreo două săptămâni, de când domnul Columbaru vine destul de des – căci până acuma era stabilit la Bucureşti, iar acuma are intenţia să-şi schimbe domiciliul la Iaşi – de vreo două săptămâni, masa de sară se chiamă „cină”. Aşa că Aglae o pofteşte pe d-şoara Eugeniţa la cină.

— Poftiţi la cină, duduie.

Înainte vreme se poftea la „masă”. Acuma se pofteşte la cină, şi mai cu samă cuconiţa s-ar supăra dacă s-ar întrebuinţa altă expresie. Domnul Columbaru a adus şi alte

obiceiuri în purtare şi-n vorbire. Cucoana o învaţă pe Aglae să spuie „ciorap” şi „plapumă”, „varză” şi „pepene galben” şi altele care desigur, aşa trebuie să se spuie. În ziua când a învăţat să spuie „pepene galben” şi „ac cu gămălie” şi-a pus şi şorţul şi boneta, ceea ce e foarte cuviincios. Şi dac-a da Dumnezeu, are să fie şi mai bine. Poftiţi la cină.

— Ba am să poftesc la masă, răspunse râzând cu răutate d-şoara Eugeniţa. Să te interesezi tu, Aglae, de puţină otravă pentru domnul Pufi. Nu pot să-l sufăr!

În socoteala ei intimă domnul Pufi se numea altfel şi avea înfăţişarea de om nalt şi blond, aşa cum îi apăru îndată domnul Columbaru. El o întâmpină c-o afabilitate deosebită, luându-i amândouă mânuţele. Ea îl salută cu răceală. Agripina schimbă o privire repede cu bunicuţa Anda, ceea ce nu scapă d-şoarei Eugeniţa.

La cină, s-a băut şampanie. Bunicuţa Anda, îmbujorată la faţă, a luat pe copilă şi a ieşit cu ea, în trăsura cea largă de dimineaţă, ca să-i arate străzile, la lumina vitrinelor, şi după aceea s-o ducă la cinematograf.

Îndată ce rămase singur cu Agripina, domnul Micu Columbaru îi cuprinse mâna şi i-o sărută ceremonios.

— Deci de mâni la amiază această mânuţă va fi a mea?

— Cred că până mâni nu voi muri, răspunse Agripina, închizând o clipă ochii. Aştept şi eu cu nerăbdare ziua asta. După ce iscălim contractul de căsătorie la starea civilă mă abat pe la spital şi-mi depun demisia. N-am să aştept felicitările nimănui; am să mă întorc în loc ş-am să ies; am fost destul de nenorocită şi de umilită acolo. Aş vrea să uit complect, complect această epocă a vieţii.

— Totuşi acolo te-am întâlnit, când m-am întors din peregrinările mele.

Domnul Columbaru strânse la sine între amândouă palmele mâna ei mică împodobită cu inele; o privi în ochi c-un entuziasm reţinut şi o păstră la distanţă, pe care o răbdare îndelungată i-o impusese.

— Doamnă, îi zise el zâmbind, mi-am impus faţă de d-ta o atitudine pe care o meriţi, pe care ţi-o aduc ca un omagiu şi frumuseţii pe care o ai, şi virtuţii pe care ai dovedit-o în acest lung răstimp de război şi mizerie. Bagi de samă că, cu toată pasiunea mea, am vorbit totdeauna cu d-ta lucid şi n-am uitat să atac chestiile şi dintr-un punct de vedere practic. Ţi-am mai făcut mărturisiri şi vreau să-ţi mai fac din nou. Ceea ce am spus eu în privinţa virtuţii d-tale nu e un simplu compliment, ci e un rezultat al investigaţiilor mele până la o anumită dată, şi al spionajului pe care l-am organizat în jurul d-tale de la acea data.

— Da? Nu-mi închipuiam aşa ceva din partea d-tale.

— Cu toate astea, aşa e cum spun eu, drăguţă doamnă. Asta m-a şi hotărât să redactez, în anumite condiţii, dota pe care am constituit-o pe numele d-tale, în ziua atât de fericită şi atât de aşteptată a unirii noastre. După cum vezi, doamna mea, sunt un om înamorat la nebunie, însă cu mintea întreagă. Am suferit atât, după cum ţi-am povestit, încât mi-am putut însuşi asemenea privilegiu, să fiu cu mintea mea întreagă în orice împrejurare. Îmi îngădui să mai deschid o sticlă de şampanie şi să te rog să-mi ţii tovărăşie şi să-mi faci faţă, la acest ceas în care ne găsim singuri. Vreau să urmez mărturisirile mele, ca să nu am a-mi reproşa nimic.

— Îmi place s-ascult poveştile d-tale, zâmbi Agripina, cu fruntea răzimata în palmă şi cu cotul sprijinit pe masă. Înainte de a deşerta cupa, îţi dau voie să mă săruţi. Acuma, începe. E foarte bine aşa; îmi place şampania.

— Întâi sorb acest lichid mai puţin ameţitor decât clipa pe care ai binevoit a mi-o dărui. E bine să fiu puţintel mai ameţit, ca să mă exprim tocmai aşa cum trebuie. Unele din lucrurile pe care ţi le-am spus n-au fost, din nefericire, sau din fericire, poveşti; suferinţa mea a fost o realitate îngrozitoare. Altele însă au fost împodobite cu puţină fantezie. Au fost împodobite cu fantezie chestiile privitoare la transportul meu de la Arhanghelsk. Vreau să fac

rectificarea că transportul meu de la Arhanghelsk nu era aşteptat chiar de persoanele, de altfel onorabile, cu care m-am întreţinut şi care mi-au dat sfaturile cele mai bune cu putinţă. Acel transport avea, drept vorbind, o destinaţie nedesluşită. Dacă aş fi stăruit mai mult, poate aş fi găsit în vreun birou al Ministerului de Război vreo urmă oarecare despre acea corespondenţă privind acest transport. Aparent, transportul nu mai era. În momentul când eu am fost arestat de agenţii noului guvern rus, transportul s-a anulat şi a fost în parte confiscat. Eu nu mai eram răspunzător de el. Faptul că totuşi un rest din acel transport mi-a revenit, printr-o întâmplare ciudată, nu mai constituia pentru mine o răspundere. Înţelegi?

— Înţeleg, răspunse zâmbind d-na Costea.

— E ca şi cum aş fi câştigat la o loterie, urmă d-l Columbaru: mai bine zis, e ca şi cum aş fi găsit o comoară. Nu eram obligat către nimene cu nimic. Un transport oarecare de piele a devenit al meu, printr-o întâmplare, printr-o greşală, ori ca o răsplata pentru câte suferisem. O răsplată căzută din stele: e ciudat, dar e aşa cum spun eu.

— Eu găsesc că e ceva natural, urmă a zâmbi d-na Costea, renunţând să mai urmărească argumentaţia întortochiată a d-lui Columbaru.

— Totuşi, reluă acesta, am avut oarecare scrupule. Mărturisesc că am avut. Poate au fost un rest din disciplina cu totul rigidă în care mi-am trăit cealaltă parte a vieţii mele. E bine să ştii că eu am fost un om de o exactitate ridicolă, aş putea spune; şi în funcţia mea de inspector n-am avut niciodată prilejul să fac vreo concesie. Încă nu ajunsesem la o înţelegere reală a vieţii. Trăim şi murim oneşti, adică convenţional, deoarece rigiditatea şi onestitatea noastră nu sunt decât ceva cu totul relativ. Nimene nu se simţeşte mai fericit prin asta, nici tu însuţi nu-ţi agoniseşti mulţumire; trăieşti şi mori mediocru. La urma urmei, viaţa poate fi trăită şi aşa, de oameni de rând, pe când neegalitatea e singurul lucru bun, din care putem

înţelege adevărul. Unul găseşte o comoară; altul se naşte inteligent. Cel cu comoara şi-a câştigat o serie de drepturi în chip absurd. Cel inteligent are o comoara care-i creează drepturi mai fireşti. M-am uitat cu milă la viaţa mea din trecut, am dat-o la o parte ca pe o omidă strivită şi am hotărât să trăiesc normal, în timpul meu, între contimporanii mei, dând acestei vieţi ceea ce ea pretinde şi acestui sărman trup dreptul său. Mai puţină minciuna convenţională şi mai mult adevăr omenesc, deci mai multă libertate; mai ales libertate să trăiască fiecare după comoara pe care a găsit-o sau după inteligenţa pe care-o valorifică.

Deci, d-nă, contemplând trecutul, mi-a fost milă de acel om romantic care trăia înainte de frământările războiului. El s-a numit Costea sau Columbaru. Întâmplarea face ca unul din ei să-şi supravieţuiască. Se găseşte acum situat altfel în viaţă; are relaţii bune cu oameni din locuri înalte; a putut face avantajos schimbul de ruble şi de coroane; s-a bucurat şi s-a folosit de o cantitate oarecare de devize; a avut buna inspiraţie să trateze pentru nişte furnituri, care i-au sporit câştigurile; a avut şi câteva idei ingenioase care s-au putut traduce în valoare aur; în sfârşit, e pe cale de a deveni un om care poate spune, la un moment, banului: destul! Are satisfacţia să ajute operele de binefacere, să contribuie pentru credinţă şi cultură; nu face nimănui nici un rău, nu păgubeşte pe nimeni. Iată situaţia acestui domn Micu Columbaru, care ar fi sfârşit prin a fi un biet pensionar, dacă nu băga de seamă că merită altă soartă şi că adevărata împărţire a oamenilor nu e după talent, sau după onestitate, sau după rang, sau după sânge. Oamenii se împart, simplu, în două: inteligenţi şi proşti. Toată această sforţare, drăguţă doamnă, ca să adun bunuri trecătoare, pe care rugina le poate roade şi hoţii le pot fura, n-am făcut-o în chip stupid, cum se obişnuieşte. Nu sunt un acumulator. Înţeleg să pun într-o circulaţie largă venitul meu şi chiar fondurile de care dispun, ca să trăiesc, răscumpărând

suferinţa idioată prin care am trecut, şi trecutul meu nu mai puţin idiot, pe care l-am lăsat în urmă. Înţeleg să mă bucur de toate cât mai am timp. Viaţa e scurtă. De aceea, întâi şi întâi am ţinut să devin soţul celei mai frumoase fiinţe din câte există astăzi subt soare.

Doamna Costea zâmbi obosit:

— Am să observ, domnule Columbaru, că ai făcut foarte bine.

— Asta ştiu. Şi am să fac şi mai bine arzând cu ea cât mai intens acest oleu al vieţii.

— De acord.

— Averea mea nu e un scop, ci un mijloc.

— Omul trebuie să fie însă şi prevăzător, obiectă d-na Costea.

— Nu; eu nu vreau să fiu prevăzător; vreau să trăiesc. Aceasta este mărturisirea mea: vreau să trăiesc.

— Înţeleg; ai dreptate. Vorbeşti însă prea tare.

— Vreau să trăiesc, să iubesc şi să mă bucur de toate!

D-na Costea se retrase puţin cu scaunul, intimidată de exaltarea bruscă a d-lui Columbaru. El reluă:

— Sunt bucuros că am asigurat celei pe care o iubesc o dotă vrednică de calităţile ei. Dacă eu aş trece mai curând decât doresc...

— Cum spui?

— Dacă eu aş trece din această viaţă mai curând decât doresc, ea se găseşte la adăpost de orice înjosire.

— Să ferească Dumnezeu de aşa ceva!

— Cu toate acestea, doamnă, Dumnezeu însuşi pune punct timpului nostru. Poţi să mai suspini o dată, căci eşti mai frumoasă când pari întristată. Va trebui să îmbătrânim, adică va trebui să murim; iată al doilea motiv al meu ca sa întrebuinţez bine banii pe care-i câştig. Nu ştiu dacă m-ai înţeles bine.

— Foarte bine, şi-ţi dau dreptate.

— Atunci să precizăm şi altele. Viaţa de azi cere să ne mişcăm, să ne arătăm la staţiuni climaterice şi la cazinouri,

să jucăm tenis şi să înotăm, să ne coborâm dintr-un tren şi să ne suim într-un vapor.

— Într-adevăr? Asta ar fi cea mai mare plăcere a mea.

— Nu numai atât. Interesele mele cer ca să ne aflam la Paris şi Viena, dar mai cu samă la Bucureşti. Vom trăi în cel mai luxos hotel, vom lua cina în cel mai scump restaurant; va trebui să pui toaletele cele mai străvezii şi să fumezi privind pe oamenii cu care mă întâlnesc eu.

— Doreşti asta? Mi se pare foarte curios.

— Doresc, doamnă, să faci asta întrucât interesele noastre cer. Accept chiar să intri în restaurant pe o fereastră deschisă, purtând rochia cea mai scurtă posibil şi dedesubturile cele mai străvezii; însă, dacă m-ai înţeles bine, trebuie să rămâi soţia cea mai onestă dintre câte sunt astăzi şi-n vechiul şi-n noul continent. Acest bun al meu înţeleg să-l cruţ pentru mine, căci, în definitiv, eu vreau să mă bucur, şi, în delinitiv, sunt un om onest şi cu demnitate.

— Nostim eşti d-ta, dragul meu. Am înţeles şi asta: e mai simplu şi-mi convine, dacă îţi face şi d-tale plăcere. Îmi convine să mă şi tund; m-a sfătuit coaforul.

— Neapărat. Nu opunem nici o rezistenţă lumii. Trecem cu veacul, plutind şi râzând.

La sfârşitul acestei convorbiri şi la ultima cupă, d-na Costea se simţea în starea cea mai plăcută cu putinţă, vibrând prin toate simţurile, în stare să facă orice fel de prostie cu asemenea om interesant şi plăcut. Domnul Columbaru privi pendula; ceasul nu era târziu; începu să se plimbe prin sufragerie; se opri un timp şi-şi mai turnă o cupă.

— Poftesc şi eu, oftă zâmbind d-na Costea, răsturnându-se pe jumătate în scaun şi întinzând mâna în lungul mesei. Văd că-mi eşti drag şi simpatic mai mult decât mă aşteptam. Poţi să te superi; eu, însă, mărturisirea asta trebuie s-o fac. Am şi eu dreptul să fac o mărturisire, nu-i aşa? Am şi eu dreptul să fiu fericită, nu-i aşa?

— Ai toate drepturile, suspină cu ochii în lacrimi Columbaru venind asupra ei, cu pasiune; ai toate drepturile, căci nu trăieşti decât o dată şi mâni frumuseţa aceasta nu va mai fi.

— Aşa este, se trezi d-na Costea, gândindu-se întâia oară că şi asta putea fi adevărat.

XI

„Lucrurile au mers şi merg foarte bine, informa d-na Smaranda Popa, printr-o scrisoare, pe soţul său; am cuvânt să fiu mulţămită, şi blana cu guler de vidră, pe care o râvneşti d-ta de la 1899, îţi va da şi d-tale un prim motiv să rosteşti aceleaşi cuvinte. Am văzut şi pe vărul meu, doctorul, care m-a complimentat din nou. Fetiţa opune oarecare rezistenţă, pentru o pricină uşor de înţeles, dar va trece şi asta, timpul vindecă toate. Adică timpul vindecă toate ale tinereţii; eu voi avea nevoie de intervenţia unui medic.”

Acea „oarecare rezistenţă”, de care vorbea d-na Smaranda Popa, însemna o serie de manifestări ostile faţă de domnul Columbaru, adică o mulţime de „mutre” şi de „fasoane”, cum le numea mai simplu Agripina. Ori nu voia să-l întâmpine când d-lui venea de la Bucureşti, ori refuza să vie la masă, ori dacă, în sfârşit, venea la masă, nu dădea nici cea mai mică atenţie locului unde acest şef totdeauna bine dispus al familiei stătea; nu binevoia să răspundă frumos la întrebări; fusese surprinsă maltratând pe domnul Pufi, ceea ce explica rezerva pe care acest căţel inteligent o manifesta la apariţia micei sale stăpâne; se dovedise că aruncase afară flori şi bomboane, pe care i le prezentase Micu Columbaru, necontenit bun cu ea şi prevenitor.

D-na Popa încercase să scuze pe fetiţă şi să domolească accesele de supărare ale Agripinei.

— Bine, ştiu, a răspuns foarte indispusă, în una din acele discuţii, d-na Columbaru, nu-i tatăl ei adevărat; dar se poate oare spune „tată vitreg” unui asemenea om amabil? Aş voi să ştiu ce are a-i reproşa. Tot ce pofteşte dumneaei

are. E aşezată ca o boieroaică, umblă cochet îmbrăcată, iese numai în trăsură pe stradă; când nu te duci mata cu dânsa la cinematograf, o întovărăşeşte o servitoare; de câte ori vine Columbaru de la Bucureşti, primul cuvânt e pentru dumneaei: ce face fetiţa? Şi ea, poftim! Numai tresăriri de umăr, numai ochi de hoţ, numai spate întoarce. Ce însemnează asta? O întreb ce vrea – spune că nu vrea nimic. A fost jignită cu ceva de domnul Columbaru? N-a fost jignită cu nimic. Nu are tot ce-i trebuie? Ba are. Atunci de ce nu-i drăguţă, aşa cum se cuvine unei fetiţe să fie?

— Nu-i tatăl ei, Agripina.

— Ce are a face asta? E soţul meu; e tatăl ei de-al doilea. Asta se vede orişiunde, şi de când e lumea.

— De unde vrai să ştie un copil ce-a fost şi ce este pe lumea asta?

— Care copil, mamă dragă? Acesta-i copil? Asta-i o spioană, care ştie şi înţelege toate. Îţi spun eu că are pe dracu-ntr-însa. Dacă n-ai fi mata aici, s-o aperi; şi dacă n-ar fi Columbaru, cu blândeţa lui, i-aş arata eu cum se cuvine unei domnişoare binecrescute să se poarte cu mama şi cu tata.

— Totuşi, eu stăruiesc în afirmaţia mea. Nu-i tatăl ei. Încet încet, are să se deprindă cu ideea că trebuie să-l accepte. E la mijloc şi o gelozie de copil; simte că eşti mai puţin a ei.

— Nu înţeleg bine. E geloasă ea? Asta vrai să spui?

— Da.

— Dac-ar fi aşa, înseamnă că mă iubeşte pe mine. N-am prea observat asta. Nu mă tratează cu dragoste, nici nu-i docilă.

— E supărată pe tine.

— Bine, dar cât are să ţie supărarea asta?

— Ţi-am spus că trebuie să ai răbdare.

— Trebuie să am o răbdare de sfântă, a suspinat d-na Agripina Columbaru. Vra să zică, ea are toată dreptatea, iar eu n-am nici o dreptate.

— Tu eşti mamă şi trebuie să înţelegi, Agripina.

— Bine.

Acest „bine”, pronunţat cu buzele subţiate şi cu ochii îngheţaţi, a părut suspect d-nei Smaranda Popa. Ca să înlăture o neplăcere într-o casă nouă, în care toate mergeau aşa de bine în alte privinţi, bunicuţa Anda a încercat, cu delicateţă, tratative de pace din partea cealaltă.

D-şoara Eugeniţa era deosebit de harnică, la măsuţa ei cu cărţi. Nu mai era un copil; era într-adevăr o mică domnişoară precoce, care întreprinse singură descifrarea lui Robinson Crusoe.

Bunicuţa se aşează în fotoliul cel mic, cu împletitura ei de lână şi cu ochelarii. Acuma cerculeţele ochelarilor erau de aur.

— Ai alţi ochelari, bunicuţă Anda, zâmbi d-şoara Eugeniţa, întorcând spre bătrână fruntea uşor bombată şi ochii magnifici.

— Da, răspunse bunicuţa; sunt un dar al ginerelui meu.

— Mie, bunicuţă, îmi plăceau mai mult ceilalţi.

— Serios?

— Da, bunicuţă.

— Am impresia, fetiţă, că nu eşti sinceră; ar însemna că n-ai gust.

D-şoara Eugeniţa întoarse nasul spre cărţile ei.

— De ce nu te uiţi la mine?

D-şoara Eugeniţa tresări din scaunul ei şi veni la bunicuţa Anda.

— Ba mă uit, bunicuţă, şi-mi eşti dragă. Să nu te superi pe mine, am ascultat ce-ai vorbit cu mama.

— Cum se poate? Sunt uimita cum nu-ţi pot spune. Aşa te-am învăţat eu?

— Nu m-ai învăţat aşa, bunicuţă Andă, însă am ascultat la uşă. Ce să fac? Sunt cea mai rea dintre toate fetele de pe lumea asta şi am ascultat la uşă. Şi mama are dreptate să fie supărată pe mine, cum eşti supărată mata acuma.

— N-aş putea spune că sunt aşa de supărată; sunt mai mult uimită; aş dori să nu se mai întâmple una ca asta; şi mai ales aş dori să-ţi schimbi purtările.

— Da, bunicuţă Anda, ştiu că aşa-i de dorit. Îţi spun sincer, bunicuţă Andă, că-mi plăceau mai mult ochelarii ceilalţi, de asemenea îmi plăcea mai mult odaia de la noi de la ţara. Asta pe care o vezi, aşa de frumoasa, în care mama se extaziază în fiecare zi, e tot un dar al lui Columbaru.

— Cum ai spus?

— Am spus bine: e un dar al lui Columbaru, ca şi ochelarii matale.

— Găseşti că nu-i frumoasă şi nu-i cu gust aranjată?

— Ba da, ba da, bunicuţă; însă mata ştii că nu-i vorba de asta.

Bunicuţa tăcu un timp, purtând cu hărnicie degetele subt ochelari.

— Bunicuţă Andă, vrai să mă mustri şi mata ca mama: să nu-i spun Columbaru.

— Într-adevăr.

— Cum să-i spun, bunicuţă?

Bătrâna îşi simţea şi ea ochii umezi, cum erau ai d-şoarei Eugeniţa.

După ce d-şoara plânse şi-şi şterse de zece ori nasul ca să-l înroşească bine, se duse iar la scăunaşul ei.

Afară, în cerdac, lătră de câteva ori domnul Pufi.

— Nici el nu-i vinovat… suspină copila.

— Vrei să spui că-i vinovat soţul mamei tale?

— Nu, bunicuţă, nu vreau să spun asta.

— Atunci de ce te porţi aşa cu Columbaru?

— Poate din răutate, bunicuţă Andă. Mai am zece zile şi mă duc la maici. În şcoala aceea, am să cuget eu mai bine la toate şi cred că am să mă întorc cu gânduri mai bune. Acolo am să am ocupaţii mai multe, şi prietine, şi au să-mi treacă şi supărările.

— Ce supărări poţi avea tu, fetiţă? Înţeleg că nu poţi fi nici prea veselă; îmi pare rău pe de o parte că ai o memorie aşa

de bună şi ţii minte ceea ce ar trebui poate să uiţi; dar pe de altă parte mă bucur ca ai să fii întâia la institutul unde te trimite mama ta.

— Am supărări, bunicuţă Andă. Socoti că eu n-am dreptul la supărări?

— Vorbeşti ca o persoană mare; ar trebui să fii mai serioasă.

Fetiţa se întoarse brusc, cu faţa plină de râs; bunica şi nepoata se priviră o clipă şi izbucniră în hohote; apoi copila veni şi îmbrăţişa pe d-na Smaranda Popa.

— Am să încerc, bunicuţă, să fiu mai serioasă decât o persoană mare şi să dovedesc mai cu samă mamei că n-am în mine pe dracu.

— Vra să zică, ai să fii amabilă cu tatăl tău?

— Bunicuţă!

— Cu tatăl tău de-al doilea, atunci?

— Am să încerc să fiu cât se poate de amabilă.

După ce-şi îndeplini această misiune diplomatică, dând fiicei sale numai o parte din amănuntele convorbirii cu Eugeniţa, d-na Smaranda Popa observă că Agripina cunoaşte ceva mai mult, ceea ce dovedea că ascultatul la uşă nu era un păcat numai al persoanelor mici.

Era o zi frumoasă şi uscată de început de iarnă. Domnul Micu Columbaru sosi cu sunet de zurgălăi la vremea mesei de amiază, aducând un musafir ca şi d-sa de vesel şi de bine dispus. Era d-rul Iorgu Meşter.

După ce d-rul sărută, vesel, însă foarte ceremonios, mâna d-nelor, se răsturnă într-un jilţ, se bătu cu palmele peste genunchi şi întrebă pe stăpâna casei:

— Stimată şi frumoasă d-nă, ce ne dai astăzi?

— Nu ştiu, zâmbi Agripina.

— Ha-ha! Îmi permiţi atunci să întreb pe bucătăreasă? Ha-ha-ha! Încerc să deosebesc cu acest nas, deprins cu fâneţele culinare, ce bunătăţi mă aşteaptă; însă – ha-ha!

— Nu pot percepe decât un parfum suav. Cum se numeşte parfumul d-tale, frumoasă d-nă?

— E un secret.
— Un secret al d-tale?
— Nu. Al lui Columbaru.
— Ha-ha! Foarte bine. Ha-ha-ha! Minunat!
Columbaru veni între soţia sa şi doctor, proaspăt, curat şi corect, cu mustaţa rasă şi cu părul pieptănat lins peste pleşuvie. Hainele lui, perfect mulate, n-aveau o cută; acul de cravată îi strălucea în lumina oglinzii ca o lacrimă azurie; purta un singur inel cu diamant mare la degetul cel mic al mânii stângi. După ce privi o clipă cu mulţămire rochia foarte elegantă a soţiei sale, domnul Columbaru explică, în puţine cuvinte, lista de mâncare.
— În special îţi atrag luarea-aminte, doctore, că s-au făcut, pentru d-ta, sărmăluţele care-ţi plac.
— Foarte mici? Ha-ha!
— Foarte mici, după reţeta ce ai binevoit să ne comunici.
— Scăzute cu vin alb?
— Întocmai.
— Date un sfert de ceas la cuptor, ha-ha? Cu smântâna cuviincioasă? Ha-ha-ha!
Columbaru aprobă din nou.
— La aşa ceva trebuie ş-un vin potrivit. Secretul acesta am dreptul eu să nu-l divulg. Ha-ha!
— Ba, doctore, interveni Agripina, cu toate că numai secretele bărbaţilor sunt secrete adevărate, cum îmi spunea ieri Columbaru, nouă nu ne-a fost greu să-l aflam pe al d-tale. Soţul meu a vorbit astă dimineaţă numai două minute cu poliţia şi, după o oră, am avut adresa negustorului d-tale de vin.
— Eu? Negustor de vin? Ha-ha! Vă înşelaţi.
Doctorul Meşter îşi scutura pletele, râzând cu plăcere.
— Ba da, ba da, interveni serios Columbaru.
Doamnele râdeau amuzate, ştiind despre ce-i vorba.
— Care negustor de vin, vă rog? Ha-ha! Eu n-am negustor de vin; vinul meu e în pivniţă la mine. Ha-ha-ha!

— Tocmai de asta e vorba, replică domnul Micu Columbaru, cu aceeaşi seriozitate. Eu nu încurc niciodată treburile. Am dorit să am informaţie de unde-ţi procuri d-ta vinul d-tale. D-l Botez a avut amabilitatea să mă informeze că întrebuinţezi un vin foarte bun, din propria d-tale pivniţă.

— Într-adevăr, foarte bun vin, ha-ha! Te desfid să ai aşa ceva. Urmează.

— Numaidecât. Domnul Botez a mai avut amabilitatea să-mi comunice numele majordomului d-tale.

— A! Laborantul meu Chiriţă? E un bătrân, care mă serveşte de treizeci şi cinci de ani.

— Da; am aflat; şi cheile pivniţei d-tale sunt în mâna lui?

— Desigur.

— Foarte bine. Îndată ce am aflat asta, urmarea n-a întârziat a se produce. Vei cunoaşte vinul d-tale pe masa Agripinei şi nădăjduiesc că-l vei bea cu aceeaşi plăcere.

— Cum asta? He-he! Nu înţeleg. E adevărat?

— E foarte adevărat.

— Poţi să-mi explici? Hm!

— Nu; nici nu-i nevoie! E destul să-ţi spun că vinul d-tale a fost o problemă pe care am dezlegat-o. Te-ai convins şi altădată, doctore, că nu-i problemă care să-mi reziste.

Cu aceste vorbe, domnul Columbaru sărută, galant, mâna soţiei sale.

Servitoarea blondă intră în salon, anunţând pe d-nă că prânzul e servit. D-na îi porunci să cheme şi pe d-şoara Eugeniţa la prânz.

Pe când se aşezau la masă şi d-rul continua să râdă, însă puţintel fals, preocupat deodată de nişte gânduri pe care nu le avea cu un sfert de oră mai înainte, d-şoara Eugeniţa intră şi salută cu graţie pe cei de faţă.

— Aha! Tresari d-rul, scuturându-şi fruntea şi pletele; ce mai face mica mea prietină?

— Bine, răspunse Eugeniţa.

— Nu pofteşti aici, ca să te îmbrăţişeze unchiul doctor?

— Ba da, unchiule.

D-şoara veni şi dădu d-rului mâna. Bunica, în treacăt, îi pândi privirea, şi-i făcu un semn uşor cu ochii. Fetiţa trecu şi la Columbaru şi-i făcu o reverenţă.

Agripina o privi cu mirare. De unde a mai învăţat-o şi pe asta? Probabil la cinematograf.

Copila îşi luă locul lângă bunică. D-rul aşteptă cu grijă până ce se ivi pe masă prima sticlă de vin, cu eticheta lui: „Vin alb. Cotnari. 1890.”

Făcu numai: Ha-ha!

— Mângâie-te, doctore, îi zise Columbaru; la aşa sarmale nu se cuvenea alt vin.

Erau nişte sarmale mici, într-adevăr, şi foarte meşteşugit întocmite. Fie bunătatea lor, fie amintirea unor vremuri eroice, fie preocuparea problemei vinului, d-şoara Eugeniţa numără, cu uimire, şaptezeci şi cinci de unităţi trecute pe rând din farfuria cea mare în talerul d-rului.

— Bunicuţă, şopti d-şoara Eugeniţa; doctorul matale a mâncat şaptezeci şi cinci de sărmăluţe.

Doctorul a băut şi o sticlă întreagă de vin, urmând să râdă.

— Bunicuţă, şopti iar spionul, doctorul matale a băut singur o sticlă de vin; şi-a pus-o întâi alături, şi pe urmă a băut-o, toată.

Agripina avu, cu acest prilej, o primă şi o a doua nemulţumire. Avea ureche fină şi Columbaru. El zâmbea, privind cu coada ochiului pe fetiţă.

La sfârşitul mesei veni către fiica lui vitregă şi-i prezintă o cutioară cu fructe zaharisite. După obiceiul ei, Eugeniţa ezită o clipă; apoi întinse mâna.

Columbaru retrase cutia;

— O dau, zise el, dacă-mi spui şi mie ce-ai spus bunicuţei Anda…

D-şoara Eugeniţa îl privi de jos în sus:

— Domnule…

Era ofensata, însă rostise numai cu jumătate de voce acest cuvânt. Se întoarse în loc şi ieşi, înainte de a i se fi dat voie.

Agripina veni imediat în urma ei.

— Domnişoară, eşti bună să mă aştepţi o clipă?

— Da, mamă.

— Eşti bună să vii cu mine până în bibliotecă?

— Da, mamă.

După ce au intrat în bibliotecă, d-na Agripina Columbaru a închis cu grijă uşa şi a întors cheia în broască. D-şoara Eugeniţa privea cu oarecare indiferenţă la aceste pregătiri, care anunţau o lichidare violentă. Se vedea asta şi din presiunea care creştea necontenit în fiinţa d-nei Columbaru, precipitându-i răsufletul. Liniştea afectată a fetei irita şi mai mult pe mamă.

În urma unei serii de întrebări, puse cu cea mai mare repeziciune, însă cu voce scăzută şi şuierată, la care întrebări d-şoara Eugeniţa părea a rămâne cu totul nepăsătoare, privind pe fereastră, ori scriind cifra 5 pe marginea prăfuită a mesei de care stătea răzămată, d-na Agripina Columbaru îşi pierdu cumpătul.

Trase brusc perdeaua, ca să nu se mai vadă afară. Odăiţa veche, rămasă neschimbată nu se ştie de ce, şi pardosită cu rafturi de cărţi de sus până jos, se umbri deodată ca de un fel de amurg. Atârnat într-un cui al unui dulap de cărţi, sta tot de atunci un bici de piele împletită, pentru dresajul unui câne comediant. D-na Columbaru, privind în juru-i, ca să vadă cu ce armă putea să exercite represaliile, observă biciul acela şi-l desprinse cu mâna dreaptă. Stânga o întinse apucând pe d-şoara Eugeniţa de un umăr şi smulgând-o spre sine.

Copila primi cu o linişte aparentă mânia îndelung reţinută a mamei sale. Îşi strânse buzele şi-şi muşcă limba, venind cu un fel de complezenţă ironică spre pedeapsă, ceea ce aduse altă zbucnire de sânge în ochii d-nei Columbaru. Stătu neclintită, primind loviturile. Îşi apăra numai faţa. Într-un timp dădu numai un răcnet şi căzu pe duşamele, ghemuindu-se acolo.

Cineva încercă ivărul uşii, apoi bătu de două ori. Se auzi glasul d-lui Columbaru, liniştit, dar cu o nuanţă de severitate ce nu i se cunoscuse până atunci în casa aceea.

— Doamnă, eşti bună să deschizi?

— Da, am să deschid, răspunse înăbuşit Agripina.

Privi rătăcit în juru-i; anină la loc biciul; ridică de jos pe copilă şi o puse în fotoliu. Se uita la ea şi o văzu inertă, cu pleoapele pe jumătate închise, în care luceau mort globii albi ai ochilor. O strânse la piept, plângând dintr-o dată cu disperare.

— De ce ai făcut tu asta mamei tale, copil rău şi îndărătnic! Uite ce ai făcut din mine! În ce stare m-ai adus!

— Te rog, deschide, Agripina, se repetă stăruitor porunca dinafară.

Doamna Columbaru deschise, în sfârşit. Micu Columbaru intră şi se opri, cercetând în juru-i. Prin lumina împuţinată văzu copila prăvălită în scaun; rochiţa îi era sfâşiată în câteva locuri; pe antebraţ şi pe grumaz se cunoşteau arsurile trandafirii ale loviturilor. Erau şi părţi ascunse mai dureroase, la a căror identificare domnul Columbaru renunţă.

— Pentru Dumnezeu, ce înseamnă asta? Întrebă el deodată cu uimire şi indignare. Eşti într-o stare de nedescris, aranjează-ţi numaidecât obrazul.

— Fii bun şi nu te amesteca aici, răspunse d-na Columbaru. Îmi pare rău, dar n-am avut ce face; e un caracter imposibil.

Columbaru îi cuprinse mâna şi o conduse la uşă.

— Du-te şi linişteşte-te. Vin numaidecât şi eu. Cred că n-ai făcut bine. Fetiţa are până la un punct dreptate; nu-i putem pretinde stăpânire şi disimulaţie. Mie mi-i foarte simpatică şi am răbdare; cred că are să-şi schimbe atitudinea faţă de mine.

D-na Columbaru se lăsă mângâiată şi plânse aplecată pe braţul soţului său. După ce o scoase din cameră, domnul

Columbaru se întoarse numaidecât la fetiţă, mângâindu-i fruntea şi pipăindu-i pulsul.

Simţind că s-a trezit, dar se îndărătniceşte să nu deschidă ochii, îi zise cu bunătate, aplecându-se asupra ei:

— Domnişoara, vrei să-ţi trimit pe bunicuţa Anda?

Fără să aştepte un răspuns rostit, domnul Columbaru ieşi. Fetiţa începu a plânge încet, cu o disperare nouă şi necunoscută până atunci, a lucrurilor eterne şi ireparabile. Între mama ei şi dânsa totul i se părea sfârşit, ceea ce era cu totul neadevărat. Întinse mânuţa lungă şi slăbuţă şi atinse biciul comediantului. Acest bici şi acest loc plin de cărţi, pe care le descoperea atunci, îi dădeau totuşi o senzaţie de plăcere amară în umilinţa şi nenorocirea ei. Auzi paşii bunicuţei Anda. Ce-ar putea să-i spuie bunicuţei Anda? Nu-i spune nimic; are să plângă; are să se lase îngrijită, are să ceară lângă ea, în odăiţa ei, pe domnul Pufi. Are să se ducă poate la ţară? Dacă poate stărui bunicuţa pe lângă Micu Columbaru să grăbească trecerea ei la institutul maicelor catolice, are s-o roage să depuie stăruinţa aceasta. Întâi să se vindece urmele biciului pe care nu trebuie să le vadă nimeni.

— Bunicuţă, bunicuţă Andă! Sunt foarte nenorocită, se tângui ea, abătându-se la pieptul bunicii.

Bunicuţa îngenunchiase lângă dânsa, cercetând-o de aproape. Acel strigăt înăbuşit şi disperat nu era cu desăvârşire sincer; avea în ea în clipa aceea o stare trecătoare de plăcere care-i anula durerea fizică.

XII.

Presupunând, lucru extrem de puţin probabil, că totuşi, cândva aş face această carte, prietinii mei sunt de părere că partea din viaţa eroinei noastre care a fost destinată mănăstirii de maici nu poate pretinde o dezvoltare deosebită. E o epoca larvară, cu puţine peripeţii semnificative. În taina somnolenţei ei, nimfa se distruge pe sine însăşi, pregătindu-şi zborul viitor în lumina.

În acest răstimp şi părinţii d-şoarei Eugeniţa abandonaseră scena mediocră unde li se părea că ţin un rol prea modest şi ieşiseră către o viaţă de intensă activitate. Din tren în vapor, din vapor în rapid, din rapid în Palace şi pe un ţărm de mare, viaţa era pentru domnul Columbaru şi pentru Agripina un caleidoscop pururi înnoit. Pentru domnul Columbaru, îndeosebi, viaţa aceasta, aşa cum o presimţise şi o vestise el, era o răscumpărare aproape tragică. Fiecare durere pe care el încă o simţea vie în trupul lui, fiecare injurie care încă îi sângera în suflet, fiecare clipă de întârziere în ceea ce fuseseră anii lui tineri trebuia să-şi găsească o corespondenţă în această cursă a plăcerii. Nu se înşelase nici în fiinţa ce-şi asociase. Cu totul rară ca aspect exterior, Agripina era o mediocră parteneră de filosofie, ceea ce era un prim câştig pentru domnul Columbaru. Intimitatea ei era aprigă şi multiplă, de o inteligenţă pe care, în solilocurile oboselilor sale, domnul Columbaru o califica de primară. Câteodată era revoltat; dar îndată după aceea era iarăşi entuziasmat.

Din filosofia divină a înţelepţilor şi a asceţilor, care au călăuzit şi au dogmatizat umanitatea, se înţelege că amorul ar fi avut până astăzi, în starea de evoluţie în care ne aflăm, cinci trepte de iniţiere. O oarecare preoteasă din Mantineea a definit cele dintâi din aceste stadii şi a spus foarte potrivit ceea ce trebuia despre atracţia sexelor şi nebunia instinctului, trecând după aceea la scopurile ascunse ale acestui mecanism exterior. Amorul e o viclenie a speciei; oamenii de sex deosebit se chiamă în vis, se caută în trezie, spun versuri şi cântă prostii, vin unul către altul, fug unul de altul, se urăsc, se doresc şi nebunesc, pentru ca să se continue seria.

Nici domnul Columbaru nu înţelegea să treacă de aici către iubirea de glorie şi de frumos, către iubirea de oameni şi către iubirea de toată zidirea, ceea ce ar fi întotdeauna către însuşi izvorul de inteligenţă şi iubire eternă; nu înţelegea să treacă, pentru că d-sa avea o

răfuială cu viaţa sa pământească. Nu i-ar fi dat posibilitatea să treacă nici partenera sa, rămasă în stadiu primar, după propria lui calificare, pentru ca fericirea şi răscumpărarea lui să fie desăvârşite.

„Într-adevăr, specia e vicleană cu noi, argumenta domnul Columbaru câteodată, destul de rar; însă tot oamenii au întors asupra ei o viclenie identică, ridicând voluptatea la un înalt potenţial, fără obligaţia iniţială către generaţiile subsecuente. Mai ales femeia, cred eu, a făcut aşa ca să cedeze cât mai puţin timp pentru altceva. În definitiv, amorul nostru se opune morţii cu trecătoarele lui clipe de eternitate, căutând un drept al plăcerii şi abandonând ceea ce s-ar putea chema datorie."

Agripina, prin urmare, practica o filosofie mută şi instinctivă de cel mai mare preţ în această deşertăciune a deşertăciunilor. D-l Columbaru avea dreptate să ofteze, căci şi aceasta e o deşertăciune; anii vieţii noastre nu sunt fără număr, ca ai zeilor de odinioară. Încă şi aceia şi-au istovit timpul lor. Cu atât mai mult avem drept să ne bucurăm noi cu cât nu ne rămâne altă resursă decât o întristare ultimă şi definitivă.

Le ciel sourit Le charnp fleurit…

Să uităm deocamdată că, „La mort moissonne". E bine că cu toate străduinţele, d-na Columbaru n-a izbutit să vorbească şi să citească franţuzeşte; astfel ochii ei pot zâmbi limpezi fiecărei, zile, fie la Viena, fie la Paris, fie la Briarritz, fie la Saint-Malo, fie la Bucureşti, fie la Constanţa.

„Câte rochii a îmbrăcat şi-a lepădat fata asta, se gândea cucoana Smaranda, la Iaşi; când mă gândesc, m-apucă groaza!"

În răstimpurile în care soţii Columbaru lipseau, d-na Popa se instala în casa din strada Română, guvernând patru servitori, ţinând sera verde, iarna, grădina înflorită, vara, camerele umbrite şi mobilele lustruite. În fiecare sâmbătă sară îşi primea nepoata cu cea mai mare bucurie posibila, o împresura cu mângâieri, îi punea dinainte lucruri dulci,

apoi o înfăşura într-o manta violetă şi o ducea pe furiş la cinematograf. Maicile care dădeau educaţie nouă copilei condamnau asemenea localuri de perdiţiune, însă doamna Smaranda Popa, ceva mai sceptică decât ele, avea alte idei în privinţa asta. „Copilul e bine să cunoască toate ale lumii”, zicea d-sa. Deci nu-i nepotrivit să-şi ducă nepoţica la cinematograf. Cu acest prilej se ducea şi d-sa, având tovărăşie o domnişoară simpatică şi foarte inteligentă. Erau oprite la şcoala maicilor catolice şi unele cărţi, potrivit unui „index” al sfântului nostru părinte Papa de la Roma. Cu o maliţie vrednică de disciplina materialistă a veacului, d-na Smaranda Popa îngăduia nepoatei sale toate cărţile celebre, aşa încât, până către paisprezece ani, d-şoara Eugeniţa Costea s-a silit cu nesaţiu să devoreze poezii de la Musset până la Eminescu şi romane de la Paul şi Virginia până la M-me Bovary.

— O serie destul de restrânsă de divagaţii poetice şi o serie nenumărată de istorisiri neadevărate care exaltează mintea copiilor între şase şi şaizeci de ani. Căci, cu acest prilej, îşi făcea şi bunicuţa Anda educaţia literară.

Când soţii Columbaru, meteori conjugaţi, îşi făceau arar apariţia, ferestrele şi uşile casei din strada Română se deschideau larg, apăreau trăsurile şi furnizorii de delicatese şi vinuri scumpe. Într-o duminică oarecare, ce s-ar putea numi mirată, se supunea luminii lor zâmbitoare şi d-şoara Eugeniţa, întâmpinată cu exclamaţii aproape scandalizate. Întâi era îmbrăţişată şi sărutată strâns şi des de mama sa; apoi apăreau şi se reluau exclamaţiile. Uneori d-şoara Eugeniţa era prea grasă; în alte epoci devenise subţire, naltă şi palidă. Era greu de recunoscut de la un anotimp la altul. Într-o iarnă, devenise de o melancolie aproape incurabilă; încât Agripina, discutând cu d-na Smaranda Popa, pusese cu seriozitate următoarea concluzie:

— Mamă dragă, când o văd aşa, îmi vine să mă stric de râs. Ce are? Îi lipseşte ceva? E bolnavă de ceva?

— Fii fără grijă, Agripina, îi răspunse cu linişte bunica; fata n-are nimic. Creşte.

— Dar de ce-i supărată aşa de tare, încât parcă nici nu vede lucrurile din lumea asta?

— Dragă Agripină, eu bănuiesc că e amorezată de contele de Monte Cristo.

— N-am înţeles bine. De cine spui mata că e amorezată?

— De contele de Monte-Cristo.

— A! Se veseli fără noimă doamna Columbaru; desigur că e un tip de cinematograf. Ştii că are haz? Mi se pare foarte curios. Cum ai spus?

— Contele de Monte-Cristo.

— Mda, îmi aduc parcă aminte de aşa ceva. Am să povestesc lui Columbaru.

— Nu-i povesti nimic, Agripină; lasă fata în pace.

Bunica Anda putea fi liniştită. Nici Agripina n-avea când şi-aduce aminte de aşa ceva, nici domnul Columbaru n-avea vreme s-asculte. Erau veniţi la Iaşi numai pentru patru zile, timp strict în care se producea în acest municipiu celebru, vizita unui proeminent personagiu ministerial. Doamnele din Iaşi se puteau încredinţa în acest răstimp că e posibil să se poarte o rochie şi mai scurtă decât cea din ultimul jurnal de modă. În adevăr că aşa exagerări duc la ridicol; ar trebui şi în asta o măsură ca în toate, deşi se pare că e ultimul model de pe Coasta de Azur. Sunt fiinţi care au norocul nemeritat de a fi pretutindeni, sunt fericite fără a-şi da sama, salută viaţa în fiecare zi c-un păhărel de alcool colorat în mâna dreaptă şi c-o ţigaretă în mâna stângă. În această atitudine de studio, frumoasa Agripină trecea cătră alt orizont.

Însă domnişoara Eugeniţa nu mai era amorezată de Edmond Dantes, conte de Monte-Cristo. Era amorezată de Marcel, fratele prietenei şi colegei sale de pension Carolina.

În unele duminici, Carolina Bruno o cerea pe Eugeniţa de la bunicuţa Anda şi o ducea acasă la dânsa. Inginerul Amadeo Bruno avea o casă foarte frumos decorată, cu

mobile florentine şi veneţiene, şi la masa lui se serveau uneori bucate picante ca la Padova, de care doamna Matilda, soţia sa, nu voia să se atingă. Această doamnă Matilda era o fiinţă subţire şi străvezie, în care o suflare de viaţă mai întârzia din pură complezenţă. Această suflare de viaţă întârzia de mulţi ani; ca să nu părăsească această suflare puţină de viaţă acel trup firav, era nevoie de toate menajamentele, de toate florile în vase rare, de discreţie, penumbră şi tăcere.

Mama era în fotoliul ei din salonaşul albastru şi cetea întorcând foile c-un deget lung şi subţire. Copiii treceau în vârful degetelor într-o cameră din cellalt capăt al clădirii. Marcel Bruno o ducea de mâna pe domnişoara Eugeniţa, strângându-i uşurel degetele. De aceea dintr-o dată nepoata bunicuţei Anda, printr-un fenomen de mimetism, iubea cu tristeţă neştirbită şi compunea scrisori care niciodată n-ajungeau la adresă.

Suferinţa n-a fost de lungă durată. Printr-o întâmplare, d-şoara Eugeniţa a observat că tânărul se ocupă de mecanică şi că e destinat să repare automobile. De asemeni, a observat că Marcel Bruno iubeşte bucatele picante de la Padova întocmai ca şi tatăl său; mai mult decât atât: le mănâncă lacom şi repede ca şi inginerul Amadeo, deci e destinat să devie tot aşa de gras şi de congestionat. Departe de a face versuri, tânărul Marcel râdea cu neruşinare de asemenea ocupaţie. Îşi permitea uneori să apară zgâriat, contuzionat şi cu straiele sfâşiate de la partidele lui de fotbal. În marginea vieţii d-şoarei Eugeniţa apăru atunci un tânăr tăcut şi palid, aşa cum îl dorise. În măsura în care acest tânăr, nelipsit de la cinematograf, rămânea mai singuratic, mai taciturn şi cu ochii mai aţintiţi asupra ei, în aceeaşi măsură copila îşi redobândea colorile.

N-a ştiut niciodată cum îl chiamă, căci niciodată acel tânăr enigmatic n-a îndrăznit să se apropie de dânsa. Probabil că-i era frică de bunicuţa Anda. Se aşeza cu trei ori patru bănci îndărăt şi privea cu stăruinţă spre obiectul pasiunii

lui. Cel puţin aşa îşi închipuia d-şoara Eugeniţa. La dreptul vorbind, era sigură că privirile lui stau toată vremea ţintite înspre locul fixat pe care ea îl ocupa în spaţiu. În pauze, tânăra făcea zâmbind controlul sălii. Cum întorcea ea fruntea în direcţia anumită, ochii tânărului fugeau în altă parte. Acel tânăr trist avea şi obiceiul să-şi pipăie din când în când creştetul capului cu palma mâinii drepte, ca şi cum acolo, dintr-odată, ar fi căzut o picătură de apă rece.

Primăvara întreagă a acelui an d-şoara Eugeniţa a aşteptat o scrisoare pasionată, care n-a venit. În mai…

Domnişoara Eugeniţa fredona, aducându-şi aminte de întâmplarea asta:

În mai, când rozele-nfloresc…

În mai a apărut o poezie în Moldova literară, dedicată „necunoscutei de la cinematograf”. Domnişoara Eugeniţa Costea a citit-o cu atenţie, şi a fost îndată foarte bine dispusă.

— Bunicuţă Andă, şopti ea, în pauză, observi mata pe tânărul acela palid?

— Îl observ de multă vreme, zâmbi bunicuţa Anda. Îl găsesc cam suferind. Mi se pare că te interesează.

— Pe mine? Se miră Eugeniţa. Te rog citeşte poezia asta. Cu mişcări pripite, bătând-o cu dosul palmei, nepoata puse foaia pe genunchii bunicuţei Anda. O ajută pe bătrână să-şi potrivească ochelarii şi rămase pândind, ca să observe efectul lecturii.

— În mai, când rozele-nfloresc… începu iar a fredona, zâmbind, copila.

Bunicuţa ceti numai un vers:

Mă simt ca un zimbru…

Şi întoarse ochii să vadă fiara anunţată.

Tânărul îşi tampona creştetul capului. Fetiţa îşi întrerupse îngânarea de cântec, observându-l atent, cu coada ochiului.

Îndată după acest incident, atenţia i s-a întors către d-l Pufi, a cărui sănătate declina. În fiecare zi una din servitoarele din strada Română îi aducea un buletin

redactat de bunicuţa, în care d-şoara Eugeniţa citea cu strângere de inimă condamnarea micului săi prietin. În sfârşit, d-rul nu mai dădu nici o speranţă. Tânăra stăpână a lui d-nul Pufi avu câteva zile de durere adevărată, apoi îşi aduse aminte că ar fi trebuit să spuie bunicuţei Anda să îngroape pe domnul Pufi în colţul grădinii cu flori, între cei patru trandafiri albi. Primi răspunsul că soarta hotărâse altfel: trupuşorul inert al căţelului trecuse într-o căruţă de gunoaie a Municipiului, după care nu se mai ştia ce devenise. D-şoara Eugeniţa îl plânse din nou, nebănuind că şi umbra d-lui Pufi era în lună, făcând umbra unui sluj, cumpănindu-şi lăbuţele şi aşteptând în eternitate umbra unui zăhărel.

După treisprezece ani împliniţi, d-şoara Costea s-a îmbolnăvit de un tifos primejdios. Doctorii au evacuat-o de la internat şi i-au alcătuit o supraveghere specială la un sanatoriu, unde s-a instalat şi bunicuţa Anda, numaidecât. De data asta s-a văzut că bunicuţa e în stare să conducă o casă aşa de complicată ca cea din strada Română, şi cu telefonul, fără a-şi părăsi, în acelaşi timp, ochelarii cu cerculeţe de aur şi împletitura de lână.

D-rul Iorgu Meşter venea în fiecare zi, la ora 11, să-şi vadă nepoţica.

— Ha-ha! O întrebă d-sa, după multe zile; ai putea să-mi spui d-ta unde ai fost până acuma?

Copila îl privea limpede, c-un zâmbet ca o părere, dar n-avea putere să răspundă.

— Ha-ha! Urmă doctorul, bine dispus: am fost şi eu în depărtarea asta, dar de atunci e mai bine de jumătate de secol. Ce zici, verişoară Smărăndiţă?

— Într-adevăr, de atunci e destul de mult, oftă bunicuţa Anda.

Ochiul întunecat al nepoatei îl privea dintr-o depărtare de dincolo de viaţă.

— Am fost departe, şopti domnişoara Eugeniţa; până acolo sunt zile nouăzeci şi nouă şi nopţi nouăzeci şi nouă.

Bătrânii o ascultau atenţi, fără a îndrăzni să se privească. Copila închise ochii; o rumeneală uşoară îi apăruse în obrajii palizi.

Din această suferinţă, Eugeniţa Costea ieşi cu totul slăbită, cu nasul subţiat şi cu mânile ca nişte lăbuţe de păinjen. Îi căzu complect părul. Fenomen ciudat şi arar observat, după cât spunea d-rul Meşter, îi căzuseră şi genele. După o convalescenţă de opt săptămâni, bunica o aduse acasă, la deal, în strada Română. Se întrema cu repeziciune. Avea o poftă de mâncare surprinzătoare; părul capului îi crescu bogat şi de un castaniu mai închis; genele cele nouă erau cârligate şi de un negru lucios; vocea ei căpătă deodată o rezonanţă stranie.

În altă lună mai, când rozele înfloreau iarăşi, după o lungă lipsă, domnul Micu Columbaru şi d-na Agripina Columbaru sosiră la căminul lor cel vechi pe neaşteptate. Trandafirii erau în toată splendoarea; ferestrele, deschise; strada, tăcută. Soarele puternic se ridica spre amiază. Trăsura se oprise încet: domnul Columbaru coborâse cel dintâi şi făcuse un pas către poarta de serviciu a casei, ca să cheme pe cineva. Un munte de bagaje veneau într-a doua trăsură. Se oprise şi aceea, domol.

Agripina îl făcu deodată atent, c-un deget înălţat spre năsuşoru-i fin.

— Ascultă, Columbaru! Îi zâmbi ea.

Pătrundeau acorduri de piano pe ferestrele deschise. Amândoi călătorii de departe îşi înclinară frunţile, ascultând. Fugeau pe clapele instrumentului degete sigure.

D-na Columbaru îşi arăta dinţii foarte frumoşi, deosebit de plăcut surprinsă. Voi să-şi manifeste în cuvinte sentimentul. Dar ca o lovitura bruscă şi dramatică, izbucni o voce străină, întovărăşind coardele. Era un glas plin şi pasionat, cântând aria cea mare din Tosca.

Domnul Columbaru avu şi el mişcarea lui, căci muzica lui Puccini se dovedise a fi una din marile lui slăbiciuni, de când fusese în Italia.

— A cui e vocea asta? Întrebă el, încruntând uşor sprânceana şi încercând să fie şi mai atent.

În acea clipă o domnişoară năltuţă se arata în cadrul ferestrei deschise. Avea un păr strâns artistic într-un coc îmbielşugat, o privire umbrită, sprâncene înălţate.

Sprâncenele-i erau înălţate de mirare şi de bucurie.

— Mama! Strigă ea.

Era vocea de contraalto, care cântase cu o clipă mai nainte. Uşi trântite, strigăte, chemări, îndemnuri, bunicuţa Anda, servitorii care alergau, îmbrăţişări nenumărate. D-l Columbaru, mişcat, veni cu ochi umezi către tânăra lui fiică.

— Îmi dai voie să te felicitez? Îi zise el.

Ea îi scutură mâna prieteneşte, ca unui bun camarad regăsit.

— Dacă acestea sunt consecinţele tifosului d-tale, urmă el cu oarecare ezitare, atunci felicitez şi pe cei care au inventat această maladie.

Eugeniţa râdea cu plăcere, revenind la mama sa ca s-o îmbrăţişeze şi întorcându-se lângă bunicuţa Anda ca s-o cuprindă iar de umeri, ca şi cum ar fi voit s-o protejeze. Era ceva mai naltă decât bunicuţa Anda. Agripina nu se putea opri să n-o cerceteze cu o luare-aminte din ce în ce mai surprinsă. Părerea ei era că fetiţa se aşează astfel, puţin în dosul bunicuţei Anda, ca să-şi mascheze sânii. Într-adevăr, Eugeniţa se întoarse grăbită în casă, ca şi cum ar fi uitat ceva, şi se întoarse cu mijlocul înfăşurat într-o bluză cărămizie de lână subţire, care i se încheia sub bărbie.

Aşa pare şi mai cochetă şi mai nostimă, o judecă mama sa.

XIII.

În vara care a urmat, am cunoscut-o şi am văzut-o destul de des, până către sezonul de iarnă, când a dispărut cu părinţii săi, în cea dintâi călătorie de cunoaştere a staţiunilor la modă. Pe urmă, a apărut iar şi, în scurt timp, a devenit o mică celebritate a Iaşului nostru, răspândind în juru-i simpatia şi uimirea. Era nelipsită dintre dv. şi din cercul acelei părţi a lumii ieşene, căreia răposata mea

mătuşă d-na Aneta Mavrocosti îi spunea, acum patruzeci de ani, „La jeunesse doree”. Mătuşa mea, d-na Aneta Mavrocosti ar fi fost stupefiată, ca să zic aşa, dacă s-ar fi deşteptat în timpul dv. Dv. sunteţi mai filosofi şi vă mulţămiţi numai a zâmbi de amintirile unui trecut, pentru totdeauna scufundat. Demoazela Nitouche a acestui trecut avea numai viclenia ochilor, pe care-i ţinea totdeauna plecaţi, şi îndrăzneala unui picioruş în pantof fin pe care-l făcea să apară, abia văzut, în josul unei rochii ce-o acoperea în totul ca pe o comoară, ca pe o primejdie; pe când nostimele dv. prietine nu pregetă să arate cât mai multă piele brunată, prezentându-se cu toţi dinţii înflorind de râs, cu mâna dreaptă ţinând un păhărel de licoare şi cu stânga o ţigaretă. D-şoara Eugeniţa Costea se amuza să arunce fumul acestei ţigarete până în ochii tinerilor săi parteneri.

Bunicuţa Anda era şi ea uimită de asemenea progres. Părerea ei era că şcoala bunelor călugăriţe ar fi putut pune o mai temeinică temelie de rezistenţă întru rânduielile cele bune.

— Bune mai ales pentru că sunt vechi şi consacrate. Totuşi, era destul de fină ca să înţeleagă că lumea, nu numai din ţara noastră, ci din toată Europa, era intrată într-o fierbere extraordinară, din care urmează să iasă vinul de viaţă nouă. Şi domnul Micu Columbaru o sprijinea în ideea aceasta. Europa, încerca să demonstreze domnul Micu Columbaru, a pierdut în catastrofa războiului multe milioane de bărbaţi şi e înţeles de ce femeia, care e în primul rând mama bărbaţilor, tinde inconştient să puie la loc pierderile. Conştient, face altceva, cu binevoitorul nostru concurs, corijând voinţa eternă. Agonisindu-şi acest exces de plăcere, totuşi omenirea se reface. Tot aşa albinele, după ierni aspre, în care au suferit pierderi mari, au tendinţa de a roi excesiv, când soarele, zeul vieţii, suie către solstiţiul de vară.

— Adică ce vrai să spui d-ta cu asta? A întrebat d-na Agripina Columbaru; d-ta desigur aprobi.

— Eu nu vreau să spun nimic, nici nu vreau să aprob; eu explic.

— Lasă, dragă Columbaru, asemenea explicaţii; era mai bine dac-o lăsai pe fată să-şi isprăvească studiile la maici. Aşa, a ieşit prea de tânără în lume, şi, natural, face şi ea ce fac alţii.

— Face, vrai să spui, mai întâi şi mai întâi, ce facem noi?

— Da; asta vreau să spun. Mie nu-mi convine.

— Ce anume nu-ţi convine, draga mea Agripina? Şi de ce nu-ţi convine? Aş dori să cunosc obiectul şi motivele nemulţumirii tale.

— Nu ştiu eu de obiect şi de motive; mie nu-mi convine să ies pretutindeni cu o fetiţă care-i cât mine de naltă şi care face ce face ea.

— Ce face, mă rog?

— Nimic deosebit; dar se arată unde ne arătam noi, a luat obiceiul fumatului, râde prea mult; la urma urmei, nu-i cuviincios să se comporte ca o persoană mare.

— Nu înţeleg ce vrai să spui, Agripina, replică domnul Columbaru cu seriozitate. În primul rând, ţin să observ că d-şoara Eugeniţa a ieşit în lume după dorinţa ta; a plecat în străinătate cu noi, după rugămintea ta; s-a îmbrăcat, întrucâtva extravagant, după sfaturile tale; petrece deci ca toate fetele din vremea ei pentru că ai vrut tu să se întâmple aşa, ca să nu rămâie o biată fetiţă prostuţă. Acestea sunt chiar cuvintele tale. „Sa nu rămâie o biată fetiţă prostuţă.” Atunci de ce trebuia să las eu pe fată să-şi isprăvească studiile? Eu n-am avut aici nici un amestec. Poate m-aş fi opus la abandonarea şcolii, dacă acele aşa-zise studii ar fi avut vreun scop. Însă d-şoara Eugeniţa nu urma un program în linia oficială şi universitară; destinaţia ei în acea şcoală era în sensul limbilor moderne şi a muzicii. Progresul ei a fost de aşa natură şi izbucnirea talentului ei muzical aşa de bruscă, încât cererea ta mi s-a părut firească. D-şoara nu mai avea nevoie decât de puţină şcoală a vieţii. Poftim, face şcoala vieţii.

Doamna Columbaru întrebă, cu ochii dintr-odată măriţi de uimire:

— Atunci sunt vinovată eu?

— Drăguţa mea Agripina, eu n-am spus asta niciodată.

— Atunci sunt vinovata eu? Continuă să întrebe Agripina cu voce stinsă şi cu genele muiate în lacrimi.

Columbaru veni la dânsa, luându-i mânuţele şi sărutându-le pe rând.

— Draga mea Agripina, ştii că nu-mi place să văd plângând asemenea ochi frumoşi. Ţi-am dovedit şi altădată că sunt în stare să accept orice fel de presupunere a ta, ştiind că adevărul nu-l putem schimba, orice am face noi. Nici eu nu mă supăr, nici tu nu-i nevoie să plângi; avem altceva mai bun de făcut. Dacă-i nevoie să mărturisesc că am eu toată vina, pentru ca indispoziţia ta să înceteze, declar că eu am făcut tot, că eu am scos pe d-şoara Eugenia din şcoală, că eu am pretins să plece cu noi, şi celelalte.

— Nu-i adevărat asta! Nu-i adevărat asta! Continuă să suspine d-na Columbaru.

Domnul Columbaru tăcu.

— De ce nu spui nimic? Se întoarse spre el, cu pasiune, Agripina.

— E necesar să spun ceva?

— Desigur.

— Atuncea am să-ţi spun că-mi eşti tot atât de dragă ca în cea dintâi zi a întâlnirii noastre.

— Ah! Îşi reluă suspinele d-na Columbaru; nici asta nu poate fi adevărat.

— Nimic mai adevărat decât asta, stărui domnul Columbaru. Declar că aici nu pot face nici o concesie. Sunt gata să fac orice sacrificiu, chiar să te las să plângi până la ora 4, când începe spectacolul de cinematograf, însă nu pot accepta să fac astfel de declaraţie. Îmi eşti mai scumpă decât oricând.

D-na Columbaru râse cochet:

— Pentru că cheltuieşti aşa de mult cu mine?

— Asta e o obligaţie pe care mi-am luat-o eu singur, ca să fiu cu însumi mulţumit. Mai mulţumit sunt eu decât tine.

— Asta e adevărat; însă eu nu pretind să te ruinezi, şi nu înţeleg să-ţi sporeşti în chip absurd cheltuielile, ţinând în permanenţă cont deschis la croitoreasă şi pentru fata mea. Ar fi fost mai bine ca chestia asta s-o aranjez eu.

— Accept orice; aici nu ţin să mă amestec; e un drept al tău.

— Totuşi, mi-ai spus că ai intenţia s-o înfiezi.

— Am înţeles, oftă d-nul Columbaru, că asta ţi-ar face plăcere ţie. În vederea asta i-am făcut şi donaţia la care te gândeşti. Am greşit cumva? Îmi aduc aminte că s-au vărsat pentru asta lacrimi de recunoştinţă.

— Eu am vărsat lacrimi de recunoştinţă? Cred că te înşeli. Normal era ca acele lacrimi de crocodil sa le verse altcineva.

— Adică Eugeniţa?

— Întocmai. Ai obiceiul să dezlegi foarte bine ghicitorile şi cuvintele încrucişate. Eu nu sunt în stare să fac asta niciodată. Pe când d-şoara d-tale le dezleagă. Staţi amândoi şi le dezlegaţi.

— Vra să zică n-ai plâns?

— N-am plâns.

— Iar Eugeniţa, care râdea, şi mă tachina că-mi fac testamentul, a plâns?

— Da. Ai ceva de spus?

— Am de spus, scumpa mea Agripina, că, după informaţiile ce-mi dai, accept versiunea ta.

Abia acum începu pentru domnul Micu Columbaru acel sfert de ceas teribil, vorbit şi plâns, după care simţea că dragostea lui se înnoieşte într-un chip curios.

Asemenea scenă, cu acompaniamentul orhestral potrivit, în variante diverse, s-a repetat în mai multe rânduri, mai cu samă, după ce domnul Columbaru, plictisit în sfârşit de atâta străinătate, hotărî a face la Iaşi un popas mai îndelungat. D-na Smaranda Popa, martoră fără voia sa

câteodată, dădea dreptate ginerelui ei, după cuviinţă şi fără o judecată mai aprofundată, înţelegând totuşi că fiica sa avea dreptate dintr-un anumit punct de vedere: anume, d-şoara Eugeniţa Costea era din ce în ce mai înconjurată şi mai măgulită de lumea în care însăşi d-na Columbaru îşi crease drepturi suverane.

Concluzia aceasta intimă a sa d-na Smaranda Popa încercă s-o împărtăşească şi d-lui Gheorghiţă Popa, cu unul din prilejurile din ce în ce mai dese ale vizitelor lui la Iaşi.

De mult, d-na Smaranda Popa era deprinsă cu vicleniile soţului său. Încă din tinereţă, Gheorghiţă Popa se dovedise iubitor de noutate şi petrecere; dacă n-ar fi fost ea atentă, cine poate şti ce catastrofă s-ar fi petrecut în viaţa lor! Grija şi atenţia au fost totdeauna partea sa în viaţă; deci cu aceeaşi grijă şi atenţie, d-na Smaranda Popa observa şi acum pe Gheorghiţă Popa cum vine destul de des la Iaşi, mai cu samă cătră vremea iernii, când poate face să i se vadă blana cea nouă cu guler de vidră. La Vlădeni nu sunt petreceri, la Iaşi se poate găsi aşa ceva; la Vlădeni nu este cinematograf, la Iaşi sunt cinematografe: la Vlădeni omul e nevoit să se ocupe de treburile gospodăriei; când ajungi la Iaşi, îţi pui cuşma pe-o sprânceană şi nu te mai gândeşti decât la felurite drăcii.

— Mă rog, de ce-mi spui d-ta toate acestea, cucoană Smarandă? A întrebat Gheorghiţă Popa. Vin la Iaşi acuma, pentru că am isprăvit treburile gospodăriei. Vara n-am răgaz o zi. Iarna, pot şi eu răsufla.

— Înţeleg, înţeleg.

— Ce înţelegi, mă rog?

— Înţeleg ca vii la Iaşi cu nevinovăţie, şi ca să iei aer. Să nu crezi însă că, ştiindu-le toate ale dumitale, şi cetindu-le foarte bine, cum am ştiut să te cetesc toată viaţa, am să mă tulbur prea tare. Am eu mai multă minte decât Agripina.

— Ce-i cu Agripina?

— Stai, nu te grăbi să întrebi. Vrai să schimbi vorba şi să mă faci să las la o parte crailâcurile d-tale? Dacă cel puţin,

pe lângă aceste crailâcuri, ai fi avut ş-o idee bună, ca să opreşti la timp pe fata asta să facă greşelile ce-a făcut. Departe de a face aşa ceva, d-ta ai îndemnat-o. Ţi-am spus despre înzestrarea Eugeniţei? Mi se pare că ţi-am spus. Ţi-am spus că Micu Columbaru e foarte generos cu fata, purtând-o ca pe o mică ducesă? Ţi-am spus şi asta, şi iar mi-am adus aminte de nişte lucruri vechi din trecut. Din toate rezultă că Agripina e supărată. Supărată sunt şi eu pe d-ta, însă nu sunt geloasă. Pe când Agripina cred că e geloasă.

— Asta-i încă una. Ce? E nebună?

— Nu. De la începutul începutului, îţi aduci aminte că nu putea suferi pe fetiţă? Ei bine, nebunia asta a ei a rămas. S-a părut o vreme că i-a trecut. Ş-acuma are zile când se pare că fetiţa i-i dragă. Pe urma iar îi vine. La urma urmei, poate nu-i chiar aşa de nebună. Este o vorbă: că dracu nu face biserici. Toate aceste încurcături n-ar fi fost, dacă d-ta erai mai prevăzător. Copila trebuia să rămâie la noi.

— Eu n-am prevăzut! Ha-ha! Mi se pare că aşa râde văru d-tale doctorul. Ha-ha! N-am prevăzut eu? Cine a spus că toate trebuiesc făcute cum s-au făcut şi că să n-am nici o grijă, deoarece au să iasă bine?

— În orice caz, Gheorghiţă, n-am spus eu. Ştii d-ta unde ai avea dreptate?

Bătrânul învăţător zâmbi.

— Aş fi curios să aflu. Am şi eu dreptate vreodată?

— Nu te grăbi, Gheorghiţă; ai putea să ai dreptate, dacă m-ai sfătui să atac chestia asta prin altă parte. D-ta nu poţi da o soluţie, pe când fetiţa ar putea da. Ar trebui să vorbesc cu dânsa, nu-i aşa?

— Mă mir că nu te-ai gândit la asta mai demult. Eu mă grăbesc, trebuie să mă duc, am o întâlnire.

— Lasă întâlnirile, Ghcorghiţă, şi acordă-mi şi mie puţină atenţie. N-ai dreptate nici aici, pentru că eu cu Eugeniţa am vorbit. Adică am încercat să vorbesc. Ştii d-ta, Gheorghiţă, că-i foarte greu aşa ceva? Cum pot eu, bunicuţa Anda, să-i spun fetiţei că mama ei e geloasă? Am mustrat-o că

fumează: ea a râs. Am mustrat-o că-şi cheltuieşte tot timpul numai în jocuri şi petreceri. Ce vrai să facă altceva? E tânără, e sănătoasă; acuma e vremea ei. De ce şi-a tuns părul? Şi aici îmi răspunde râzând că, atunci când va fi bunică, are să-l lase să crească. De ce poartă rochie aşa de scurtă? Zice că moda părului şi a rochiei merg îngemănate. De ce-i spune tatălui ei vitreg pe nume. „Aşa-i porunca d-lui Columbaru”… a zis ea. La toate mi-a răspuns ca un drăcuşor. Numai corniţe n-are încă, dar încolo-i un drăcuşor. „Poate se supără mama?” a întrebat ea, la rândul ei. N-am îndrăznit, Gheorghiţă, să mă opresc asupra acestei întrebări; e singura lecţie practică pe care n-am fost în stare s-o ţin. M-am gândit că poate ar fi potrivit să vorbeşti d-ta cu Columbaru.

— Cum îţi închipui una ca asta, cucoană Smarandă?

— Ţi-i ginere, sunteţi bărbaţi, am impresia că e mai uşor.

— Să vedem, oftă învăţătorul, gânditor; am să mai cuget ce am de făcut. Deocamdată mă grăbesc, căci am întârziat. Cucoană Smarandă, nu cred să pot face ceva. Mai întâi eu nu cred nimic. Cred că toate sunt o invenţie a Agripinei. Doar cu dânsa să vorbesc.

— Nu, nu, nu! Strigă speriată d-na Smaranda Popa. N-o stârni. Văd că n-am de la d-ta nici un sprijin, Gheorghiţă, şi numai d-ta ai să rămâi răspunzător de ce s-ar putea întâmpla.

— Acuma te încredinţez eu pe d-ta, cucoană Smarandă, că are să fie bine.

— De ce? Fiindcă te duci la o petrecere cu pensionari de-ai d-tale şi nu vrai să-ţi strici buna dispoziţie?

Gheorghiţă Popa se duse, clătinând din cap cu mirare. Totdeauna le gâcise pe toate femeia asta!

XIV.

Într-o după-amiază de sfârşit de dechemvrie, pe o adiere care tăia uşor-îngheţat dinspre Crivăţ, d-şoara Eugeniţa Costea cobora către patinaj, ca-n toate zilele frumoase ale iernii aceleia. Era înfăşurată în flanele albe de lână miţoasă

şi purta pe umărul stâng bocancii cu patine. Pasul ei elastic, rapid şi moale în acelaşi timp din pricina şoşonilor, scrâşnea scurt pe zăpada bătucită. Cerul era nalt deasupra oraşului, de un azur deschis. Strada, aproape pustie; două umbre nedesluşite trecură pe departe, la o răspântie. Era într-a patra zi de Crăciun; mişcarea începea după aprinsul luminilor. Tânăra fată a casei din strada Română era într-o dispoziţie cu totul deosebită: echilibru dulce al întregii fiinţe, pe care-l avem poate o dată ori de două ori în viaţă. Atuncea toate ne par desăvârşite şi suntem siguri de nemurire. Într-asemenea ceas armonios era d-şoara Eugeniţa şi zâmbea fantomei fericirii ei, coborând la vale. Fredona o arie veselă, în ritmul mersului. Într-un timp, începu să fluiere subţirel aceeaşi arie, printre buzele uşor rotunzite.

În apropiere de Medeanul Sfântului Spiridon, cineva ieşi dintr-un gang şi-i veni împotrivă. Era o femeie destul de voluminoasă, îmbrăcată c-un palton negru şi c-o beretă de lână tricotată de aceeaşi coloare îndesată în cap până peste urechi. Când femeia aceasta, înălţând nasul, dădu cu ochii de d-şoara Eugeniţa, trase repede din buzunări mânile gros înmănuşate şi le ridică în sus c-un strigăt ascuţit, ca şi cum s-ar fi predat.

— Domnişoara noastră! Strigă ea c-o veselie subită.

C-o clipă mai nainte fusese tristă, urmărindu-şi gândurile prin zăpada uliţei. Acuma dintr-odată era veselă.

— Domnişoara noastră! Urmă ea c-o modulaţie mai domoală. Tocmai mă gândeam la mata; voiam să mă duc la deal, să te caut; îmi închipuiam că poate n-am să te găsesc acasă.

— Ce faci, dădacă Savastiţă? O întrebă Eugeniţa apropiindu-se şi privind-o aţintit. Eşti supărată?

Întrebarea aceasta, oricât s-ar fi stăpânit, d-şoara Eugeniţa n-o putea pune decât cu buna dispoziţie de care era plină în acea zi unică.

— Vai, duduie Eugeniţa, tare sunt supărată şi otrăvită! Izbucni deodată cu lacrimi în glas dădaca. Am fost eu năcăjită destul anii aceştia doi din urmă şi am venit la mata, găsind un ajutor, care m-am rugat din pricina asta dimineaţa şi sara la Maica Domnului pentru sănătatea matale; dar ca acuma, duduiţă dragă, n-am fost niciodată. E neagră inima în mine ca tina, şi mai degrabă aş fi cu morţii decât cu viii!

— Dar ce este, mă rog, dădacă?

— Ce este, duduie dragă, nu-i bine, urmă Savastiţă Cărăbuş c-o voce ceva mai împăcată. Dar nu te opri mata în drum din pricina mea şi nu-ţi întârzia petrecerea, căci viaţa şi lumea sunt acu a tinereţii matale. Urmează mata a umbla înainte, şi eu oi veni mai înapoi, spunându-ţi toate. Când ajungi mata la patinaj, eu am isprăvit.

— Bine, dădacă, eu merg şi tu spune.

— Vai, duduie dragă, mă uit la mata, şi creşte inima în mine ca o pâne albă. Pe zi ce trece, te faci tot mai frumoasă; stă lumea şi se uită la mata ca la o floare scumpă; încât domnişoareie Grigoriu, la care mă duc în fiecare săptămână o zi ca să le calc bluzele de mătasă, căci au înţeles acuma dumnealor că nu este, în tot târgul, alta să calce mai frumos şi mai curat decât Savastiţa Cărăbuş… Uneori îmi fac mutre, de aceea m-am şi hotărât să le las… Încât domnişoarele Grigoriu, când te văd pe mata şi când aud vorbindu-se de mata, se fac verzi şi li se lungesc mai tare nasurile. Nu numai d-şoarele Grigoriu (mai cu samă Coralia), ci şi alte multe domnişoare, şi chiar cucoane, pe unde mă duc eu, n-au linişte din pricina matale şi nu pot dormi. Câte spun şi câte înşiră, aş putea purta cu vorba lor o piuă de bătut sumane. N-am văzut de zilele mele atâta invidie şi atâta gelozie. Aşa şi trebuie să fie, mă gândesc eu, căci e departe griva de iepure.

— Ce anume lucruri pot spune, dădacă? O întrerupse Eugeniţa, fără a-şi întoarce în jos privirea de cătră un zbor

depărtat de ciori, care se depănau neîntrerupt şi mărunt pe limpezimea cerului.

— Parcă mata nu ştii? Şi unele nu ţi le-am mai spus? Au ce au ele cu glasul matale. Zic că are să se schimbe cu vremea. Închipuieşte-ţi! În loc să plângă cum am plâns eu când te-am auzit întâia oară, dumnealor cârtesc. Şi de ce anume are să se schimbe? Din pricină că ai năravul fumatului. Asta, însă, nu-i adevărat. Ghiula Farcaş a fumat o viaţă întreagă, şi, cât priveşte glasul, slavă Domnului, a cântat până în ceasul din urmă, când a zis şi el aleluia, cu popa lui cel catolic. Aşa că mata poţi să fumezi fără grijă. Mai cu samă fac dumnealor caz că zvârli mata fumul în rotocoale mărunţele până în ochii celor care îţi înşiră verzi şi uscate. Foarte bine faci, duduie, şi aşa li se cuvine, pentru că tinerii din ziua de azi nu se uită la obrazul unei domnişoare; ci caută, scociorăsc şi te deschide prin alte părţi; încât bine face cine-i chiorăşte cu fum. Mai au dumnealor un motiv, că ai fi cu nasul şi mai sus decât duduca Agripina şi că nu catadicseşti să onorezi măcar c-o privire de amor pe nici un tânăr din ziua de azi. Asta-i încă şi mai bine, zic eu; parcă m-ai fi întrebat pe mine, duduiţă dragă. Bărbaţii din ziua de azi sunt cu totul altfel decât cei de altădată, pe când era încă Dumnezeu pe lume. Acuma s-aude c-ar fi fost scoşi de la locurile lor şi Dumnezeu şi împăraţii. Aşa că şi eu, după ce-a murit bietul Ghiula Farcaş, precum ştii, am încercat fel şi chip să stau şi să plutesc deasupra nevoilor, păstrându-mi onoarea, cum se cuvine unei dădace care a hrănit cu laptele ei pe o duduie nobilă ca mata; am încercat ba o negustorie de tutun, ba una de fructe; s-au găsit bărbaţi înşelători care mi-au luat banii ş-am rămas goală. Şi asta o ştii. Atuncea am căzut la pragul domniilor-voastre şi am cerut un sprijin, pe care l-am găsit numai la mata, căci duduca Agripina nu vrea să mă primească în serviciul casei dv. cu nici un preţ. Văzând asta, n-am mai îndrăznit decât când şi când, şi numai la mata, nădăjduind să mă susţin. Dar în ziua de azi şi într-o lume ca asta nu mai merge. Acuma idealul meu…

— Cum ai spus, dădacă?
— Am spus „idealul meu”. Am greşit?
— Ba nu.
— Vorbesc şi eu ca lumea de azi. M-aş fi putut mărita c-un şofer, dar asta-i naţia cea mai rea de oameni din câţi se află. S-ar fi putut c-un geambaş, dar ş-acela încalecă şi se duce. Alţii nu vor după lege; au numai gând de petrecere. Aş fi dorit o casă şi o gospodărie, să am şi eu o tihnă. Parcă mata nu înţelegi? Că doar acuma eşti o domnişoară în putere.
Bine faci mata că-i joci pe toţi ca pe momiţi. Iaca aşa! Izbucni deodată în suspine înecate Savastiţa Cărăbuş; m-au păgubit toţi şi m-au înşelat ca pe cea mai proastă. Am fost şi am îngenunchiat şi la Maica Domnului, am bătut metanie şi m-am rugat să le deie liniştea apelor şi hodina vântului: să-i fulgere junghi de moarte, şi numai o sticlă de doftorie să se găsească în târgu ista, şi aceea să fie plină cu otravă. Dacă nici acuma n-oi găsi unde să-mi plec fruntea şi să mă alin şi eu după atâta zbucium, atuncea nu-mi mai rămâne decât una.
— Nu vorbi aşa, dădacă Savastiţa; ai vreme să fii fericită: şterge-ţi nasul, scoate-ţi puful şi te pudrează.
— D-apoi crezi mata, duduie dragă, că n-am şi eu cele de trebuinţă, în ciuda duşmanilor?
Într-adevăr, Savastiţa Cărăbuşi trase din buzunar un săcuşor de piele fină şi scoase tot ce-i trebuia ca să repare dezastrul unui sfert de oră de mare amărăciune.
— Şi punguţa asta cu toate cele de trebuinţă tot de la mata o am, duduită dragă. Nimeni altul pe lumea asta nu m-ajută; la picioarele matale cad şi atâta nădejde mai am. Nu mă lăsa!
— Cum crezi tu, dădacă Savastiţa, c-am să te las? Numai nu eşti destul de statornică. Te-am văzut cam rar.
— Ba-s statornică, duduie, dar am cercat şi eu, ca o femeie ce mă aflu. Nu-s chiar aşa de bătrână.
— Ba eşti tânără, dădacă. Ar trebui să mai slăbeşti puţin.

— Nu cred că se poate asta, duduie, deşi cunosc că gustul boierimii din ziua de azi e pentru piele pe ciolanele. Eu îs rămasă din cealaltă lume, de dinainte de război. Nu-mi mai trebuie, cum să spun, decât puţină tihnă, şi s-ar putea găsi asta pentru mine în casa dv., dar nu înţeleg ce are împotrivă duduca Agripina şi de ce mă persecută. Din ceasul dintâi, când te-am aplecat eu pe mata la sânul meu, duduca Agripina s-a uitat urât la mine, şi de atuncea nu i s-a mai îndulcit căutătura.

— Destul, dădacă, zise deodată d-şoara Eugeniţa oprindu-se. Am ajuns la destinaţie, dar nu cred să întârzii aici mai mult decât o jumătate de ceas. Intră şi tu în cantină şi te încălzeşte, până ce-mi pun patinele şi fac câteva ocoluri pe ghiaţă. Văd că azi e foarte puţină lume, mă aşteaptă câteva cunoştinţe, ca să-mi spuie câteva prostii şi să râdem; vântul se înăspreşte…

— Cătră sară are să viscolească, duduie.

— Crezi?

— Cum să nu cred, dacă mi s-au arătat semnele?

— Cu atât mai mult n-am să întârzii, şi mă întorc după aceea acasă, ca să vorbesc cu domnul Columbaru. Cred c-am să-l hotărăsc să te primească el, pentru serviciul meu personal.

— Crezi mata, duduie, asta? Ce are să spuie duduca Agripina?

— Avem de-a face cu o hotărâre ceva mai tare, dădacă. Dacă ai noroc şi-l găsesc acasă pe domnul Columbaru, atunci se face treaba până în sară.

— Vai, duduie, atuncea năcazul meu face aripi de bucurie.

Dădaca părea veselă şi-i scăpărau ochii. Însă în fundul sufletului ei avea o drojdie de îndoială. Totuşi, măcar un ajutor trecător trebuia să iasă pentru dânsa din toată această afacere. Dacă n-ar întârzia mult duduia! Poate i-a veni un gând bun să se mulţămească numai c-o ţigară. Este destul fum într-o ţigară şi pentru mai multe părechi de ochi

de bărbaţi. „N-ar mai ajunge şi i-ar lua dracu! Şi să li se stârpească sămânţa până în primăvară!”

Domnişoara Eugeniţa părea tare în hotărârile ei. Se întoarse fără multă întârziere, îmbujorată la obraji şi cu privirile scânteind. Dădaca o ajută să-şi scoată patinele şi să-şi puie pantofii şi şoşonii. Un băiat de la bufet dădu fuga, la porunca domnişoarei, s-aducă o sanie cu doi cai.

Aici, în acest loc, ar trebui intercalată o convorbire Columbaru – d-şoara Costea. Numai aşa eventuala noastră istorisire ar avea o legătură şi o cheie. O asemenea convorbire, inventată din punct în punct, ar desfide prioritatea oricărui adevăr. Nu numai adevărul, dar şi necesitatea ei ne-ar fi dovedite de o serie de fapte, dintre care unul mai ales e extrem de important şi semnificativ. Ar fi părând că viaţa d-lui Columbaru a fost destinată plăcerilor uşoare; pe când, în realitate, destinul lui a fost să ţie discursuri familiei Costea. Prima sa predică a fost ţinută numitului Laurenţiu Costea, după cum s-ar putea dovedi cu un pasaj de la anume pagină; a doua şi a treia predică au fost ţinute Agripinei, cum s-ar putea constata la paginile cutare şi cutare; şi, ca să se încheie seria predestinată, numaidecât acest domn trebuie să ţie un discurs şi ultimului reprezentant al familiei amintite.

Când d-şoara Eugeniţa coborî în faţa casei, vuitul de miazănoapte suna în zurgălăii cailor, şi puterea lui sporită vântura vârtejuri de zăpadă; soarele se învăluia ca de un abur deasupra asfinţitului.

D-şoara Costea ştia că Micu Columbaru trebuie să fie acasă. La ora cinci şi jumătate avea o întâlnire cu cineva pentru o afacere oarecare. În vederea acestei întâlniri şi a acestei afaceri, urma să rămâie închis în biroul lui, ca să studieze hârtiile ce-i fuseseră încredinţate. Doamna Columbaru se afla la teatru, cu bunicuţa Anda.

D-şoara Eugeniţa bătu de două ori, ferm în uşa biroului.

Auzi o întrebare. Îşi luă permisiunea să intre fără explicaţii.

Când o văzu luminând brusc penumbra camerei, domnul Micu Columbaru se ridică cu grabă de la biroul lui şi-i veni întru întâmpinare.

— Ce este? S-a întâmplat ceva?

— Nu e nimic, Micule, îi răspunse zâmbind copila; am venit să te văd; am nevoie de d-ta, vreau să-ţi cer ceva.

— Vorbeşte imediat; îţi stau la dispoziţie. Eşti bună să iai loc?

— Cu plăcere. Observ că eşti puţintel cam ceremonios.

— Crezi? Poate nu te înşeli. Despre ce-i vorba, domnişoară?

Domnişoara Costea începu să explice puţintel cam încurcat situaţia dădacei sale Savastiţa. Are nevoie de un ajutor.

— Bine, să-i dăm acest ajutor, consimţi domnul Micu Columbaru.

— Are nevoie de un ajutor mai statornic, Micule. Doresc s-o iau în serviciul meu.

— A! Doreşti s-o iei în serviciul d-tale?

— Da. Cu toate că mama se împotriveşte, nu înţeleg pentru ce, doresc s-o iau în serviciul meu.

Domnul Columbaru privi fix, zâmbind, pe copilă. Era întrucâtva neliniştită aşteptând răspunsul; în acelaşi timp era luminoasă, fericită şi încrezătoare.

— Bine, răspunse domnul Columbaru, după puţină ezitare. S-a făcut!

— Adevărat? Strigă cu bucurie Eugeniţa.

— Adevărat.

— O, cât mă bucur, Micule! Îmi dai voie să te sărut?

— Desigur, răspunse domnul Columbaru, luându-i şi păstrându-i mânuţa. Eşti bună să te aşezi iar pe acest scaun, în preajma biroului, şi să mă asculţi?

— Sunt bună, replică Eugeniţa, plecându-şi spre el fruntea. Te ascult.

Domnul Columbaru oftă.

— Cum să-ţi lămuresc eu, draga mea, ceea ce am pe suflet? Am voit de multe ori să-mi iau îndrăzneala asta şi am ezitat.

— Sunt mulţumită că te-ai hotărât, Micule. Îndrăzneşte. Suntem prietini.

— Nădăjduiesc, într-adevăr, că suntem destul de buni prietini, ca să mă înţelegi şi de ce am ezitat şi de ce am luat brusc hotărârea să-ţi vorbesc, urmă Columbaru, păstrând însă, în exprimarea lui, şovăire. Îmi dai voie să-ţi spun „tu”, ca unei prietene adevărate?

Eugeniţa închise ochii, încuviinţă de două ori cu fruntea. Îşi retrase încet braţul de pe biroul lui Columbaru şi rămase dreaptă, cu mâinile încrucişate pe sân.

— Eugeniţa, urmă domnul Columbaru, trebuie să-mi mărturisesc faţă de tine o mare vinovăţie. Mama ta a observat mai din vreme lucrul şi mi-a făcut mustrările de cuviinţă. Te-am scos dintr-un loc de linişte, unde tinereţea ta se forma, şi te-am făcut să intri într-o viaţă absurdă. E viaţa mea şi a mamei tale; te încredinţez, însă, că e o viaţă absurdă.

D-şoara Eugeniţa se miră nespus:

— Asta voiai să-mi spui?

— Da. Ţie ţi se pare ciudat?

— Desigur. Viaţa asta îmi place, n-o găsesc de loc absurdă, trăiesc şi mă bucur în timpul meu.

— Cu toate acestea, draga mea, trebuie să afli că există şi altceva decât asta.

— Asta” adică e viaţa noastră?

— Da. E viaţa noastră fără noimă.

— Nu cumva eşti bolnav puţin de indigestie, Micule? Te poftesc să crezi că apetitul meu este intact. Nu cumva vrei să-mi evoci preceptele de la şcoală? Le-am evacuat şi le las să doarmă în cărţi, ca-n morminte, o dată cu oamenii care le-au alcătuit. Cunosc procedeul şi mi se pare că se repetă şi acum. Viaţa trebuie să fie jertfă şi datorie, bineînţeles

pentru alţii, pe când noi o gustăm din plin! Eu n-aş avea dreptul să trăiesc cum înţeleg şi cum vreau?

— Nu-ţi neagă nimene acest drept, draga mea, însă vreau să spun că nu e asta viaţa.

— Dar care-i? Să împletesc ciorapi? Să ajung la ani bătrâni şi regrete zadarnice, ca bunicuţa Anda? Ascultă, Micule, am auzit eu toate aceste predici. Te scutesc de a-mi mai înşira argumente grave. Sunt o fată destul de serioasă şi destul de cuminte, ca să trăiesc o viaţă normală, după legea fiinţei mele. Ai înţeles? Mama mea are acest drept şi eu nu-l am? Tu, Micule, ai acest drept, şi pe mine mă înlături? Ah! Aşteptam cu totul altceva de la tine decât asemenea discurs. Fără noimă e numai discursul d-tale, nu viaţa de care vorbeşti. Dreptul meu e chiar ceva mai tare decât îţi închipui, domnule Columbaru.

— Ascultă, Eugeniţa, suspină iar domnul Columbaru, liniştеşte-te şi rabdă să-mi urmez predica. Asta e pentru mine probabil, o ispăşire.

— Te rog, iartă-mă; nu vreau s-ascult.

— Cu toate acestea, îţi vorbeşte un amic bun.

— Nici asta nu-i adevărat. N-am nevoie de amiciţia d-tale. Îmi dai voie să-ţi spun acum eu ceva dumitale? Îţi aduci aminte care au fost începuturile mele sentimentale faţă de d-ta? Poate nu ştii că am îndemnat gâştele bunicuţei Anda să consume cele dintâi lucruri pe care mi le-ai oferit? Neizbutind să le distrug aşa, le-am îngropat. Am persecutat după aceea un timp pe domnul Pufi. Cu toate acestea, la un moment dat, m-am întors către d-ta cu toată încrederea. Nu numai cu încredere, ci cu altceva mai delicat. Cred că înţelegi întrucâtva ce vreau să spun, căci eşti un om fin. Nu m-aşteptam să-mi negi astăzi, într-o zi aşa de splendidă, în care credeam că am tot dreptul; auzi d-ta! În care eram sigură că am tot dreptul; nu m-aşteptam să mă respingi de la viaţa dumitale şi să-mi ţii predici. Nu sunt bătrână, nu vreau să dorm, n-am nevoie de predici.

— Îmi dai voie să-ţi spun că vorbeşti prostii?

— Îţi dau voie. Numai d-tale îţi dau voie. Poate-i prostie ce spun; însă e adevărat.

Domnul Columbaru suspină iar.

— Eşti un copil, reîncepu el; viaţa pentru tine n-are decât un singur sens… Greşala nu-i a ta, ci a mea. Am urmat şi eu o lege simplă şi minoră; m-am bucurat de tot ce mi s-a părut frumos, am consumat tot ce mi s-a părut plăcut, şi am rămas c-un gust de cenuşă în toată fiinţa. Viaţa nu-i asta, nu-i instinctul şi animalul. Ştiu că vorbesc zadarnic şi că trebuia să fac eu altfel; aş vrea să-ţi servească însă experienţa mea, căci şi eu am pentru tine un sentiment cu totul, cu totul delicat. E altceva decât crezi tu. Ar fi fost mai bine să păstrez ceea ce-i mai durabil.

A l'ombre d'un crotin, J'vis l'ombre de mon destin…

— Ah! De cine sunt aceste versuri oribile? Cine-a spus asta?

— Asta o spune Micu Columbaru. Şi ca să vezi că acest Micu Columbaru ar mai putea să-ţi facă o mică destăinuire la sfârşitul carierei lui, am să-ţi adaog un fapt. Dar mi se pare că nu e nevoie.

— Care fapt? Vorbeşte; sunt nespus de curioasă şi în acelaşi timp indignată.

— Mi se pare că vom avea plăcerea să ascultăm şi opinia mamei tale. Sunt încredinţat că-ţi va servi ea comunicarea.

XV.

Într-adevăr, s-auzea pe sală, venind, glasul mânios al d-nei Agripina Columbaru.

— Ce-nsamnă, mă rog asta? Până când am să văd aici, la mine, toate dădacele şi toate ţigăncile?

D-şoara Eugeniţa s-a ridicat în picioare şi a făcut un gest, ca şi cum şi-ar sufleca mânecile, pentru o luptă. În fiinţa ei zvâcneşte o putere nebiruită. S-o vedem pe mama asta care a lepădat-o de la sânul ei şi a părăsit-o, ca s-o brutalizeze pe urmă şi s-o umilească! Să îndrăznească să ridice glasul şi să poruncească în faţa lui Micu Columbaru. Îl desfide şi pe el să procedeze altfel decât e în firea lucrurilor şi a

adevărului. Căci el singur a mărturisit acum câteva clipe că n-o mai iubeşte pe această femeie aşa de frumoasă. Ceea ce-i mai durabil nu i-a putut da ea. Glasul ei, care se aude venind întărâtat pe sală şi lângă uşă, trivializează acea mască aşa de splendidă şi aşa de înşelătoare. C-o privire ascuţită şi ironică, d-şoara Eugeniţa Costea citeşte toate lucrurile nu numai în ochii, ci şi în toată fiinţa lui Micu Columbaru. E o comunicare ascunsă între acest om pe care, la urma urmei, ar avea tot dreptul să şi-l însuşească; e o comunicare ascunsă între el şi ea însăşi, în aşteptarea aceleiaşi întâmplări dezagreabile.

— Se poate intra?

— Mă rog, poftеşte.

Vocea lui Columbaru a sunat cu un fel de oboseală indiferentă.

Agripina a intrat; s-a oprit ca şi cum ar fi fost lovită în piept; a clipit de câteva ori din ochi şi a dat un strigăt înfricoşat, ridicând braţul stâng în sus şi prăvălindu-se către dreapta.

— Ah!

Columbaru a făcut doi paşi spre ea, cu grabă, sprijinind-o. Ea s-a smuls şi s-a îndârjit, retrăgându-se şi schiţând un gest de respingere.

— Ce-i asta? Ce însemnează asta? A strigat ea. Vra să zică, ce am bănuit eu şi ce mi s-a arătat în drojdia de cafea e aici de faţă! Ce faci aici? Se întoarse ea aprig şi brutal spre fată.

— Lasă pe Eugeniţa în pace, porunci Columbaru cu linişte reţinută. Ce gânduri nebune îţi vin în cap? Ce îndrăzneşti să imaginezi? Fata a venit să-mi ceară un ajutor pentru dădaca ei.

— Care dădacă? A strigat cu putere d-na Columbaru. Lăsaţi-mă în pace cu dădacele voastre! Mamă! Mamă! Vină, te rog, şi vezi cea mai interesantă întâlnire din câte pot fi. Domnişoara noastră-i la patinaj? Ba nu! Domnişoara noastră e acasă şi conversează cu soţul meu!

Columbaru a apucat-o de braţ, scrâşnind:

— Nu înţelegi, femeie? Lasă pe maică-ta în pace. Te rog, cucoană Smarandă, fii bună şi dă-mi răgaz să lichidez singur o mică neînţelegere; fiica d-tale are năluciri primejdioase! Stai liniştită.

Agripina se zbătu de două ori, apoi se supuse cu scâncete de disperare, lăsându-se să lunece către braţul şi către inima soţului tău.

— Vai, Micule, vai! Am ştiut asta. Ştiu că nu eşti vinovat tu, ştiu că vipera asta cloceşte numai venin împotriva mea. Ar vrea să mă vadă mai degrabă moartă!

— Mamă, o întrerupse cu răceală d-şoara Eugeniţa, mi-i ruşine să calific aşa cum ar trebui asemenea purtare şi asemenea cuvinte.

Agripina se răsuci spre ea, strâmbându-şi faţa, încercând s-o imite c-o voce schimonosită şi piţigăiată:

— Ce-ce? Cu-cu-cum? Dar eu n-am ochi să văd? Dar eu n-am minte să pricep? Ruşine şi calificare? Să-ţi spun eu acuma ce-i purtarea ta?

— Agripina! Porunci Columbaru.

— Lasă-mă! Să-ţi spun eu acuma care-i purtarea ta, mădămuţă? Purtarea ta e o purtare pentru trei pastile de sublimat coroziv sau pentru altceva: ştii tu la cine mă gândesc!

La aceste cuvinte lepădate cu greaţă de gura mică a soţiei sale, Columbaru a răspuns printr-un gest neaşteptat; lovind-o cu dosul palmei peste faţă, apoi cuprinzând-o strâns şi imobilizând-o.

Ea se lăsă moale asupra lui, ca şi cum ar fi fost sărutată, cuprinzându-l de după grumaz. Îşi reluă plângerea, într-un bocet copilăresc.

— Am s-o omor! Se tânguia ea. Mai bine-i suceam gâtul când era mică! Mai bine-i vâram pe gât biciul lui tată-său altădată. Ce-ce? Cu-cum? Calificare? Îmi pun mâna în foc că nu-i vinovat el în chestia asta, cum n-a fost vinovat că nebunul cel de tatu-tău şi-a ridicat viaţa.

D-şoara Eugeniţa Costea se făcu albă la obraz. Întrebă, tot cu stăpânire de sine, pe Columbaru:

— A! Asta era? Dumneata ai fost atunci acela care…

— Da, eu am fost acela care… răspunse cu aceeaşi stăpânire de sine domnul Micu Columbaru.

— Ce scenă absurdă şi complet ridicolă! Zise domnişoara Eugeniţa.

— Într-adevăr, îi răspunse Columbaru, privind-o cu milă şi cu tristeţă.

— Da, da; încep să cunosc viaţa cealaltă, adică cea adevărată.

Cu aceste cuvinte, d-şoara Eugeniţa Costea făcu cei câţiva paşi până la uşă, supraveghindu-se atent, să nu se clatine. Închise uşa în urma ei şi, reculegându-se o clipă, văzu că n-are putere să meargă în odaia ei. Pipăi o uşă mai apropiată şi intră în odaia pardosită cu dulapuri de cărţi. Nu găsea destulă energie în braţ, ca să aducă spre sine canatul, să se închidă acolo şi să rămâie singură, ca într-un mormânt.

Tresări însă, găsind în sine o ultimă rezervă. Cineva păşea pe sală. Era un om străin, care cerceta cu luare-aminte în dreapta şi-n stânga. Era un om cuviincios îmbrăcat şi simpatic la înfăţişare, însă foarte slab şi de o paliditate neobişnuită. Poate era omul pe care-l aştepta Micu.

Întoarse comutatorul şi făcu lumină.

— Căutaţi pe domnul Columbaru?

— Nu, duduie; caut pe d-şoara Eugeniţa Costea.

— Eu sunt.

— A, atunci sunt vesel de cunoştinţă. Am a vă face o comunicare.

— Mie? Probabil că vă înşelaţi.

— Nu mă înşel de loc, duduie. Să vă mai întreb o dată dacă sunteţi într-adevăr d-şoara Eugeniţa Costea.

— Da, domnule, v-am mai spus; eu sunt.

— În acest caz, sunt vesel de cunoştinţă şi am a vă face o comunicare.

Eugeniţa nu se miră prea mult de sosirea acestui necunoscut. Orice mesagiu i-ar aduce şi ori de la cine, i-i absolut indiferent. Se lăsă pe un scaun, invitând c-un semn din ochi pe necunoscut să intre şi el. Musafirul intră, închise uşa cu grijă, îşi scoase paltonul şi începu să caute ceva cu atenţie într-un buzunar secret al hainei sale celei mai din apropierea cămăşii.

— Eu sunt Temistocle Foişor, fostul notar, explică el c-o intonaţie simpatică. Cel puţin deocamdată şi pentru scurt timp, eu sunt Temistocle Foişor.

Domnişoarei Costea îi era cu totul indiferent că acel domn e un fost notar. Dinspre partea ei, putea să fie şi Papa de la Roma. Prin fereastra cu storul încă ridicat, se vedea lucirea violetă a iernii de afară. În zbaterea de fulgi care fulgerau mărunt sub becul electric din uliţă, apăruse un convoi bizar de regi cu coroane şi oşteni în zale. Era procesiunea Irozilor, în zilele sfinte ale Crăciunului.

La vederea aceasta stranie şi ireală, imaginaţia d-şoarei Costea nu răspunse cu nimic. Apoi i se păru că pluteşte pe o apă de întuneric. Se pare că totuşi mai este cineva în apropierea ei.

— Cine eşti dumneata? Întrebă ea.

— Hm! Zâmbi musafirul; ai d-ta dreptate, stimată domnişoară, să mă mai întrebi o dată. Nu s-ar putea afirma cu preciziune dacă eu sunt, chiar eu în carne şi oase, Temistocle Foişor, notarul care a operat în registrul comunei Vlădeni buletinul d-tale de naştere.

D-şoara Eugeniţa clipi uimită.

— Fratele meu Aristide Foişor, perceptorul, a fost martor. Al doilea martor a fost Gheorghiţă Popa. Tatăl d-tale Laurenţiu Costea ne-a făcut declaraţia, faţă fiind şi domnul Neculai Cumpănă, primarele.

— D-ta eşti notarul? Întrebă leneş d-şoara Costea, fără să găsească vreun interes în explicaţia ce trebuia să urmeze.

— Nu se ştie bine… zâmbi misterios oaspetele. Am aici o scrisoare, urmă el, ţinând, între două degete ale mânii

stângi, un plic îngălbenit de vechime, însă cu peceţile intacte. Această scrisoare, dragă domnişoară, a sosit la Vlădeni cam în vremea războiului, fiind închisa într-alt plic – acela era galben – pe adresa domniei-sale domnului Neculai Cumpănă primar. Plicul e acesta, cu adresa lui deosebită. În scrisoarea adresată domniei-sale domnului Neculai Cumpăna era scris cutare şi cutare lucru.

— Ce era scris?

— Era scris, domnişoară, cutare şi cutare lucru, adică o poruncă de la un mort. Neculai Cumpănă a fost bolnav în vremea războiului de tifos; l-a pălit peste piept ş-un mal risipit, de un obuz de mare calibru: a trăit ce-a trăit şi a murit. Dar, înainte de a muri, a chemat pe perceptor; să-i zicem fratele meu perceptorul; şi i-a spus: uite, să faci aşa şi să mai faci aşa. Şi i-a dat scrisoarea asta.

— Ce-i cu scrisoarea asta?

— Asta-i scrisoarea poruncită de mort să fie dată la timpul său, în mâna cui se cuvine. Aşa că şi perceptorul Aristide Foişor, frate al notarului, a pierit prigonit de răutatea oamenilor. Fiind cinstit şi cu dreptate, domnişoară, a pierit în mizerie şi în închisoare. Dar înainte de a muri, mi-a dat mie scrisoarea, cu porunca aceea anumită. Acuma, dacă mai ai vreme, domnişoară, să mă asculţi, eu am să-ţi spun că scrisoarea asta poruncită de un mort trebuia să fie adusă aici în ziua de 1 septemvrie a anului 1929. Însă la 1 septemvrie 1929 nu se putea să fie adusă; aşa că e adusă acuma. Poftim: „Domnişoarei Eugeniţa Costea”. Cer scuze de întârziere; la 1 septemvrie 1929 eu nu eram aici; eram, cred eu, dincolo.

Domnişoara Costea întinse mâna către scrisoare, urmând a asculta fără nici un fel de mirare.

Deci, la 1 septemvrie, omul acesta era dincolo. Foarte bine. Ce scrisoare poate să fie asta?

— La 1 septemvrie eram dincolo şi mă aflam a fi Por-împărat; aveam mare bogăţie şi putere. Când mă aflu a fi Por-împărat, eu nu ştiu nimica de scrisoare. Când mă aflu a

fi Temistocle Foişor, ştiu că am datoria să aduc scrisoarea. M-am gândit s-o duc cât sunt în starea asta, domnişoară, ca să nu am iarăşi accesul de nebunie. Poate însă aceea-i viaţa mea adevărata şi s-ar putea să fie mai bine. Şi mie mi se trage asta tot din război. Cum se vede, războiul e o fericire; fără el n-aş fi ajuns Por-împărat; Dumnezeu să dea sănătate celor ce l-au scornit. Poftim, duduie, să fii dumneata sănătoasă; eu mă întorc la împărăţiile mele.

Ce-i asta? Ce ţine ea în mână?

Asta-i scrisoarea unui mort.

„Scumpa mea Eugeniţa, singura bucurie a vieţii mele…”

Ciudat! Asta-i scrisoarea celui uitat. De două ori i-a văzut mormântul într-atâţia ani, şi după aceea a uitat cu desăvârşire. Era dreptul ei să uite.

„Scumpa mea Eugeniţa, singura bucurie a vieţii mele!

Când vei citi aceste rânduri, pe care le scriu cu câteva ceasuri înainte de a părăsi această lume, vei fi o fată mare şi frumoasă, aşa cum am dorit şi am visat eu. Împrejurările fac să nu te pot vedea decât în această proiecţie a dorinţelor mele. Am această ultimă mângâiere, visându-te de şaisprezece ani, albă şi castă. Vreau să fiu uitat de toţi, după o catastrofă pe care nu e nevoie să ţi-o explic; numai tu să-ţi aduci aminte de mine cândva, după ce vei cunoaşte aceste rânduri, şi să ştii că tatăl tău a fost un om onest. Onestitatea lui şi sufletul lui curat, atâta îţi poate lăsa; altă zestre nu s-a învrednicit să-ţi facă. Cunoaşte cel puţin tu cine am fost; ştiind că vei zâmbi amintirii mele, pot trece fără nici o şovăire dincolo.

Domnişoarei Eugeniţa Costea, să i se dea în mână, personal, după ziua de 1 septemvrie, 1929.”

Ce-i cu scrisoarea asta sentimentală şi puţin ridicolă?

Nebunul şi irozii se mişcă prin vârtejul ninsorii la o depărtare nemăsurată, pe urmă se apropie, cu capete monstruoase rânjind. Se depărtează iar într-o umbră misterioasă; se face tăcere; se apropie altcineva.

— Am sosit, să-ţi aduc opt pastile de veronal.

Acest cineva i s-a aşezat în partea dreaptă a frunţii, făcând să-i atârne capul spre braţ. A dispărut, s-a înşurubat în sus; se întoarce iar nesimţit.

— Am venit să-ţi aduc un, ca să zic aşa, levorver.

Biciul stă la locul lui; atârnat de un cuier al dulapului.

Acolo unde se duc toţi aceştia, şi cel cu scrisoarea, şi alţii, e peste munţii cu pâcle, dincolo de nouăzeci şi nouă de zile şi nopţi. Fericit cine poate plânge aici, fericit cine poate trece râzând dincolo.

— Ce-i cu scrisoarea asta? Adică ce-i cu acest spin care-i împunge inima? Ce-i în acest tumult înfricoşat care-i bate în tâmple?

Biciul stă la locul lui, atârnat de un cui.

Aici, reţetele literare ale timpului ar pretinde un monolog interiorizat mai întins.

Finalul acestei povestiri ar fi cel mai interesant dacă el s-ar putea preciza; căci nici astăzi nu se ştie cum a murit această copilă. Lovitura de revolver nu i-a pătruns decât superficial în umărul stâng, din care au picurat trei puncte de sânge pe volumaşul Domnişoarei Elsa a lui Arthur Schnitzler, în marginea biroului. Doctorii au afirmat că moartea ar fi fost provocată de un stupefiant toxic absorbit în cantitate mare. În preajma ei nu s-a găsit nici arma, nici vreo cutioară suspectă medicinală. Nu s-a auzit din camera aceea nici detunătură, nici strigăt. Tânăra noastră prietină a fost găsită în jilţ, stând uşor răsucită şi privind mirat cu ochii ei îngheţaţi fereastra, unde din când în când apăreau rânjind măştile de carnaval.

Chemarea de alarmă a fost a bunicuţei Anda, d-na Agripina Columbaru s-a precipitat, a răcnit agitând în sus mânile şi căzând îndărăt în braţele lui Columbaru, care a pus-o atent, însă cu răceală, deoparte şi a rămas privind cu o linişte bizară spre trupul fetei, arcuit în forma singurului semn mistic al scrierii moderne.

S-au făcut felurite ipoteze; nu s-a ajuns la nici o clarificare. Misterul a fost dus dincolo. Dincoace numai notarul

Temistocle ar putea da, poate, vreo lămurire; însă el acuma e Por-împărat şi se ocupă de alte chestii mult mai interesante şi mai vaste.

SFÂRŞIT